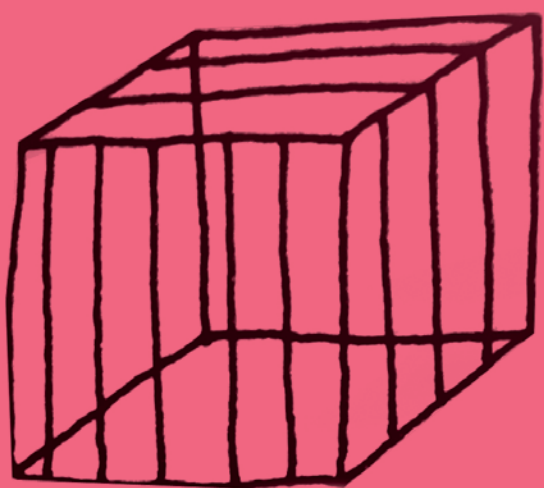

ddddddddddddddddddddddddddddddddddddddddddddddddddddddd
 ddddddddddddddddddddddddddddddddddddddddddddddddddddddd

Glej: Michelle Fendrick :
 Cyberspace and the technological real
Resolve

Glej: Michelle Fendrick :
Cyberspace and the technological real
Resolve

Nejasno.
Resolve

[illegible]

Glas je počil, da telegram - je pa res ceneje deležje. Čakajoč ena beseda čakal je pač vendar dve zato.

Tako sem hodil po pa je pil po -oo hoho ni-sem vedel! Kaj če bi kar navidezno ... Slaba ideja se ima kar tako za dobro in sladko, sladko je ja je.

7 Resolve

Stilna koherenca!
Jezikovno gledano.
Žanrsko gledano.
Vsebinsko gledano.

Manjka zaključek ... Nasilje in diskurz ne moreta živeti ne eden brez drugega na drug z drugim čez tisoč let ko naju več ne bo. Kovač.

Tokratni uvodnik je nastal izpod mačjih tac. Objavljamo tudi opombe uredništva in predloge za popravke. Živali niso ljudje. So pa živali. Deleuze je dejal: »Ne maram ljudi, ki imajo z živalmi človeški odnos.« Ha-ha!

Canis aureus (Linnaeus, 1758), ali zlati pes v dobesednem prevodu, je vrsta, o kateri povprečnež ve dokaj malo ... mogoče ga je že kdaj videl v filmu, kakšnem dokumentarcu, ki prikazuje življenje v afriških savanah, kjer se pojavlja severneje od Tanzanije, vse do Senegala na zahodu in Egipta na vzhodu, kjer je šakala predstavljal bog posmrtnega življenja in mumifikacije Anubis. Pa vendar šakal in njegove podvrste ne prebivajo le tam, kamor jih umeščajo skoraj hollywoodsko zrežirani dokumentarci življenja v afriških savanah, ampak je, pazi to: tudi pri nas, točno tukaj, v Sloveniji.

'Res? Od kdaj?' se vprašate. Odgovor ponudijo znanstveniki, ki se s šakalom in podobnimi beštijami ukvarjajo in jih spremljajo že kar nekaj let (Miha Krofel); tukaj je že od 50. let, z obdobjem zatišja v pojavljanju, ponovnim porastom v 80. in 90. (ko ga je v naše kraje prinesel nemir, ki ga je povzročala vojna), do trenutne situacije, ko se v zadnjih nekaj letih že pojavljajo prvi teritorialni pari (verjetno tudi z mladiči), ki se za razliko od klateških osebkov obnašajo zaščitniško do svojega prostora in potomcev. Po podatkih aktualnega neuradnega popisa šakalov s strani društva Dinaricum (skupina strokovnjakov, ki se zavzema za trajnostni razvoj Dinaridov), so takšni pari najmanj trije, vendar popis ni bil izveden na širšem območju, tako da lahko število šakalov v Sloveniji samo ocenimo, ne vemo pa, če populacija raste ali upada.

'Kako pa vem, da je to, kar vidim ob večernem sprehodu, šakal?' Podoben je psu, odrasli so večje rasti, kot je lisica, a manjši kot volk (če imaš takšno srečo, da v razumno kratkem

času vidiš oba). Kožuh je zelo raznolik, največkrat rdečkast, zlato-rjavkast, z vmešanimi črnimi, belimi in srebrnimi odtenki. Njegovo sled pa lažje ločimo od pasje in volčje, saj sta blazinici tretjega in četrtega prsta zraščeni. Imajo pa še dve zanimivi značilnosti, so vsejedi in se lahko razmnožujejo z domačimi psi (predvsem v ujetništvu), z znanima primeroma selekcijskega križanja oziroma ustvarjanja novih pasem, ki jih uporabljajo tudi na ruskih letališčih zaradi izjemno izostrenega voha, ki deluje zadovoljivo tudi pri nizkih temperaturah. Šakali so socialna vrsta, živijo v družinah, katere jedro sestavlja par alfa samica in alfa samec ter njuni mladiči, ki spremljajo svoje starše še nekaj let po svojem rojstvu, nato pa začnejo samostojno življenje z ustanovitvijo novega para

Šakali so socialna vrsta, živijo v družinah, katere jedro sestavlja par alfa samica in alfa samec ter njuni mladiči, ki spremljajo svoje starše še nekaj let po svojem rojstvu, nato pa začnejo samostojno življenje z ustanovitvijo novega para na novem teritoriju. Pri šakaljem bratu volku je značilno, da je krdelo večje in da se znotraj njega razmnožujeta samo vodilna osebka, šakalje družine pa so manjše in praviloma zavzemajo manjše področje.

na novem teritoriju. Pri šakaljem bratu volku je značilno, da je krdelo večje in da se znotraj njega razmnožujeta samo vodilna osebka, šakalje družine pa so manjše in praviloma zavzemajo manjše področje. Njihovo teritorialno samostojnost pa je v zadnjem času omogočilo skoraj sistematično iztrebljanje volkov po Sloveniji, saj se življenjski prostor teh dveh pasjih 'bratov' praktično izključuje, kar pomeni, da je k prihodu šakala v naše kraje pripomogla tudi odstrelitev volkov oziroma zmanjšanje njegove populacije ter posledično tudi teritorija.

Pri urejanju direktiv in zakonov o številu prostoživeče divjadi imajo zadnjo besedo na ministrstvu za okolje in prostor, kateremu posreduje predloge tudi Lovska zveza Slovenije. Prvi člen etičnega kodeksa prej omenjene zveze naj bi jih zavezoval k 'trajnostni rabi narave', svojih fobij pred zvermi pa ne morejo skriti, saj ministrstvu že več let zaporedoma svetujejo nerealno visoke odstrelte volkov, po novem pa tudi šakalov, kjer se poleg vpliva na ostale lovne in domače živali sklicujejo na 'izjemno invazivnost vrste'.

'Invazivnost? Kaj pa to pomeni?' Invazivnost vrste je značilnost negativnega vpliva tujerodne (prinešene) vrste na okolje, in sicer lahko takšna vrsta vpliva na več okoljskih parametrov:

- vpliv na domorodne vrste: tukaj prihaja predvsem do tekmovanja vrst za hrano z domačimi vrstami, iztrebljanja domače vrste s prevelikim plenjenjem tujerodne vrste in/ali križanja z domačimi vrstami. Znan primer domače vrste na robu izumrtja zaradi križanja je ena izmed najbolj ogroženih rib v Evropi, soška postrv (*Salmo marmoratus*);
- vpliv na ekosisteme: invazivna vrsta spremeni medvrstne odnose, kroženje hranil, fizikalne in kemijske dejavnike ekosistema, pogosto z ekstremnim razmnoževanjem oz. razraščanjem, ki posledično 'zaduši' domače vrste ali jih prisili k umiku in/ali izumiranju zaradi pomanjkanja hranil. Ena izmed takih rastlin je vodna kuga ali račja zel (*Elodea canadensis*), ki je razširjena po večini Evrope in jo je kljub izredni trdoživosti, značilni za invazivke, mogoče kupiti v praktično vsaki boljše založeni trgovini z malimi živalmi, saj je med akvaristi dokaj priljubljena;

Šakali so socialna vrsta, živijo v družinah, katere jedro sestavlja par alfa samica in alfa samec ter njuni mladiči, ki spremljajo svoje starše še nekaj let po svojem rojstvu, nato pa začnejo samostojno življenje z ustanovitvijo novega para na novem teritoriju. Pri šakaljem bratu volku je značilno, da je krdelo večje in da se znotraj njega razmnožujeta samo vodilna osebka, šakalje družine pa so manjše in praviloma zavzemajo manjše področje.

- vpliv na zdravje ljudi: najbolj alarmanten vpliv je za človeka seveda tisti, ko je ogrožen sam. Naj bo to strupenost, aler-

PAVJA SAMICA IN NJENA KAPRICA O RAZLIKI MED NARAVNO IN SEKSUALNO SELEKCIJO ΠΑ BREZAVŠČEK IN JERNEJKA LUŽA

genost, ali le prenos drugih bolezni, kjer je invazivna vrsta le vektor. Reprezentativna primerka človeku neposredno škodljivih vrst sta pelinolistna žvrklja (*Ambrosia artemisiifolia*), ki povzroča alergične reakcije pri senenem nahodu kot tudi gospodarsko škodo na kmetijskih zemljiščih, in tigrasti komar (*Aedes albopictus*), ki je znani prenašalec nekaterih virusov;

– vpliv na gospodarstvo: kjer invazivna vrsta v večini primerov s svojo številčno prisotnostjo in prekomernim razmnoževanjem vpliva na različne gospodarske panoge, od energetike, kmetijstva, pa tudi turizma, torej še eden izmed vplivov, ki ne zanima samo biologov. Tu velja omeniti predvsem koloradskega hrošča (*Leptinotarsa decemlineata*), ki se je od leta 1922, ko je bil vnesen, razširil po celi Evropi in zaleda predvsem krompir, lahko pa se razširi tudi na rastline, sorodne krompirju, kot so paradižnik, jajčevec in paprika.

Alohtona vrsta torej širi svoje življenjsko področje zunaj obstoječih geografskih meja svoje razširjenosti, ki so bile za to vrsto zabeležene brez posredne ali neposredne človekove pomoči, veliko invazivnih vrst pa je izkoristilo priložnost razširitve, pri kateri je bil vpleten človek, merilo za razlikovanje pa je tudi subjektivne narave, saj institucije posameznih držav odločajo o morebitnih negativnih vplivih vrste. Ti vplivi pa postanejo znanstveno merljivi le takrat, ko je velikost populacije zadovoljiva za določanje, pri manjših populacijah namreč invazivnost težko zaznamo, predvsem pa je pri ugotavljanju invazivnosti pri različnih državah potrebno upoštevati razširjenost habitatov in nosilnost okolja, ki omogoča morebitno največje število živali. Torej imamo za oceno o invazivnosti šakala v Sloveniji trenutno premajhno populacijo ali pa večjo, kot se je nadejamo, a ni ustrezno popisana, dejstvo pa je, da o invazivnosti šakala *a priori* ne moremo soditi.

"Torej se bomo končno znebili velikega zlobnega volka in dobili manjšega šakala, ki bo požiral krte, voluharje in ostalo golazen?" Da in ne, saj je bojazen človeka do volka (pre)pgosto neupravičena, če se bo predpisan lov na volkove nadaljeval, lahko pridemo do scenarija, ko bomo pri nas imeli le še šakale in teh bo po mnenju stroke malo, saj evropska direktiva omejuje in urejuje število mrhovišč oziroma odlagališč živalskih odpadkov iz mesnopredelovalne industrije in s kmetij, kjer se oportunistično hrani zverjad. Poleg tega pa je možno, da je šakal pri svoji razširitvi dosegel severni rob, saj podnebje ne omogoča enake gostote glodavcev in ostalih malih sesalcev kot drugod po Balkanu. Tako da se kljub odsotnosti volka in predvsem na račun oportunističnega vedenja in prehranjevanja ne bi razširil do povprečnih pričakovanih vrednosti (tudi do 10 živali/10 km²). ∞

»*Celo na najbolj elementarni živalski ravni imajo samice izrazite preference za enega ali več izmed mnogih dostopnih in navadno voljnih samcev. Pri pavih je to denimo tako: potem ko samci v impresivnem prikazu lepote s paradiranjem in mahanjem z repi tekmujejo med seboj pred vrsto občudujočih samic, se bodo ponavadi vse pavovke parile z enim samim pavom, tistim, za katerega vse menijo, da je najbolj privlačen. Če je ta pav nato odstranjen, se lahko celo popolnoma odpovejo samemu parjenju. Ni natančno jasno, ali se vsaki izmed pavovk zdi privlačen isti pav avtonomno ali pa se jim zdi pomemben interes njihovih vrstnic in jih tako ta samec privlači ravno zaradi njegove splošne popularnosti v skupini. V splošnem pa velja, da bolj ko je en spol občudovan, bolj kapriciozen se zdi drugi, sicer bi težko našli razlog za kontinuiteto v samčevem vedno bolj intenzivnem olepševanju iz roda v rod.*«

Preden je Charles Darwin odkril to pomembno dejstvo, je v nekem pismu izjavil, da mu gre ob pogledu na pavje perje na bruhanje. To lepotičenje brez jasnega razloga je namreč navidez nasprotovalo njegovi teoriji naravne selekcije (le zakaj je v boju za preživetje zmagala točno določena barva perja, točno določena melodija ptičjega petja itd.). Da bi evolucijo razumeli v vsej njeni kompleksnosti, je potreben prav ta dodatek, odkritje pomena seksualne selekcije, ki je (tako poudarja tudi Elizabeth Grosz, avtorica zgornjega citata) tista pomembna drobtinica, ki jo v populistični obravnavi Darwina mnogi spregledajo, četudi je ključna, posebej če hočemo razumeti evolucijo neteleološko in se izogniti biološko-evolucijskemu determinizmu, teoriji večvrednosti določenih vrst, rasizmu itd.

*🐖🐖🐖«∞ *Sama obsodba avtoeroticizma in narcisizma, ki sta z vidika seksualne selekcije prav lahko razložljiva in obstajata v vsem živalskem kraljestvu – kakor smo ugotovili, ta ustvarja ekscese (homoseksualne opice, samozadovoljuječe se mačke), katerih namen ni nujno seksualna reprodukcija – bi bila huda humanistična napaka.* *🐖🐖🐖«∞

Ekstravaganca, čisti eksces barv, glasov, oblik – diferenciacija v svojem preobilju – je evolucijska posledica seksualne selekcije. Te ni možno v celoti razložiti v okviru naravne selekcije, ki po navadi poteka na življenje in smrt – tako med osebki različnih kot tudi med osebki iste vrste. Kdor je boljši, močnejši, spretnejši, pač preživi. Kdor se bolje prilagodi okolju, pač preživi. V mrzlih podnebjih preživijo sesalci z gosto dlako. Pač, logično. Pri seksualni selekciji je drugače. Tudi tu gre za boj, a za boj med primerki iste vrste in istega spola, ki navadno ni usoden za življenje, le do spolne potešitve poraženec navadno ne pride. Tak boj za dominacijo med osebki iste vrste in istega spola pa lahko pripelje do zelo bizarnih diferenciacij, do kar najbolj nepričakovanih rešitev, do tega pač, kar odgovarja okusu in kapricioznosti izbirajočih osebkov nasprotnega spola. V človekovem primeru denimo do – govorice – kot pravi Darwin. Ta ima po njegovem izvor najprej v svojem ritmično-melodičnem učinku površine in s svojimi toni (kakor je to pri ptičjem petju) – ugaja nasprotnemu spolu. Govorica je prvotno zapeljivo prepričevalna, šele nato nastopi pomen, pri čemer pa težko izključimo, da tudi namen racionalne moči argumentacije ni nadvse dražesten: kot vemo z družbenih omrežij, so lajki in število ogledov tisti, ki štejejo in ki nakazujejo neko morebitno kvaliteto vsebine, in kot vemo iz teorije idelogij, je v vsaki izjavi mogoče najti njen ideološko-prepričevalni temelj.

Človek je pač tisto čudno bitje med drugimi bitji, ki ga rajca recimo filozofija, da ne govorimo o brezdladni površini kože ali nemara relativni velikosti lobanje ali pa kar je še teh specifičnosti. Vsaka vrsta, še več, vsaka specifična relativno zaključena skupina osebkov iste vrste ima svoje lastne ideale »lepote«, vrednote, vrednosti in oblikuje lastne, zelo specifične, izbrane kriterije za seksualno selekcijo. Kakor smo videli pri pavih, kriteriji za tako selekcijo niso nekaj jasnega, ampak se oblikujejo v kompleksnem razmerju med osebnim okusom in pritiskom okolja, v intersubjektivnem razmerju, kjer končnega rezultata ni moč enostavno vzročno-posledično predvideti. Tako se v evoluciji rojevajo nove in nove razlike, razlike med vrstami in razlike med spoli iste vrste, ki jih ni mogoče povsem reducirati na naravno selekcijo: pavovo perje pač ni niti priročno, niti bodičasto, niti strupeno in še manj kamuflažno.

Izvršena seksualna selekcija navadno vodi do spolnega akta med izbirajočim in izbranim osebkom nasprotnega spola – pri čemer pasivnosti in aktivnosti ni mogoče kategorič-

no pripisovati enemu ali drugemu spolu. Zanimivo pa je, da spolni akt samo potencialno in ne nujno vodi do prokreacije, ki bi lahko vseeno bila interpretirana v razširjenem okviru naravne selekcije in t. i. sebičnega gena, ki samega sebe reproducira v času. Seksualna selekcija tako v vseh teh, v smislu reprodukcije ‚neuspešnih‘ primerih parjenja, pa tudi kot stranski produkt ‚uspešnih‘ primerov, vsebuje vedno določeno mero presežka v obliki užitka, zadovoljitve potrebe, zmage itd. Pravzaprav je ravno reprodukcija njen stranski učinek. Še več, kakor opisuje Elizabeth Grosz, seksualna selekcija je ‚poqueerjena‘ naravna selekcija, za katero je značilno zamenjevanje bioloških norm, idealov sposobnosti, spretnosti in moči za tisto čudno, nepredvidljivo, ekscesivno. Bolj kot vse je seksualna selekcija kreativna, pravi Grosz. Iz realnega življenja sprošča virtualno, »omogoča materi, da postane več, kot je, omogoča telesu, da se razširja onkraj sebe v objekte, ki privabljajo, ugajajo in funkcionirajo kot seksualne proteze /.../.« Enostavno in nekoliko ekonomistično rečeno: seksualna selekcija podeljuje stvarem vrednost, ki je ni mogoče zvesti na njihovo ‚resnično‘ uporabnost in prilagodljivost znotraj ‚naravne selekcije‘ in ‚boja za preživetje‘.

Ta kreativni eksces, konstantno seksualne selekcije, pa je žival človek znal ‚pametno‘ apropiirati v način kapitalistične produkcije, v kateri vse ekscesivno sproti apropiira, ustvarja se nove in nove trge, kreira pa tudi nove in nove potrebe, kakor je o apropiaciji afektivnega v kapitalistični način produkcije pisal denimo Brian Massumi. To je šlo v določenih primerih tako daleč, da je človek svojo silo seksualne selekcije zamenjal kar za potrošniško izbiro in se z njo zadovoljil. Zgodovinsko gledano je tako imenovana seksualna revolucija prisilila kapitalizem v evolucijsko prilagoditev, v delno preobrazbo. Nastal je produkcijski sistem, v katerem se neprestano ustvarja in stimulira seksualno draž. Seksualna selekcija je postala sinonim za potrošništvo – ne le da kupujemo proteze, ki bi amplificirale našo privlačnost in povečale možnost naše izbire, ampak celo zamenjujemo same amplifikatorje za objekt naše izbire. Narcistično se zadovoljujemo z lastnim perjem, ki ga obarvamo po lastnem okusu. Krog zadovoljitve se lahko sklene že tu. Takega narcisističnega potrošniškega avtoerotizma seveda ne bomo moralno obsojali, nemara je le eden izmed tokrat pač pogojno rečeno destruktivnih ekscesov, ki pritičejo splošnemu principu seksualne selekcije. Sama obsodba avtoeroticizma in narcisizma, ki sta z vidika seksualne selekcije prav lahko razložljiva in obstajata v vsem živalskem kraljestvu – kakor smo ugotovili ta ustvarja ekscese (homoseksualne opice, samozadovoljuječe se mačke), katerih namen ni nujno seksualna reprodukcija – bi bila huda humanistična napaka. Nedvomno pa živimo v časih, ko se ta perpetuirani stroj kapitalizma, ki se je z nami igral rahlo sprevrženo igro seksualne selekcije in nam jo odtegoval, s krizo bolj in bolj kviri. Izbira v kapitalizmu je možna samo, če je tudi denar zanj – izbirajo torej lahko le privilegirani. Seksualne selekcije v njeni čisti kreativni obliki pa to ne ustavi – zase vedno najde nove in nove načine izražanja – oblikuje nove okuse, proizvaja nove razlike. Ena izmed možnih taktik upora se tako zdi specifična afirmacija seksualne selekcije z namenom evolucijskega prehitevanje trga, kjer se zavestno podeljuje vrednost stvarim, ki jih trg zaničuje (*vintage, second hand*, slabo, grdo, ...). Pri tem pa se je potrebno zavedati pasti nereflektiranega navdušenja nad hipsterstvom in upoštevati, da se skuša trg z novimi vrednostmi novim vrednotam takoj prilagoditi in jih izkoristiti sebi v prid, tako da so potrebna vedno nova in nova prevrednotenja.

Zato dragi moji živalski prijatelji – pazimo, kaj in koga bomo izbrali in kdo bo tista množica pavovk, ki nam bo to izbiro morda narekovala! ∞

Literatura: Elizabeth Grosz: *Becoming Undone. Darwinian Reflections on Life, Politics, and Art*. Duke University Press, 2011.

»V poznih 50-ih je bil zagnan masiven javni program za iztrebljanje miaze (>screwworm<), ki se je prehranjevala z živimi telesi živine na ameriškem jugu². Miaza je ličinski stadij muhe *Coc-*

hliomyia hominivorax. V Teksasu in na Floridi so zgradili tovarne muh, ki so lahko proizvedle 500 milijonov sterilnih muh moškega spola na teden.

Tovarne so bile opremljene za spremljanje vsakega stadija življenja muhe in za njihovo ločevanje glede na spol, preden so se razvile iz ličink. Moške miazze pri starosti 5,5 dneva so natovorili v kovinske tube, ki jih je en sam delavec prenesel v stavbo za obsevanje. Tam so jih izpostavili radioaktivnemu izotopu Kobalta 60, ki je dokončno onemogočil njihove reproduktivne kapacitete. Po razvoju v odrasle muhe so jih izpustili iz letal 1000 čevljev nad živinorejskimi površinami ZDA. kier so

^{2.1} Ne gre zgolj za kulturni kontekst produkcije »post-naravnega«, temveč za neločljivost (oz. za historično, procesualno in kontekstualno produkcijo meje) med naravnim in postnaravnim, naravnim in kulturnim: za medsebojno »zavozlanost« materije in pomena, kot bi dejala Karen Barad, ali

¹ »Center za post-naravno^{1.1} zgodovino^{1.2} (Center for PostNatural History) je namenjen produkciji vednosti v povezavi s kompleksno medigro kulture, narave in biotehnologije. '»Post-naravno'« se nanaša na žive organizme, ki so bili spre-menjeni prek procesov, kot je selektivno razplojevanje^{1.3} ali genski inženiring, da bi ustregli človeko-

vim^{1.4} željam. Cilj Centra za post-naravno zgodovino je pridobivanje, interpretacija in omogočanje dostopa zbirke živeti, ohranjenih in dokumentiranih organizmov post-naravnega izvora.« (http://www.postnatural.org/.)

^{1.2} Prirodoslovni muzeji nemara vsebujejo idejo o zgodovinskih materijah v svojem imenu: muzej naravne zgodovine. Vendar je ta zgodovinska mišljena pravzaprav ahistorična: čas je zgolj nujen, pa vendar nebitveni pogoj razvoja živih bitij, ki poteka po trdnih določenih evolucionističnih zakonih, kateri so pogosto v tovrstnih institucijah (pravzaprav v anti-darwinistični maniri) reprezentirani teleološko: od enostavnejših h kompleksnejšim vrstam, ki jih krona človeška. Nemara šele

problematični pojem »post-naravnega« vsebuje tisto historično-kulturno predpono (post-), ki pozornost obrne k premisleku vselejšnje historične narave vsakršne (naravne, post-naravne oz. neločljivosti obeh) materije: »V kolikšni meri ima materija teles lastno zgodovinskost? So družbene sile edine podvžene premenam? Ali niso biološke sile v nekem smislu vselej že zgodovinske? Ali lahko rečemo, da so na nek pomemben način zgodovinske sile vselej že biološke?« se sprašuje Karen Barad in nekoliko kasneje zapiše pogoje za iskanje odgovorov na tovrstna vprašanja: »To bo terjalo razumevanje narave razmerja med diskurzivnimi praksami in materialnimi fenomeni, premislek »nečloveških« kot tudi »človeških« oblik delovanja in razumevanje natančne kavzalne narave produktivnih praks, ki vzame v ožir polnost implikacije materije v njeni lastni odvijajoči se zgodovinskosti.« (http://uspace.shf.ac.uk/servlet/JiveServlet/previewBody/66890-102-1-128601/signsbarad.pdf.)

^{1.1.2} Kategorija »post-naravnega« kot biološko-etično-politična tvorba je torej nekaj, s čimer se je potrebno tako ali drugače spopasti – ali kot pišejo Critical Art Ensemble (CAE): »Zdi se, da je čas pravi za stvaritev četrte domene (Transgenae). Ta domena bi bila rezervirana za organizme, ki so bili ustvarjeni s premešanjem genomov (ali delov genomov) iz obstoječih treh domen na način, ki se razlikuje od emergence vrst prek evolucijskih procesov. /.../ CAE je sicer več kot pripravljena prepustiti biološke klasifikacijske sisteme specialistom. Obenem se morajo znanstveniki zavedati, da noben semiotični sistem ni čist. Celo znanstveni sistemi niso imuni pred rekombinantno naravo jezika. Družbeni, politični in ekonomski pomeni vselej vplivajo na vsako tekstualno konfiguracijo. Medtem ko

za »naravekulture« (>naturecultures«), kot ta pojem uporablja Donna Haraway: »V umeščenih zgodovinah, umeščenih naravahkulturah, v katerih vsi akterji postajajo to, kar so, v plesu relacij, ne iz niča, temveč iz polnosti vzorcev njihovih, včasih združenih, včasih ločenih dediščin, tako pred kot med temi srečanji.« (Haraway, When Species Meet.)

4- »Post-naravni« organizmi so tudi živi (ali že mrtvi) dokumenti določenih »človeških« praks; so gordijski vozeli »naravkulture«:

»Kulturno zanimiv je sam koncept teh ptičjih tekmovanj, /.../ ki se jih lahko udeležujejo izključno moški: ptice tekmovalke so dejansko samci, ki pojejo zato, ker se hočejo pariti, vendar samice njihovih melodij ne slišijo, kajti petje teh seksualno frustriranih ptičev je namenjeno izključno tekmovalcem in sodnikom – torej moškim. /.../ Na zahodu Pensilvanije je vsako leto oktobra nekajtedensko tekmovanje buč velikank /.../. Teh tekmovanj se udeležujejo skoraj izključno moški /.../ in kažejo dve podobi ZDA: buče velikanke problem debelosti ameriške populacije, »bučna balistika« pa ameriško obse-denost z orožjem. Na obeh tekmovanjih, kjer plapolajo ameriške zastave, ne gre le za pridelovanje buč, ampak tudi za gojenje ameriške tradicije mačizma.« (Richard Pell, kurator CPNZ http://www.delo.si/zgodbe/sobotnapriloga/richard-pell-ce-bi-misi-govorile.html)

5- Kot smo izvedeli na predavanju, ki ga je v sklopu potujoče razstave »Post-naravni organizmi Evropske Unije« v galeriji Kapelica izvedel Richard Pell 14. 2. 2013 (http://www.kapelica.org/#event=897), je projekt tega »post-naravnega« organizma uspel po merilih »človeške želje«: t.i. »post-naravno« stanje tega organizma na območju Juga ZDA je - stanje ekstinkcije. ^{**5.1**}

5.1 Ali se igramo boga? Še bolj nevarno je moralistično obsojati tiste, ki to domnevno počnejo: »Rajska retorika prinaša lastno inverzijo – pritožbo, da se skupina ljudi, ki jo uporablja, »igra Boga.« Ta retorika /.../ odvrča pozornost od kritike produkcije, komodifikacije in vrednosti, k moralnim in etičnim^{**5.1.1**} trivialnostim /.../. Medtem pa se piratske izmenjave kapitalistične politične ekonomije nadaljujejo razmeroma brez opozicije /.../« (CAE, http://www.critical-art.net/books/molecular/)

5.1.1 Ali si lahko zamislimo bioetiko »post-naravnega«, ki ne bi bila zgolj »trivialnost«? Ali so še kaka relevantna vprašanja v zvezi s »post-naravnim«, ki niso zgolj in samo politično-ekonomska? Ali so kaka vprašanja, ki upoštevajo naravokulturni vozeli politično-ekonomsko-biološko-etičnih, semiotično-materialnih sklopov »post-naravnega«? »*Bioetika pogosto sestoji iz preprečevanja delovanja, iz potrebe po prepovedi, omejevanju, policiji, vztrajanju na liniji proti tehnoinovacijam. Medtem se preoblikovanje sveta dogaja drugje. /.../ Če naj bo bioetika del znanstvenih študij, bo morala postati realna. Bioetika bo morala postati ontološka delvka v političnih ekonomijah Biokapitala, prvi vzevek^{**5.1.1.1**} /.../ Prepogosto se bioetika sprašuje, ali je primerno kopirati posameznika, premešati generacije, se igrati Boga, kot da bi to bili problemi za »družbo«, medtem ko naj bi bilo npr. vprašanje o naši možnosti razumevanja kompleksnosti genetike in epigenetike povezano s kategorijo znanstvenega in tehničnega. /.../ Etika je v celotnem ontološkem aparatu, v gosti kompleksnosti, v naravahkulturalah biti in tehnokulture, ki se pridružujejo celicam in ljudem v plesu postajanja.*« (Haraway, When Speeces Meet, 135)

3 »Veliko teh razstavljenih vrst je reguliranih in nadzorovanih in je prepovedano, da bi žive zapustile laboratorij, ne pa, zanimivo, tudi mrtve /.../ predvsem se lotevamo vprašanja, zakaj je nekaterim gensko spremenjenim organizmom v določenih habitatih dovoljeno sobivati z gensko nespremenjenimi, medtem ko za večino velja prepoved.« Richard Pell, kurator CPNZ (http://www.delo.si/zgodbe/sobotnapriloga/richard-pell-ce-bi-misi-govorile.html.) Kako narediti omejitve produktivne in nasloviti politiko distribucije »post-naravnega«? »Veliko organizmov bi si želeli razstaviti v njihovi živi obliki, a ne moremo. Vendar pa na to gledamo kot na pri-ložnost in vselej najdemo načine, da razstavimo odsotnost le-teh kot način gradnje diskurza okoli problemov regulacije, obvladovanja, tajnosti in intelektualne lastnine^{**3.1**}.« Richard Pell, kurator CPNZ (http://we-make-money-not-art.com/archives/2011/04/richard-pell-director-of-the-c.php)

3.1 »Post-naravne« naravekulture so v historični konfiguraciji materije, ki ji pravimo sodobnost, pravzaprav semiotično-materialni produkti operacije limitacije (omejevanja), ki jo izvajajo aparati kapitala, ko konstituira jo »postnaravne« fenomene: »Drugi glavni problem se vrti okoli privatizacije. Pod hegemonijo kapitala je pravi čudež, če ne plačujemo za zrak oz. če ta ni obdavčen. Pa vendar bomo kmalu morali plačevati za svoje gene, saj ne bo noben biološki vir od molekularnega nivoja navzgor ostal v javni domeni. Vsi uporabni/dobičkonosni geni in biokemikalije iz različnih genomov so privatiziranje in patentiranje.« (CAE, http://www.critical-art.net/books/molecular/.)

^{**5.1.1.1**} Muzeji post-naravne zgodovine kot tovrstni prostor: možnega srečanja? Richard Pell: »Tedad me je spreletelo, kaj če bi znanstveniki in aktivistični nasprotniki GSO stopili skupaj. Kajti eni in drugi prisegajo na argumente, podprte z znanstvenimi dokazi, in oboji so vednoma na nasprotnem bregu desničarskih konceptov. Srečanje teh dveh skupin bi lahko obrodilo sadove. Toda kje, sem pomislil – in se odločil, da tak prostor s kolegi ustvarimo sami.« (http://www.delo.si/zgodbe/sobotnapriloga/richard-pell-ce-bi-misi-govorile.html)

»Veliko teh razstavljenih vrst je regu-liranih in nadzorovanih in je prepove-dano, da bi žive zapustile laboratorij, ne pa, zanimivo, tudi mrtve /.../ predvsem se lotevamo vprašanja, zakaj je nekate-rim gensko spremenjenim organizmom v določenih habitatih dovoljeno sobiva-ti z gensko nespremenjenimi, medtem ko za večino velja prepoved.« Richard Pell, kurator CPNZ (http://www.delo.si/zgodbe/sobotnapriloga/richard-pell-ce-bi-misi-govorile.html.) Kako narediti omejitve produktivne in nasloviti poli-tiko distribucije »post-naravnega«?

»Veliko organizmov bi si želeli razstavi-ti v njihovi živi obliki, a ne moremo. Vendar pa na to gledamo kot na pri-ložnost in vselej najdemo načine, da razstavimo odsotnost le-teh kot način gradnje diskurza okoli problemov re-gulacije, obvladovanja, tajnosti in in-telektualne lastnine^{**3.1**}.« Richard Pell, kurator CPNZ (http://we-make-money-not-art.com/archives/2011/04/richard-pell-director-of-the-c.php)

1.3 Del zbirke so tudi vrste, vzgojene prek selektivne reprodukcije (ne zgolj gensko modificirani organizmi). Prav ta oblika organizmov, ki jih aktivno spreminja človek, obenem radikalno pokaže, da je človek sam vselej že – na najbolj mikrobiološkem in genskem nivoju – spremenjen s strani teh organizmov, da dobesedno »postaja« z njimi. Kot piše Donna Haraway o svoji pasji spremljevalki: »Gdč. Cayenne Pepper neprestano kolonizira vse moje celice – nedvomno primer tega, kar bi biologinja Lynn Margulis imenovala simbiogeneza. Nedvomno bi, v kolikor bi preverili najina DNK-ja, našli pomembne transfekcije med nama /.../ Gotovo sta najina genoma bolj podobna, kot bi smela biti. Nekaj molekularnih vpisov najinih dotikov v kodah živečega bogotovo pustilo sledi v svetu ne glede na to, da sva obe reproduktivno utišani samici, ena zaradi starosti in izbire, druga zavoljo operacije brez privolitve /.../ Kdo ve, kje so moji kemični receptorji prenesli njena sporočila ali kaj je ona prevzela od mojega celičnega sistema? /.../ Smo konstitutivno tovariške vrste (>companion species«). Druga druga ustvarjamo na telesni ravni. Pomenljivo drugi druga drugi, v specifičnih razlikah, na telesni ravni označujeva umazano razvojno infekcijo, ki ji pravimo ljubezen. Ta ljubezen je zgodovinska motnja in naravno-kulturna dediščina.« (Donna Haraway, When Species Meet.)

1.4 Človek nemara »po želji« oblikuje »tovariške vrste«, ki ga obkrožajo, a je prav v tolikšni meri oblikovan z njihove strani (in kakšna je v tem kontekstu želja »naravnih« in »post-naravnih« tovariških vrst?). Človek pravzaprav nikoli zares ni bil človek: »Obožujem dejstvo, da je človeški genom mogoče najti zgolj v približno 10 % vseh celic, ki okupirajo zemeljski prostor, ki ga imenujem svoje telo; ostalih 90 % celic zapolnjujejo genomi bakterij, gliv, protistov ipd., od katerih so eni potrebni mojemu preživetju, drugi pa me zgolj uporablajo za »prevozno sredstvo« in mi, nam, ne povzročajo škode. Moji mali tovariši me neskončno prekašajo v številu; bolje, postajam odraslo človeško bitje skupaj s temi tovariši v neredu. Biti eden je vselej postajati z mnogimi. Nekateri od teh osebnih mikroskopskih simbiotov so neavarni temu jazu, ki piše ta stavek; zaenkrat jih zavestavlja koordinirana simfonija vseh ostalih, človeških in nečloveških celic, ki omogočajo zave-steni jaz.^{**1.1.4**} Obožujem dejstvo, da bodjo ob »moji« smrti vsi ti dobrohotni in nevarni simbioti prevzeli in uporabili, kar ostane od »mojega« telesa, pa četudi zgolj za kratek čas, saj smo »mi« nujno zvezani drug z drugim v realnem času /.../ moje tovariške vrste, ki so moj stvarnik.« (Donna Haraway, Wheh Species Meet, str. 2.)

se nemara četrta domena iz vidika specializirane pozicije molekularne biologije utegne zdeti nekeje med nesmiselnim in spekulativnim v najboljšem primeru, še vedno predstavlja pomembno serijo družbenih, političnih in ekonomskih delitev. Pojav organizmov, ustvarjenih znotraj ideološke matrice kategoričnega mešanja prek proizvodnega procesa, bo imel daljnosežne posledice za biološke znake in njihovo menjalno vrednost, spremenil bo konstrukcijo zahodnih kozmologij in dramatično vplival na industrije aplikativne biologije ter splošnega tehnološkega aparata na vseh poljih komunikacije in raziskovanja. Nemara bo četrta domena delovala zgolj kot družbeno-politični interpretativni model, a tudi v tem primeru bo zavezujoča.« (http://www.critical-art.net/books/molecular/.)

imenovala simbiogeneza. Nedvomno bi, v kolikor bi preverili najina DNK-ja, našli pomembne transfekcije med nama /.../ Gotovo sta najina genoma bolj podobna, kot bi smela biti. Nekaj molekularnih vpisov najinih dotikov v kodah živečega bogotovo pustilo sledi v svetu ne glede na to, da sva obe reproduktivno utišani samici, ena zaradi starosti in izbire, druga zavoljo operacije brez privolitve /.../ Kdo ve, kje so moji kemični receptorji prenesli njena sporočila ali kaj je ona prevzela od mojega celičnega sistema? /.../ Smo konstitutivno tovariške vrste (>companion species«). Druga druga ustvarjamo na telesni ravni. Pomenljivo drugi druga drugi, v specifičnih razlikah, na telesni ravni označujeva umazano razvojno infekcijo, ki ji pravimo ljubezen. Ta ljubezen je zgodovinska motnja in naravno-kulturna dediščina.« (Donna Haraway, When Species Meet.)

^{**1.4.1**} In vendar je človek, podobno kot »post-naravno«, semantično-materialna kategorija, katere fluidne meje, ki jih prečijo številni drugi organizmi, so vselej znova rekonfigurirane s semantično-materialnimi praksami in aparati. Drugače: četudi »človek« ni en, enoten in gensko določen organizem, je kot »eno« vseeno neka materialno-semantična, zgodovinska realnost (ki se sploh lahko sprašuje o tem, ali je eno ali mnogo ali nič ni in zgolj postaja); in obenem je kot tovrstna »enota« oz. »mnoštvo« kot produkt operacije omejevanja (in izključitve) vsakokrat tudi že problematična kategorija (iz kompleksnosti v kompleksnost ali komplikacija kot ontogenetski princip materije-pomena): »Človeška telesa niso inherentno različna od »nečloveških«, kar konstituira »človeško« (in »nečloveško«), niso fiksne ali predoločene lastnosti, a tudi ne svobodno lebdeče idealnosti. Kar se dogaja, niso neki slabo določeni procesi, prek katerih človeško -utemeljene lingvistične prakse (materialno podprte na nedoločen način) uspejo producirati substancialna telesa/telesne substance, ampak materialna dinamika intra-aktivnosti: materialni aparati producirajo materialne fenomene s specifičnimi kavzalnimi intra-akcijami, v katerih je »materikalno« vselej že tudi materialno-diskurzivno – to pomeni imeti pomen (>to matter«). Teorije, ki se osredotočajo zgolj na materializacijo »človeških« teles, spregledajo ključno dejstvo, da so same prateles, prek katerih so vzpostavljene diferencialne meje med »človeškim« in »nečloveškim.« vselej že implicirane v določenih materializacijah. Diferencialne konstitucije »človeškega« (in »nečloveškega« vselej spremljajo specifične izključitve in so vselej odprte oporekanju.« (Barad, http://uspace.shef.ac.uk/servlet/liveServlet/previewBody/66890-102-1-128601/signsbarad.pdf.)

1 V sodobnem slovenskem likovno-umetniško-institucionalnem žargonu je od 90-ih termin razstava začel delno nadomeščati pojem razstavne strategije. Vpeljava termina, ki v širšem smislu pomeni spretno in premišljeno ravnanje v neoboroženem boju, nakazuje na to, da razstava in drugo početje institucije nista (več) razumljena kot nevtralna prezentacija umetnosti ter da je polje umetnosti prvenstveno razumljeno kot »bojno polje«. To samozavedanje institucije je vsaj v slovenskem primeru vezano na kontekst vstopanja v globalni umetnostni sistem po osamosvojitvi. Gre torej za o(za)vedenje, da partikularna institucija, njeni akterji oziroma to/ti, kar/ki (jih) zastopa, »govorijo« z nekega točno določenega mesta, ki ga ni sama določila, načrtno zavzela, ampak ji je bil tako ali drugače določen, pripisan. Strategija kot spretno in premišljeno ravnanje se torej nanaša na ozaveščanje lokacije-statusa, na katerega s(m)o zvedeni/zvajani, ter poskuša vzpostaviti pogoje, da postanejo/mo – kolikor je to pač mogoče – vključeni v proces pozicioniranja, proces kontekstualizacije, preko katerega se vzpostavlja in vsaj delno nadzoruje produkcija pomena, ali poskuša celo vzpostaviti pogoje za samopozicioniranje.

meščena z interpretativno strategijo, se proces recepcije (interpretativni proces) in proces produkcije (kreativni, ustvarjalni proces) nevarno stapljata. Posredno se – ker se interpretativne strategije dotikajo aspekta umetniškega polja kot bojnega polja ter aspekta recepcije/umetniške komunikacije kot oblike boja za privilegiran položaj, kontrolo nad situacijo itd. – stapljajo tudi tradicionalno raz-ločene vloge. Gre torej za poskus zažiranja v domene, kompetence in dejavnost drugega. Emancipacija gledalca/bralca/interpreta, izpostavljanje »potlačenega« umetniške komunikacije, lahko pomeni podžiganje, poglobljevanje boja ali pa morebiti vsaj delno eliminacijo pogojev za njegovo reprodukcijo (tj. prvenstveno vzdrževanih razlik).

1. Interpretacija kot dokumentacija poskuša simbolno ukiniti umetniški artefakt, ki se ga igralci-avtorji slepo oklepajo, ker jim sicer grozi popolno sploščenje, poenotenje z njihovimi drugimi na drugi strani, na podlagi katerih se konstituira njihova identiteta in na predpostavki katerih legitimirajo svoje posebno početje/legitimirajo posebnost svojega početja. Razlike med igralci-umetniki in publiko ne obstajajo same na sebi, ampak so performativne, so stranski produkti umetniškega performansa, nekakšen odnosni vidik komunikacije.

Interpretacija kot zvajanje/apropriacija/transformacija/transsubstanciacija umetniškega artefakta na/v dokumentacijo, v veliki meri fatično komunikacijo igralcev in publike, ki/(ravno zato ker?) se odvija v dekontekstualiziranem, akroničnem času institucije ali polja umetnosti (v obeh primerih ne gre za nič povsem objektivnega, nič takega, kar je mogoče natančno locirati, temveč za institucijo/polje v operativnem, produkcijskem, konstrukcijskem smislu), vpisuje v nek povsem konkreten tam in takrat, jo ozemlji, (vnovič) vpiše v »živi kontekst«. Interpretacija kot dokumentacija se namreč hkrati vpisuje v prostor časopisa, ki ni (skonstruiran/vzdrževan) akroničen in simuliran prostor institucije/valoriziranega kulturnega, saj je natančno označen z nekim krajem

Pričujoče besedilo se vpenja v kontekst Sperminarja, ki je potekal vzporedno z odprtimi vajami Kabareja Kurac, razprtim kolaborativnim procesom, ki se je na neki točki utrdil v relativno klasično formo umetniške predstave-artefakta, pri čemer je bil – ker sam proces v okvirih te iste klasične forme pač ne more biti zaznaven – ta kolaborativno procesualni moment zabrisan. V okviru odprtih vaj in Sperminarja se je umetniški proces neprestano reflektiral v tesni relaciji z obkrožajočim družbenim kontekstom, iz katerega je bil ob utrditvi v artefakt in umestitvi v dekontekstualizirajoči institucionalni kontekst nujno iztrgan. Besedilo tako poskuša dokumentirati/kartirati in premisliti ravno ta aspekt procesa, pri čemer dokumentacija ne pomeni nujno njegove vnovične/dodatne eliminacije/utrditve. Ne želi torej biti podvojevanje produkta-artefakta, ampak poskuša biti strateško kartiranje možnega ter hkrati njegova »ozemljitev«. Ko je interpretacija nado-

in časom. V izrednih razmerah poskuša strateško presegati svoje meje, funkcije in kompetence, tako da sledi procesom samodefiniranja/samozavedanja umetnosti in/kot transformacije umetnosti v umetnostno teorijo (A. C. Danto), transformaciji umetniških del v umetniško dokumentacijo (B. Groys) in umetniških del v umetniško storitev (J. Strehovec). Hkrati poskuša slediti vzporednim procesom samozavedanja institucije, ki v vedno večji meri kolonizira prostor in status umetniškega dela, vzporedno s tem, ko umetniško delo kolonizira prostor in dejavnosti institucije.

2. Strateški poskus ukinjanja artefakta pa obenem poskuša hkrati ciljati v smer gledalcev-potrošnikov, poskuša vzpostaviti artefakt, katerega ni, če se ti ne aktivirajo. (Kljub temu da gre vzporedno za poskus ne misliti recepcijo, produkcijo in umetnost na splošno, temveč izključno v svoji povsem konkretni, partikularni obliki. Govoriti o umetnosti na splošno pomeni privzeti hegemoni narativ umetnosti določene (hegemone) politične skupnosti. Neoznačeno, nevtravno = hegemono.) Neobstoječi artefakt/artefakt, ki ga ne bo, namreč ne jamči, da ga lahko zajameš/potrošiš s svojo instrumentalizirano kontemplacije željno logiko. Ne omogoča nikakršne udobne drže (kar hkrati ne pomeni, da implicira ultimativno neudobno). Če hočeš izkusiti artefakt-kot-pro-

ces, moraš postati kolaborativen, vendar izven rigidnih form, ki jih omogoča z novomedijsko logiko prepredena sodobna umetnost. Interaktivnost, kolaborativnost je stvar rabe, ni utelešena v produktu, meri se z uporabnikovim *inputom*, njegovim kvalitativnim prispevkom k produkciji, ne pa z golo (fizično, mentalno) dejavnostjo, sodelovanje-komunikacijo kot signalizacijo.

Bolj kot za aktivacijo ali politizacijo gre torej prvenstveno za deinstrumentalizacijo. (Posredno pa tudi bolj kot za zmerom aktualno vprašanje (ne)avtonomije umetnosti za (ne/bolj ali manj) instrumentalizirano umetnost.) Strateško izmenjevanje, preklapljanje v vloge-pozicije *surferja*, *playerja* in *lurkerja*. Ne gre za užitek v klasični pasivizirani aktivnosti/aktivirani pasivnosti gledalca-interpreta, ki se ji ljubitelji umetnosti tako radi predajamo. Za centripetalno kontemplacijo-komunikacijo gre, ki se vsa dopolni v tem intersubjektivnem izmenjevanju, preklapljanju objektivnih in subjektivnih pozicij. Ta abstrahirana kontemplacija-komunikacija je vzpostavljena na način »navidezne oblike komunikacije« (P. Bourdieu), zato se lahko katarzična potrošnja načeloma odvija v nedogled. Komunikacija je morda še najbolj abstrahirana preko posredovanosti, ki je skozi predpostavko končnega produkta že vpisana v sam kreativni proces, bazirajoč na odsotnem/posredno prisotnem drugem. Instrumentalizirana interpretacija/uprizoritev/umetnost je točno to: vatiniran in filtriran dialog v trdnih, vnaprej pripravljenih okvirih. Komunikacija na narek ali odložena komunikacija, oboje je instrumentalizirano sodelovanje-komunikacija.

3. Interpretacija kot (umetniška) dokumentacija se zato vključuje oziroma privilegira izključno proces snovanja in/kot razmisleka; strateško objektivizira produkt, da izpostavi ustvarjalni proces, zato protestno ne zastavi svojega telesa pred odskočno provokacijo. S tem se izogne zvajanju na tradicionalno pozicijo, okoli katere igralci-avtorji gradijo svoj spektakel, vzpostavljajo/aktivirajo svojo identiteto. Namesto tega poskuša na stežaj odpreti tista vrata, ki so ji jih velikodušno nekoliko odškrunili v odprtem procesu snovanja. Ne pristaja na naknadno zapiranje vrat, na vstopanje in izstopanje na narek. (Hkrati pa ne odpira tam, kjer je zaprto, ker je taka predvidljivost manipulativna.) Ko se vrata po tem, ko so bila nekaj časa velikodušno odprta, naposled zaprejo, ne pristaja na to, da se usede na svoje mesto ter čaka na morebitno novo priložnost. Ob tem pa brez besed poje vse, kar ji servirajo. Če že ne gre nadaljevati s kuhanjem, lahko manipulira okušanje (si pokrije del brbončic) ali pa zmanipulira prebavo.

4. Ko artefakt postane umetniška dokumentacija, umetnost ne prihaja k svojemu potrošniku, bolj ali manj udobno čakajočemu po tem, ko se je ta odločil priti k njej. Ko artefakt postane umetniška dokumentacija, je umetnost odsotna, enaka je aktivnosti, katere produkt je artefakt-kot-umetniška dokumentacija, izkusiti jo je mogoče edino preko vključenosti v ustvarjalni proces, ne pa skozi njegovo kopijo/produkt/dokument. Umetniška dokumentacija dekonstruira možnost, da se umetnost *utelesi* v artefakt, zato ga je nesmiselno fetišizirati. Je zgolj karta, ki daje le delna navodila, kako narediti »umetnost« neposredno navzočo, tako da je ta isti proces težko vnovič izvesti po nareku prvotnih navodil. Umetnost postane proces-relacija, odprta struktura, desubstancionalizirana. Aspekt naključnosti procesa, kateremu je bil preko vstopa v institucijo podeljen status produkta namere, ki je bil torej racionaliziran in ukročen, je preko dokumentacije izpostavljen kot neponovljivost živega časa. Kot takega ga je mogoče zgolj pogojno linearizirati, zajeti v funkcionalistične okvire (B. Groys: »Umetniška dokumentacija posnema, je istovetna z življenjem, ki je čista aktivnost, 'rezultat brez rezultata'<«). Bolj kot linearna je njegova logika asociativna.

Ko se umetniško delo približuje teoriji o samem sebi in ko se umetniško delo istoveti z ustvarjalnim procesom, ki je lahko retroaktivno zaznaven edino preko dokumentacije, lahko interpretacija strateško zavzame (tj. opravlja funkcijo) edino mesto dokumentacije. Pri tem proizvaja svoje lastne pogoje (po podobnem principu kot moderna avtonomna umetnost, ki ni več ideološko legitimirana »od zunaj«), v nekem smislu postaja svoja lastna ideologija. Interpretacija kot umetniška dokumentacija ne le dokumentira-reprezentira nek proces, ampak ga hkrati reproducira, redefinira in nadaljuje/nadgrajuje (tj. ga ne zaustavi/zafiksira). Če se umetniško delo nenehno konstruira bolj ali manj naključno, (se) interpretacija kot dokumentacija poskuša konstruirati strateško. ∞

Toda v družbi – nočem ji reči človeška, ker hranim svoje besede in pazim, kaj govorim, zaradi česar ugotavljam, da nisem levičar – vse, kar obstaja, temelji preprosto na segregaciji, v prvi vrsti bratstvo. Lacan, Hrbtna stran psihoanalize

Toliko za uvod in nadaljevanje, toda sedaj, kot bi rekli Monty Python, nekaj povsem drugačnega: Baudrillard v svojem kultnem delu Simulaker in simulacija; Popoln zločin ugotavlja, da je človek usojen svetu, v smislu, da je njegova nepopolna narava, njegova bestialnost, ki ga mestoma izdaja in oddaljuje od pojma človečnosti, kot taka samo simptom narave sveta, ki je v svojem bistvu grozovitost disharmonična navkljub (navidezni) celovitosti. S tem imamo v mislih dejstvo, da se ravnotežje znotraj nekega ekosistema nikoli ne vzdržuje na način statičnosti v njem bivajočih živih bitij, pač pa ravno obratno: z aktivnim, neprestanim bojem za preživetje in dominacijo, kar je seveda, z antropocentričnega vidika, ki implicira (nalašč ironično poudarjeno) takozvano človečnost, seveda precej pošasten mehanizem. Vendar ta ironičnost, poudarjena z uporabo besede takozvano in zapisom v kurzivu, ne insinuira, da gre človeka popolnoma enačiti z živaljo; kar hočem s tem povedati, je, da je pojav človečnosti na nek način mnogo večji eksces kot pojav živalskosti in to ne zaradi latentne bestialnosti, inherentne sami človečnosti, pač pa ker ljudje, njeni nosilci, še nismo našli (popolnega) jezika, ki bi jo zmoželi do potankosti definirati. Natančneje – ekscesna je zaradi svoje nezapopadljivosti, ki je ne more popolnoma regulirati nobena mikrofizika ali biopolitika oblasti. Svet je na nek način, kot ugotavlja Shakespeareov Hamlet, "vržen iz tira", vendar to postane šele s samo pojavitvijo samorefleksije, zavesti, ki uvidi naravni red stvari kot podtalno disharmoničen in hkrati zunanji sebi in se, oborožena s tem spoznanjem, odpravi na hamletovsko-sizifovsko misijo vzpostavljanja novega ravnotežja, ki ga je, kako paradoksalno, zmotil prav njen pojav. Hamletovo spoznanje, da je svet "vržen iz tira", tako odmeva vse do nastopa Heideggerja, ki pa sam obstoj človeka poveže s terminom Verrueckung, premaknjenostjo, ki transformira človekovo bit s samim premikom njegovega položaja med bitji. To, da termin premaknjenost humorno korespondira s psihološko/psihiatrično in klinično kategorijo, je najbrž zgolj naključje ... Če gledamo na fenomen človečnosti skozi poenostavljeno dialektično prizmo človek je bitje samorefleksije, skozi žival pa "misli" narava, potem lahko iz tega naredimo sklep, da znamo torej ločiti samo med človekom in ne-človekom (živaljo), večji problem pa nam predstavlja definicija, kaj je človečnost kot pojem, ki pripada zgolj antroposferi. Tisto, kar moramo razločevati, je torej razsežnost človeškega v biološkem na eni in pojmovnem, ideelnem, idejnem smislu na drugi strani (ah, ta znamenita grška polarnost physis – thesis!), čeprav (logično) sovpadata. Z drugimi besedami: potrebno je ločevati med biološko vrsto Homo sapiens sapiens in človečnostjo kot družbenim outputom, ali če potegnemo črto bolj radikalno, bolj kontroveržno, to posledično vodi do sklepa, da vsak homo sapiens sapiens ni enako človek! Preden začnete vihati obrvi, zmajevati z glavami in se praskati po sencih, naj to podrobneje razložim: nekdo, ki se oblači v obličje človeka, ni nujno korelativen z idejo tega, kar naj bi bilo človečno. Dober primer tega so neonacisti, sicer notorični (eventualni in dejanski) kršilci človekovih pravic, ki so se (kako ironično) pritožili na Evropsko sodišče za človekove pravice z namenom, da dosežejo participacijo in zastopanost v parlamentarni demokraciji. In ravno v tem se skriva resnična razsežnost t. i. človekovih pravic: te se ne aplicirajo na biološko kategorijo Homo sapiens sapiens, pač pa na njeno (če se smem tako izraziti) ideološko nadstavbo, ki določa parametre dovoljenega delovanja znotraj družbe in v odnosu do drugih. Ker je to v intervjuju dve številki Tribune nazaj ugotavljal že Mirt Komel, vas, (pozorne) bralce inu bralke, to ne sme ne zvesti ne presenetiti: diskurz, ki določa (ideološko) polje razmisleka, je zmeraj nasilen, izključevalen, je ena in ista plat istega kovanca, saj se z razliko (ekskluzivnostjo) konec koncev sam lahko šele vzpostavi. In, navsezadnje, ni to ravno tista vrtoglava poanta v vprašanju Bertolta Brechta: Kako sam postati pošast, da se bodo fašistične pošasti zbale za svoje gospostvo? Seveda ima poigravanje s to mislijo skrajne konsekvence v svojem udejanjenju: eklatanten primer tega so Abu Ghraib, Guantanamo itn., kjer se v imenu človekovih pravic krši te iste človekove pravice! Vendar je v luči tega problema potrebno storiti korak nazaj in si namesto vprašanja kaj je človečnost raje postaviti vprašanje kaj strukturira človečnost v oziru na to, kdo jo določa. Pri tem vprašanju nam lahko pomaga Althusser in njegov aksiom ideologija je materialna! Če je namreč ta odvisna od materialnih pogojev, praks in ritualov (sklenite roke v molitev in verovali boste) in če človeka percipiramo ne samo kot Wrightovo moralno žival, pač pa predvsem kot simbolno žival, se pravi žival diskurza, potem je jasno, da za razvoj človeških potencialov vsakega posameznika potrebujemo predvsem človeka vredno okolje, kjer je čimvečja stopnja inkluzivnosti tako v izobraževanju, zaposlovanju, soodločanju in seveda tudi v neformalnemu druženju; vse to pa je možno zgolj skozi redistribucijo dobrin, ki bi materialne pogoje za doseganje splošnih civilizacijskih norm izenačila. In če že obstaja izvirni greh srednjega in višjega sloja, potem je ta ravno v tem, da kljub temu, da sta generatorja revolucionarnih sprememb tako v načinu mišljenja kot načinu same produkcije, ne uvidita (ali nočeta uvideti), da je njun položaj v družbi pogojen predvsem z njihovimi materialnimi pogoji, ki implicirajo tako ekonomski kot tudi večino drugih vrst kapitala. In tu se resničen problem šele začne: kako in na kakšen način sploh artikulirati takšen vse partikularnosti obsegajoč diskurz. Niti teoretske niti praktične izkušnje ne govorijo v prid možnosti le-tega. Če sem se kot pijanec plota do sedaj držal diskurza kot tiste poglavitne prvine, ki ne samo interpelira individuuma v subjekt, pač pa tudi homo sapiensa v nosilca človekovih lastnosti in pravic, potem je potrebno doreči tudi status govornice, ki naj bi to omogočila. In kakšen je ta status? Če verjamemo Lacanu, so za diskurz, ki bi poenotil vse, nične možnosti: metagovorica namreč ne obstaja, ker je lahko izgovorjena zgolj preko jezika, v katerem obstajajo, po de Saussuru, samo razlike. Konsekvence tega so vidne ne samo na ideološko popolnoma fragmentiranem političnem polju, pač pa posledično tudi v implementaciji samih diskurzov. Zdi se torej, da vsako konkretno, fizično nasilje in njegova nečlovečnost izhajata iz primordialne nepopolnosti jezika, kot posledica nikoli realiziranega srečanja označevalca in označenca, iz primordialne (v Heideggerjevem pomenu besede) premaknjenosti človeka. Vendar odsotnost metagovorice človeku dejansko ne zapira vseh možnosti: če je namreč tudi uspela komunikacija z drugim zgolj zmotno poenotenje z imaginarno podobo (Lacan), imperativom, ki ga v posameznika vceplja diskurz, potem je izhod iz te zagate lahko prav v prevpraševanju vsakega novega premika v redu stvari ter opazovanju posledic, ki jih ti premiki povzročajo v vsakdanjiku. Zatorej naj velja slaven Beckettov citat: »Poskusiti znova. Spodleteti znova. Spodleteti bolje.«

Ilija Trojanow je svetovni popotnik in pisatelj, ki se je s svojim romanom *Tajanje* predstavil tudi slovenski javnosti, v okviru letošnjega mednarodnega literarnega festivala Literature sveta – Fabula. Roman nam razkrije notranje življenje nemškega glaciologa Zena, ki se po smrti ljubljene ledenika, ki ga je mnoga leta preučeval v Alpah, udeleži odprave na Antarktiko, edino deželo še živečih ledenikov.

Z namenom, da bi sam postal del tega, čigar izgube ne more preboleti, želi zledeneti lastno telo in kri, da še ta postaneta tako ledena kakor ledenik, in se tako simbolično združiti s svojim ljubljenim. Tisto, kar loči Zena od množice apatičnih prebivalcev našega planeta, je njegovo definiranje lastne bivanjske narave kot enake naravi ledenika. Bistvena je simbolika, sporočilo, ki ga Trojanowo delo nosi. In čeprav ne tako specifično in veliko bolj kompleksno, da bi to bilo mogoče zapaziti s hitrim očesom, se bralcu pred očmi postopoma sestavi problematika sveta, v katerem živimo. S tem, ko avtor odpre vprašanje človekovega bivanja in njegovega mesta v svetu, se pojavi tudi potreba po ponovnem definiranju človeka kot takega. Ne kot tistega bitja, ki je osredotočeno le nase, pač pa tistega, ki je v svojem bistvu povezano z naravo in se usmerja kot njen del. Naj torej to branje služi kot eno izmed opozoril, katerih tarča smo zmerom, a na katera se bistveno ne odzivamo. Naj bo to glas tistega, ki je videl, skozi besede, kakor jih je povedal.

Vaš opus vsebuje razmišljanja o raznovrstnih tematikah. Ste avtor različnih knjig o Afriki, napisali ste roman, ki je prepleten z osebno izkušnjo vaše domovine Bolgarije, pisali ste tudi o Indiji in o mnogočem drugem. Kaj vas je v tem primeru vzpodbudilo, da ste se odločili napisati roman o Antarktiki – “Eistau”?

Nisem prepričan, ali je res o Antarktiki. Mislim, da je ta roman predvsem odsev naše dobe. Naše lastne nesposobnosti, da se spremenimo, pa čeprav racionalno razumemo, da je sprememba nujna. Tako mislim, da je za naš čas značilno prav spoznanje, da se v tej smeri, kakor smo delovali do sedaj, takšno delovanje preprosto ne more več nadaljevati. Število ljudi, ki postajajo vse bolj in bolj kritični do trenutnih razmer, vztrajno raste. Spoznali smo namreč, da so določene težnje naše zaverovanosti v gospodarstvo, pod katere spada na primer konstantna rast, netrajnostne. Večina inteligentnih ljudi se tega dobro zaveda. Torej, pričeli smo se zavedati, da smo v smeri, v kateri delujemo, konstatno in preveč destruktivni, pa vendar, istočasno, ne naredimo nič glede tega. Pa četudi se problema zavedamo. Tako tukaj obstaja razkorak med tem, kar precejšen del naše družbe razume, ve, in tem, kako ta družba deluje. Tako sem si poskusil zamisliti, kaj bi to pomenilo eni osebi, ki je zelo zagrižena v premlevanje te problematike in v sebi zaokroža popoln negativ ironije današnjega časa. Razmerje med človekom in naravo je velika tema in pogosto zelo abstraktna in ko sem jo nekako poskušal bolj osredotočiti, se mi je v mislih pojavilo dvoje: Radikalni posameznik in ledenik. Zame, na nek način, ledenik predstavlja prav alter ego protagonista Zena. To pa zato, ker je tudi Zeno na svoji poti "ven", tudi on razpada na koščke, se sesuva sam vase. Na koncu romana se vsa njegova notranjost izlije v eno, vendar že pred tem lahko zasledimo, da ima vse preveč čustev, preveliko potlačenega besa in da preprosto ne ve, kaj storiti s tem.

Med prebiranjem romana se močno občuti povezanost Zena z ledenikom, ki pa je pravzaprav zelo osebna. Način, kako se ga vsakič dotakne, kako z njim razvije svojevrsten ritual “pozdravljanja”. Kako bi označili njuno razmerje? Med njima obstaja simbiozno, recipročno razmerje. Zeno se identifikira z ledenikom. V enem stavku v knjigi, kateri najbolje poda koncentrirano verzijo njunega razmerja, pravi: “Bila sva kakor star par in ledenik je umrl pred mano.” Poznaš tisti občutek, ko se pogovarjaš z zelo starimi ljudmi, ki so izgubili svojega življenjskega partnerja? Da je v njihovi eksistenci nastala ogromna luknja, katere ni mogoče nikdar zapolniti in niti ničesar več ni potem in niti v domišljiji ni nič več mogoče po tem? In tako sem razmišljal, da bi takšna primerjava bila pravzaprav zelo smiselna. Kakor se sam oziram na stvar, je ledenik najbolj otipljiv in navdušujoč element podnebnih sprememb. Mislim, če se odpraviš na ledenik, imaš dejansko občutek, da je živ, ker se premika, poje, se spreminja, je prelep, še posebej, če je še popolnoma nedotaknjen. Tako si pravzaprav lahko zelo dobro predstavljam, kako bi bilo zaljubiti se v ledenik.

Sedaj ste napravili kar nekaj zanimivih poudarkov. Tudi v knjigi. Moje misli je na določeni točki vzdramilo drugo poglavje, v katerem opisujete sceno, kjer glaciolog razlaga rađovedni Američanki imena in pomene gora, ki ju obdajajo. Nato omeni zanimivo dejstvo o nomadskem ljudstvu, ki je v preteklosti živelo tod okoli. Kako so lahko prelepo poimenovali vse, kar jih je obdajalo, brez težnje po prilastitvi. To mi zveni kot močna kritika odnosa sodobnega človeka, ki naj bi ga gojil do narave. Ali morda čutite, kakor da si ljudje zmerom želijo posedovati vse, kar se jim zdi lepo?
Ko pogledaš, kako se ljudje obnašajo, kadar potujejo, je ena največjih značilnosti za večino ljudi jemanje spominkov. Zaradi

tega so v veliko državah sprejeli zakone, ki prepovedujejo ljudem prenašanje školjk ali kaj podobnega, saj bi potemtakem vsak odnesel en kos nečesa nazaj domov. To je ta star koncept trofeje. Vzeti skalp narave. Druga stvar, ki je zelo značilna, je seveda, da ljudje fotografirajo. In ko pogledaš, kako ti ljudje fotografirajo, to sem opazil še posebej na mojem drugem obisku Antarktike, opaziš, da obstaja kar nekaj ljudi, ki fotografirajo, namesto da bi gledali. Razumem, da gledaš, opazuješ in nato rečeš: »No, pa fotografirajmo to za spomin.« Vendar kar se dejansko zgodi veliko tem sodobnim "high-tech turistom", je to, da stopijo ven na palubo in v trenutku, ko stopijo ven, se fotoaparati dvigne in vse kar se vidi, se gleda skozi objektiv. Za njih ni razumevanja zunaj objektiva. In objektiv je seveda omejitev, vendar oni ne razumejo, da te leče evidentno omejijo njihovo dožemanje realnosti, saj je fotoaparati, kakor katerikoli drug instrument, le ena kodifikacija realnosti.

Tako je torej to le še ena abstrakcija poskusa prilaščevanja, tokrat s podobo?

Natanko tako. To je način lastenja in dejansko je mogoče opaziti, da ti ljudje posedujejo zelo dobro zbirko fotografij. Na nek način so te fotografije postale njihovo potovanje, namesto da bi bile le stranski produkt njihovega potovanja. Tako je najbolj pomembno, kaj dejansko imajo ... vrniti se iz popotovanja kakor vojaki v starih časih, polni plena.

In kakšna je potemtakem povezava te podobe z imenom?

Če pogledamo naravna imena, vidimo, da je večino sveta poimenoval bel moški, ki je ob nekem času prišel mimo nekega kraja in ga poimenoval po svoji kraljici, materi, tipu, ki je financiral njegovo potovanje, ali kom drugem. Mislim, da je poimenovanje narave na tak subjektiven, individualen način nekakšna oblika njenega zlorabljanja. Ime bi moralo biti kontekstualizirano, razviti bi se moralo postopno, iz neke prave interakcije s stvarjo samo. In to, da prideš mimo in si nekaj ogledaš prvič ter to poimenuješ na način, da je to pač nekaj, kar si prišel odkriti, s tem odnosom kažeš nespoštovanje do povezave, ki obstaja med človekom in naravo. Postane abstrakcija. Tak človek tega kraja ni nikoli "živel" in ni bil nikoli osredotočen nanj. Tako v tem primeru ne obstaja nobena razlika, če dejansko prideš mimo ali samo gledaš satelitske slike.

Se vam morda ne zdi, da kakršnokoli ime, ki ga določi človek za karkoli nečloveškega, na nek način razbije naravni karakter, s tem ko ga "imensko počloveči"? Naj ne bi bilo nekaj, kar nima imena, prav tisto nasprotno od človeka? Nekaj, česar se ne poseduje z imenom?

Kadar nekoga ljubimo, ga redko kličemo po njegovem imenu. Včasih sicer, vendar pa si velikokrat izmislimo novo ime. In normalno je za par, da imata nekakšna svojevrstna ljubezenska imena drug za drugega. In predvsem, ko smo močno zaljubljeni, je značilen izraz tega prav to, pojav novega imena. In druga oseba to dojame kot izraz poželjenja, spoštovanja in obojestranske povezave. Tako je bilo tudi z ljudmi, ki so prej živeli v naravi sami in je bilo značilno zanje, da so vpredli kraje v njihove pripovedi. To zanje niso bila samo imena, oni sami so postali igralci v zgodbah, ki so jih pripovedovali. To je kar tipično. Prepleteš ga v pripoved, ki je zate smiselna in ta pripoved postane tvoj ljubljeni. In ta povezava daleč presega hladno, znanstveno, dejstveno opisovanje česarkoli.

Torej, kaj menite, je tisti bistven občutek, ki preveva sodobnega človeka v njegovem odnosu do narave? Je mar kriva njegova nevednost?

Ne bi rekel, da gre za nevednost. Gre za apatijo. Pri tem ne gre toliko za primanjkovanja znanja, pač pa gre bolj za vprašanje, kdaj nam bo dejansko mar toliko, da pričnemo tudi delovati. Zakaj mislite, da se ljudje ne počutijo toliko povezane z okoljevarstveno problematiko, čeprav sami živijo na tem planetu in so navsezadnje seznanjeni z vsemi grožnjami, ki grozijo okolju?

Tega ni težko pojasniti. Mi smo del krščanske ideologije, ki nam je zadnjih dva tisoč let dopovedovala, da je bila narava ustvarjena za našo lastno uporabo. Torej, smo antropocentrično usmerjeni. Šele pred kratkim, pravzaprav v zadnjih nekaj desetletjih, so se pojavili radikalnejši misleci v vrstah katoliške in protestantske cerkve in pričeli pozivati k ponovni opredelitvi naše pozicije do narave, saj je narava božansko stvarjenje in spoštovanje božje kreacije bi moral biti prvi korak. Tako da se spreminja tudi v krščanskem pojmovanju. Drug razlog je, da živimo v Evropi in zgodovina Evrope zadnjih 500 let je, da kadarkoli smo naleteli na težave, smo jih izvozili. Tako smo imeli težave s prenaseljenostjo v času industrijske revolucije in kaj smo naredili glede tega?

Ljudje so migrirali. Zaradi industrijske revolucije smo porabili svoje naravne vire in kaj naredimo? Osvojili smo druge kraje, zato ker smo zapravili lastne. In tako dalje in tako dalje. Smo v poslu izvažanja naših težav, zato se ne zavedamo rezultatov le-tega. Tako nam je lastna zgodovina v bistvu zaprla oči pred posledicami naših gospodarskih in političnih poslov. Čeprav imamo toliko knjig, toliko filmov in toliko medijske pozornosti, pa se danes ljudje še zmerom ne zavedajo, kaj se dogaja na primer v Kongu. Milijone ljudi umira v nekaterih delih Afrike, kar je v veliko primerih povezano s problematiko naravnih virov, z bojem za naravne vire in na koncu koncev smo mi njihovi potrošniki, skupaj s Severno Ameriko. Mi smo del tega procesa, pa vendar tega ne vidimo. Med nami obstaja geografska distanca, ki je navsezadnje postala intelektualna in emocionalna distanca.

Je to patologija našega časa?

Nemogoče je, da bi bilo ljudem konstantno mar. Torej, naša tipična reakcija na grozo, ki smo jo pravkar videli na nekem medijskem dogodku, je takšna: dotakne se nas za kakšen dan ali dva, nekaj denarja namenimo umirajočim otrokom v Etiopiji, recimo, kmalu nato pa naša pozornost upade, ker ne živimo v tej dnevni grozi. Mi ne živimo v odpadkih. Mi samo proizvedemo odpadke in jih izvozimo. Tako da mislim, da se mi v resnici dejansko ne zavedamo te ogromne škode, ki jo povzročamo Zemlji. In mislim, da obstaja nekakšna miselnost med ljudmi, ki kljub temu, da se zavedajo tega, zavzemajo nekakšno afirmativno stališče do te civilizacije. No, menim, da je to po svoje zelo patološko in slednje lahko preživi le zaradi konstantne destrukcije, vendar pa vemo, da se bo slej ko prej to moralo končati. Vsak se zaveda tega. Mi vemo, da nam zmanjkuje virov, vemo, da se bomo v kratkem morali soočiti s katastrofalnimi posledicami podnebnih sprememb. Zavedamo se vsega tega, a hkrati v nas obstaja neka dislociranost med tem dvojim.

Torej mislite, da se mora nekaj zgoditi prav nam, da sprevidimo? V nekem smislu smo zelo oddaljeni od vsega tega, zato ker sami ne izkušamo te absolutne revščine, močnih podnebnih sprememb. Če pa bi nastopilo nekaj, kar bi ogrozilo našo udobnost, naš lasten obstoj ...

Poglejva, kaj se je zgodilo v zadnjih nekaj letih. Dober primer je na primer Fokušima. V trenutku, ko se je zgodila Fokušima, so vsi ti ljudje, ki so bili na strani pronuklearne energije, nenedoma spremenili svoje mišljenje. Preko noči. Bilo je neverjetno. Neverjetno. Tako da očitno človeštvo potrebuje velike katastrofe, da je resnično impresionirano.

Vendar se nam potem prav lahko dogodi, da povzročimo neopopravljivo škodo, preden se zavemo, da bi morda morali kaj spremeniti. Kakor da moramo najprej uničiti lasten planet, zavoljo spoznanja, da pa ga res ne bi smeli uničiti.
To je problem. Nihče ne ve, ali lahko dejansko kaj popravimo. Veš, ko se podaš v raziskavo za takšno knjigo, kakršna je tale, se pogovarjaš z veliko strokovnjaki na tem področju. In po pogovorih z njimi dejansko lahko postaneš rahlo depresiven. To pa zato, ker nekaj izmed njih trdi, da je že prepozno. Jaz sam, odkrito, ne vem. Jaz nisem znanstvenik, zato se mi je težko opredeliti, vendar kar nekaj izmed njih zaseda stališče, da zaradi načina, kako se okolje in podnebje odzivata, kar je zmeraj v določenem časovnem razmerju, to pomeni, da bo vse, kar smo počeli včeraj, pokazalo svojo pravo posledico v naslednjih petnajstih, dvajsetih, tridesetih letih. Po drugi strani pa to napredovanje poteka negativno v linearni ali eksponentni smeri in nato nenedoma nastopi točka, po kateri ni vrnitve nazaj. Po tej prelomnici se vse spremeni. To, kar opisujem, se je dejansko že zgodilo v različnih regijah sveta. Na primer, na tak način so se že celotna jezera spremenila v acidna.

In posledica tega je to, kar se v vašem romanu dogodi alpskemu ledeniku, ki izgine.

Prav iz tega razloga sem izbral to metaforo umirajočega ledenika, ker dejansko obstaja trenutek v uničevanju okolja, ko se nekaj nepopravljivo poškoduje, in to je to. Nekateri znanstveniki pravijo, da smo to že storili, kar se pravi, da bo rezultat vsega tega to, da bo preživelo zelo malo ljudi, verjetno na severni polobli, ker podnebne spremembe prizadanejo različne dele sveta različno. Na nekatere bo vplivalo pozitivno, na večino pa negativno in preostanek človeštva bo umrl. No, to je nekaj, kar se dejansko že dogaja na območjih, ki jih klimatske spremembe najbolj afektirajo. Na območju Sahel cone ljudje umirajo v tem trenutku, ko govoriva. In ni nobenega, ki bi ponudil rešitev. Celotno Sahel območje je trenutno eno vojno območje in razlog za to je, da ljudje preprosto ne morejo preživeti, saj se puščava pogloblja za 2 do 3 km vsako leto. Ljudje se tako preseljujejo na jug, tako se pojavljajo teritorialni konflikti, problematične so postale njihove

življenjske zaloge. To je to, kar se nam bo zagotovo zgodilo v naslednjih desetletjih, vprašanje je samo, ali lahko na nek način to prebrodimo, oziroma rečeno bolje, ali lahko prebrodimo to civilizacijo ali ne?

Ali lahko?

Po več letih, preživetih v raziskovanju in premlevanju okoli tega problema, sam menim, da ni rešitve v tem kapitalističnem sistemu. Menim, da nas ta sistem vodi v najbolj masivno uničenje, ki smo mu bili kadarkoli priča v zgodovini človeštva. Obstaja veliko alternativ, a vprašanje je, ali se bodo ljudje organizirali dovolj hitro, da bo alternativa dovolj učinkovita. Eno je naša mentaliteta, drugo so naša dejanja.

** 🍷🍷🍷🍷 Po več letih, preživetih v raziskovanju in premle-
vanju okoli tega problema, sam menim, da ni rešitve v tem
kapitalističnem sistemu. Menim, da nas ta sistem vodi v
najbolj masivno uničenje, ki smo mu bili kadarkoli priča v
zgodovini človeštva. Obstaja veliko alternativ, a vprašanje
je, ali se bodo ljudje organizirali dovolj hitro, da bo alter-
nativa dovolj učinkovita. Eno je naša mentalitet, drugo so
naša dejanja. * 🍷🍷🍷🍷*

Torej bi to dvoje morali nekako združiti ...

To je zmerom nujno potrebno za spremembo. Ne moreš imeti samo enega. Mora biti oboje, miselni premik in seveda, praktična sprememba.

Nekje v romanu sem zasledila sporočilo, ki odmeva z radio postaje: »Breaking news! Narava ni ogrožena, so mar ljudje vsi mrtvi?« Ta stavek v sebi nosi močno sporočilo, nad katerim se je za zamisliti. Menite, da ljudje vse preveč gledajo na okoljsko problematiko s sebičnim očesom? V smislu, če nas ne zadeva neposredno, potem to ni naša briga?

Ne vem, kako je v Sloveniji, vendar je v Nemčiji zelo tipičen konflikt med varovanjem okolja in izgubo služb. In tako zmeraj, kadar se pojavi nova ideja, kako bi lahko pripomogli k izboljšanju okolja, nekdo reče: »Oh, mogoče bomo zaradi tega zgubili službe!« In ko pomislimo, kaj to pomeni, je v samem jedru zadeva takšna: potrebujemo službe, brez dvoma, ampak naravo, kdo ve, morda pa lahko preživimo brez nje. Tako da je to del tiste patologije, o kateri sva govorila.

Naše razmišljanje je torej vezano na kratek rok. Pomembno nam je lastno, zasebno življenje, kje pa je naša odgovornost za sledeče generacije?

Prosím, razloži mi to. Ker tega resnično ne razumem. Kdor ima otroka, zmerom trdi, da ga ima rad in da vse, kar si želi, je otrokova sreča itd. Kako potem, da ne dojemajo, da smer, v katero gremo, pomeni, da bodo naši otroci ali pa naši vnuki živeli v popolnem peklu. Ne razumem tega. V bistvu je zelo težko to razložiti nekomu, ki ima popolnoma oprane roke s potrošništvom. To dejansko predstavlja velik problem. Zato ker to je, kar ljudje počnejo dnevno, to je nekaj, kar ljudje živijo. Tako da, kar jim praviš, v resnici pomeni: tvoj celoten način življenja je napačen.

In če se to počne masovno, so posledice lahko ogromne.

Da, ampak težava je v tem, da ti ljudje ne živijo na smetišču. Na jugu Bolgarije je recimo smetišče, kjer živijo Romi. Pobirajo smeti in prodajajo, karkoli vrednega najdejo. Ne moreš si niti predstavljati, kako se te lahko dotakne, da en dan preživiš tako, med odpadki. To je zame eden izmed najboljših simbolov naše civilizacije. Proizvajamo ogromne količine odpadkov. Obstajajo celo deli oceana, ki so prekriti s plastiko. In veliko rib nam je sedaj nevarnih, saj v sebi nosijo plastične odpadke, ki so jih pogoltnile in tako ne morejo biti zaužite. Ampak mi tega ne vidimo, saj smo se v naši družbi odkrižali vsega, kar nam je neprijetno. V Indiji, ko kreneš na ulico, vidiš mrtvega človeka, ki ga nosijo in pojejo: »Bog, tvoje ime je resnično.« In tako te takšno truplo vsak dan tvoje ga življenja spomni, da boš umrl. Mi smo, po drugi strani, popolnoma skrili smrt. Ne vemo, ki ljudje umrejo, kdaj so pokopani, vse to se ne dogaja nsem pred očmi. In tako se zdi, kakor da smo pričeli verjeti v lastno nesmrtnost. Razvili smo celotno industrijo, ki temelji na tem, kako biti popolno človeško bitje. To je zelo dober simbol patologije verovanja v našo premoč nad smrtjo. Kot posameznik in kot družba, da lahko premagamo vse potrošno, kar proizvedemo. Vendar to ni mogoče. S tem, kar počnemo, si že sami določamo našo prihodnost – določena je z odpadki, ki jih produciramo v ogromnih količinah in enkrat se bo posledica tega vrnila nazaj in nas preganjala. To pa zato, ker obstaja neko določeno število odpadnega materiala, ki ga lahko dejansko proizvedemo. Tukaj gre samo za matematično vprašanje. Na

določeni točki bo ta planet poln. Spet nastopi vprašanje, kako spoznati to? Če bi vsak izmed nas šel na smetišče in nekaj časa preživel tam, bi to spoznal zelo hitro. Ampak ne, mi živimo v tem kliničnem, sanitariziranem okolju, kjer smeti kar izginejo.

V romanu omenjate določeno dihotomijo med Arktiko in Antarktiko. Situacija na Arktiki je zaradi podnebnih sprememb čedalje slabša in Arktika dejansko izginja pred našimi očmi, medtem, ko je Antarktika bolj stabilna. Oklicujete ju kot »dva pola naše prihodnosti« – kaj je bil razlog te primerjave?

Z Arktiko je konec. Mislim, to je dokaj jasno. Večina znanstvenikov, ki se spozna, trdi tako. Samo vprašanje časa pa je, kdaj bo izginila tudi Antarktika. Ostal bo samo še ocean. Antarktika je trenutno stabilna, saj jo prekriva štiri kilometre debel led. Dodaten razlog za njeno stabilnost pa je tudi dejstvo, da je edina regija na svetu, katero ščiti močan mednarodni sporazum AT – Antarktični sporazum, ki po mojem mnenju danes ne bi bil več mogoč, saj jim v večini primerov uspe spodleteti podpisati še tako skromne mednarodne sporazume. Ampak 50 let nazaj so se dejansko stinjalji glede nečesa. Stinjalji so se, da je Antarktiko potrebno varovati in da je nihče ne bi smel izkoriščati. Omejeno je število znanstvenih postaj, omejeno je število turistov. Tako da, to je super.

✿☘☘☘☘ Ne vem, kako je v Sloveniji, vendar je v Nemčiji zelo tipičen konflikt med varovanjem okolja in izgubo služb. In tako zmeraj, kadar se pojavi nova ideja, kako bi lahko pripomogli k izboljšanju okolja, nekdo reče: »Oh, mogoče bomo zaradi tega zgubili službe!« In ko pomislimo, kaj to pomeni, je v samem jedru zadeva takšna: potrebujemo službe, brez dvoma, ampak narava, kdo ve, morda pa lahko preživimo brez nje. Tako da je to del tiste patologije, o kateri sva govorila. ✿☘☘☘☘

Vendar ima rok trajanja (2048).

Natanko tako. Ima rok trajanja. Tako bo nastopil čas, ko se bomo morali odločiti. Pred nekaj časa sem videl stavek, ki so ga uporabili pri oglaševanju neke investicijske banke, pisalo je: »Kot Antarktika postane dobičkonosna, bomo odprli pisarno tudi tam!« Ko sem videl to, mi je postalo kristalno jasno, da je samo še vprašanje časa, preden jo končno zagrabimo in jo spremenimo v denar! Tako kot to počnejo sedaj z Arktiko. Tukaj so namreč tudi , kar je trenutno ogromen okoljevarstven problem v Kanadi. Ampak situacija je popolnoma nora, saj investirajo veliko več energije vanj, kolikor je dobijo ven. Razlog za to pa je, da je energija, ki jo investirajo poceni, medtem ko je to, kar proizvedejo, dobičkonosno na današnjem trgu. Vendar so v smislu ekološkega ravnotežja njihova dejanja popolnoma nesmiselna, saj se uničuje nekaj zelo pomembnega, kot je v tem primeru recimo, voda. V Južni Afriki je situacija podobna. Pričeli so s hidravličnim lomljenjem – v puščavi Karoo. In vse kmete, ki živijo tam, je to spravilo iz tira, saj ima tisto območje zelo malo vode. Tam nič ne raste, vsi le gojijo živino, vode pa imajo dovolj le za lastne potrebe. Tako da ko naš gospodarski sistem prenesemo na nek tak predel, se pokaže kot popolnoma iracionalen. Smiseln je le v nekem trenutku, vendar če pogledaš v okviru naslednjih par let, nima nikakršnega smisla. Najboljši primer za to so kratkoročne investicije na banki. Dejansko obstajajo sedaj naložbe, ki trajajo manj kot sekundo. Zanimamo se samo za dobiček sekunde. Vendar ljudje v vsakdanjem življenju ne delujemo tako. Če ne bi razmišljal na tak malce daljši rok, ne bi mogel funkcionirati kot človeška bitja. Mi funkcioniramo kot človeška bitja zato, ker si delamo načrte za prihodnost, vendar tega ne počnemo kot družba.

Kakšne občutke to prebudi v vas? Navsezadnje se vaš protagonist, po spoznanju vsega tega, odloči za smrt.

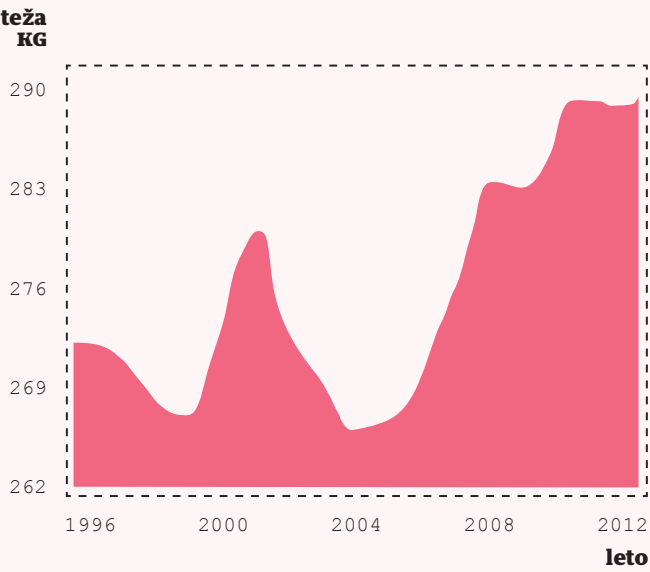
Sam sem zelo drugačen od Zena, najprej zato, ker sem nagnjen k optimizmu, in po drugi strani zato, ker sem videl toliko sveta, da se zavedam, da veliko ljudi trpi. Sam se počutim zelo privilegirano. In zato, ker sem privilegirani, nimam pravice, da bi padel v apatijo ali obupanost. Nimam te pravice, saj se nahajam na položaju, kjer lahko dejansko nekaj naredim glede tega. Imam glas, ki se ga sliši, in imam čas, da se ubadam s temi problemi. Da jih poskušam razumeti in pisati o njih. Tako da, kdo sem jaz, veš, da bi se kar tako naslonil nazaj in rekel: Oh, vse je izgubljeno! Resnično verjamem, da nimam te pravice, kakor dolgo je kaj v okvirih možnega. In tako kot sem rekel, nihče ne ve, kako je na stvari, nekateri menijo, da je prepozno, nekateri, da še lahko kaj spremenimo. Tako dolgo kolikor še ne vemo, mislim, da je moja naloga, kot pisatelj, da nadaljujem s pisanjem. Želim komunicirati z bralci in želim jih spremeniti tako, kot je veliko knjig spremenilo mene.

ČAS DEBELIH KRAV IN ZAKLANE MATKURJE BORUT TRPIN

»Janša je izročil debele krave in jih je bilo le treba primerno hraniti pa bi danas vse bilo drugače. Vendar je vsa hrana, ki je debelim kravam bila namenjena, pokradena, krave pa pocrkale.« (tupamaross, MMC RTV Slovenija, 19. 10. 2011)

Prvi mandat Janeza Janše (2004–2008). Govedo se je v samo štirih letih zredilo za skoraj 6 odstotkov (govorimo o očiščenih trupih v klavnicah zaklanih živali) tj. približno 15 kilogramov dodatnega mesa na kos. Vendar pa se s tem čas debelih krav ni zares zaključil. Debelo govedo je med redkimi srečneži, ki so iz krize odšli s pozitivnim izkupičkom (če spregledamo, da so končale v klavnici). V zadnjih štirih letih so se poredile še za 2 odstotka oz. za 5 kilogramov.

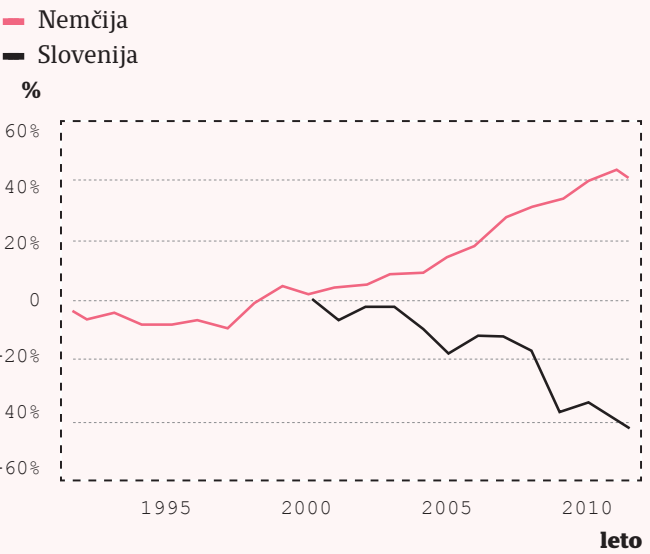
Graf 1
Povprečna teža očiščenih trupov goveda v Sloveniji (Vir: SI-STAT)

S podobnimi rezultati se lahko med našo živino pohvalijo samo še prašiči, ki se v zadnjih letih vedno bolj redijo, čeprav se njihov stalež (in zakol) že več let sunkovito zmanjšuje. Občutek, da je prascev med nami vedno več, je torej varljiv.

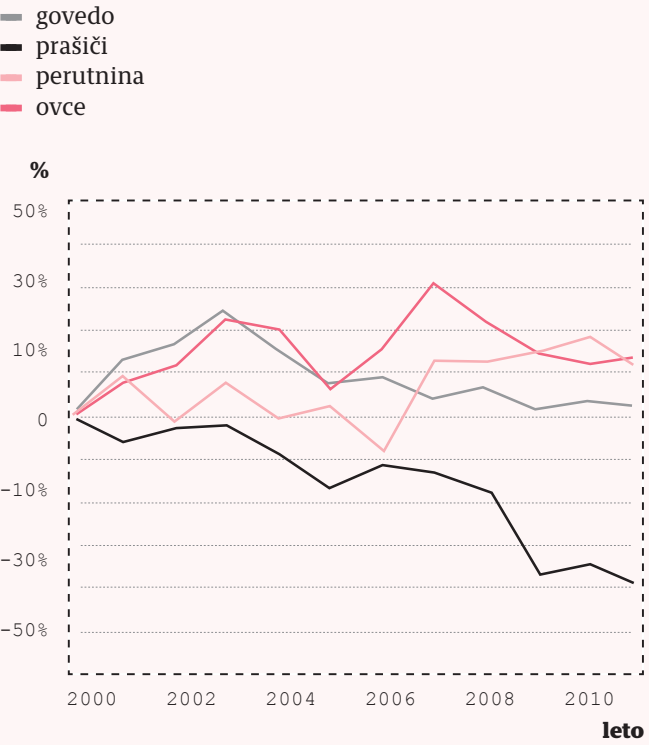
Gre za pametno žival in zato se je tudi med njimi pričel nekakšen beg možganov. Vsaj tako se zdi – zakol prašičev je glede na tisoče ton proizvedene svinjine v bogati Nemčiji v bistveno večjem razcvetu kot pri nas. Pri nas vedno bolj upada, nazadnje že za 40 %, pri bogatih Nemcih in Nemkah pa – ravno nasprotno – vrednost narašča.

Graf 2
Gibanje skupne teže zaklanih prašičev v Sloveniji in Nemčiji (Vir: Eurostat, DataMarket)

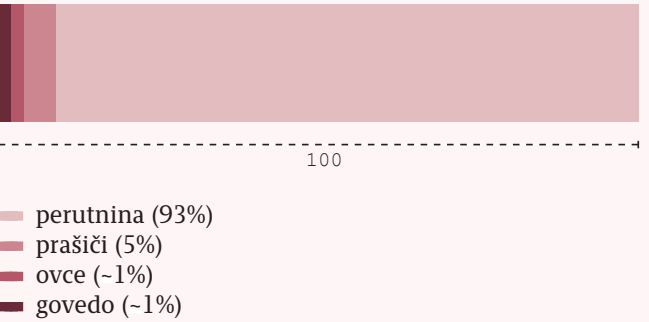
Tudi lokalno so prasci največji poraženci v ponudbi mesa. Vsa glavna živina (govedo, perutnina, ovce) dosega v skupni teži zaklanega mesa vedno večji porast. Edina izjema, če izpustimo zanemarljive kunce, so prašiči. In prašičem se po krizi slabo piše (ali pa dobro, glede na to da jih je vedno manj zaklanih).

Graf 3
Gibanje št. zakola v Sloveniji glede na težo (Vir: Eurostat, DataMarket)

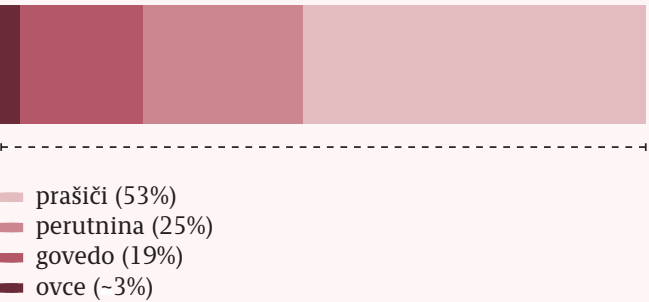

Če se zdi, da prašičem ne bi moglo iti slabše, se je treba spomniti na Orwellovo Živalsko farmo. Tako na ravni EU kot na lokalni slovenski zemlji predstavljajo zelo majhno frakcijo po številu zaklanih živali. V EU (zadnji dostopni podatki) je leta 2007 njihov delež znašal zgolj dobrih 5 odstotkov vseh zaklanih glav živine, vendar pa hkrati kar več kot polovico vsega zaklanega mesa glede na težo (53 %). Podobno, vendar še skrajnejše, je stanje v Sloveniji. Prašiči so leta 2011 predstavljali manj kot odstotek vse zaklane živine (0,85 %), njihovo meso pa skoraj petino teže vsega mesa (19,63 %). Orwell je imel res dobro intuicijo.

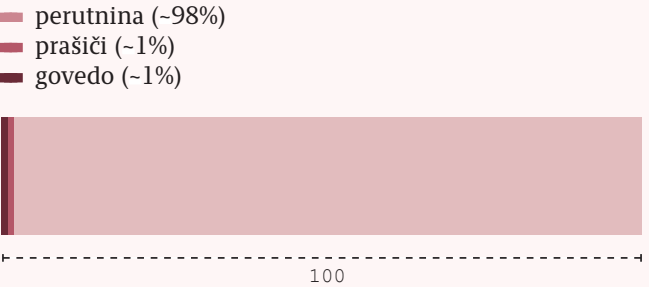
Graf 4
Zakol živine v EU25 l. 2007 glede na število (Vir: Eurostat, DataMarket)

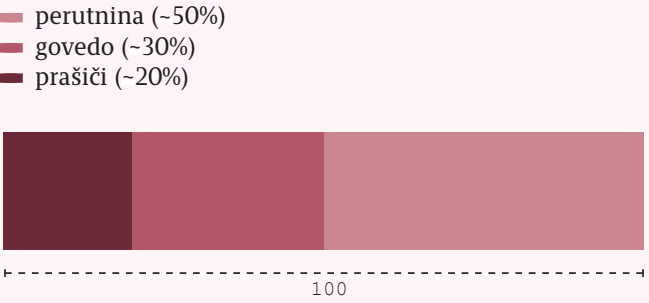
Graf 5
Zakol živine v EU25 l. 2007 glede na težo (Vir: Eurostat, DataMarket)

Graf 6
Zakol živine v Sloveniji l. 2011 glede na število (Vir: Eurostat, DataMarket)

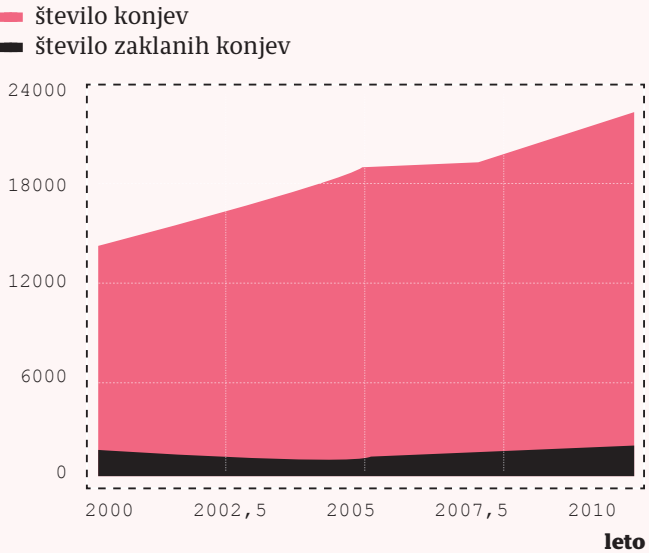
Graf 7
Zakol živine v Sloveniji l. 2011 glede na težo (Vir: Eurostat, DataMarket)

Kar pri teh številkah najbolj bode v oči, je število in teža zaklane perutnine. Matkurja in geografska oblika države očitno nista povsem iz trte izviti. Perutnina, no, predvsem pitani piščanci, imajo monopol in skoraj absolutno večino na naših tleh ("Mi smo 99 %!"). Letno je zaklane perutnine približno petnajstkrat več kot je živih prebivalcev Slovenije (dobrih 32 milijonov oz. glede na letino med 85 in 90 tisoč kosi dnevno). To pomeni, da je v povprečju vsako sekundo zaklan en piščanec. Merska enota za čas bi tako lahko postal piščanec. Teh vrstic ne berete, denimo, tri minute, ampak 180 piščancev. Za boljšo predstavo – če se inkarnirate v slovenskega piščanca, je verjetnost, da umrete od zakola, približno dva milijonkrat večja, kot če se rodite v človeški podobi (10–20 ubojev letno).

Najbolj pretresljivo pri vseh teh podatkih je to, da se v mesni piti (Graf 7) ni videlo podatkov o konjskem mesu. Zgodba je znana že iz luksemburške lazanje in avstrijskih klobas s slovenskim konjskim mesom. Dejansko je zakol konjskega mesa glede na drugo živino majhen. Predstavlja zgolj 0,31 %, ravno dovolj, da se na grafu brez analize DNK posebnega preučevanja ne prikaže. Število zaklanih konj je sicer v porastu, pri čemer pa je treba priznati, da je v bistveno večjem porastu sam stalež konj, ki ni namenjen zakolu.

Graf 8
Stalež in zakol konjev v Sloveniji (Vir: SI-STAT)

Bralec – hvala za 300 piščancev, ki si jih namenil branju te infografike. ∞

Začnimo pri paradoksu, ki ga navaja Slavoj Žižek. Če ne bi upoštevali statusa »verovanja«, bi končali kot norec, ki je mislil, da je žitno zrno. Norec je nekaj časa preživel v psihiatrični bolnišnici, potem je končno ozdravel; sedaj je vedel, da ni več žitno zrno, ampak človek, in izpustili so ga iz bolnišnice. Toda kmalu zatem je pritekel nazaj in prestrašeno dejal: »Srečal sem kokoš in se ustrašil, da me bo pojedla.« Zdravnik ga je poskušal pomiriti in mu je odvrnil: »Toda česa vas je strah? Saj vendar veste, da niste žitno zrno, ampak človek.« Norec je odgovoril: »Seveda vem, toda ali tudi kokoš ve, da nisem več žitno zrno?«

Moj jaz za mnoge teoretike ni le celota intersubjektivnih svetov, temveč ima objektivni status »verovanja« v ideološkem sistemu. V kolikor ga ne bi upoštevali, bi končali kakor norec, ki je mislil, da je žitno zrno. V odnosu do živali se to verovanje učvrsti okrog ločitve med instrumentalno in svobodno bitjo, kot utemeljujemo mnogi živaloljubci in naravoljubci. Tendenco takšne miselnosti gotovo najbolj jasno, brez kakršnekoli zadržanosti ali dvoma (vsi, ki ste »meditirali z Descartesom«, veste, da je pri tem zloglasnem avtorju dvom začetek vsakršnega spoznavanja) izpostavi Descartes s svojim dualnim pojmovanjem sveta, ki uteleša dve ločeni substanci, katere en del je povsem materialen, brezdušen, drugi del pa ustvarjen kot most do božje popolnosti. Obravnava živali je resda precej zanimiva za tako odmevnega novoveškega filozofa. Descartes nas svari, da si ne smemo dovoliti, da nas prelišči točnost mehanizma živalskega delovanja, temveč moramo s pomočjo razuma doumeti, da je ta pravzaprav podpora dokazu strojne, mehanične (ne)biti: »Nasprotno, prav to dokazuje, da nimajo razuma in da deluje narava v njih po dispoziciji njih organov: podobno vidimo, da more ura, ki je sestavljena samo iz koles in utežja, šteti ure in meriti čas natančneje kakor mi, kljub vsemu našemu znanju.« Nikjer nisem našla Descartesovega odgovora na preprost ugovor, ki naj bi mu ga zastavila švedska kraljica Kristina (1626–1689), ko ji je poskusil razložiti svojo mehanicistično filozofijo in trditev, da so vse živali mehanizmi. Ta je ugovarjala: »Še nikoli nisem videla, da bi kakšna ura rodila nove urice!« Dualizem telesa in duha je prigan do skrajne pozicije, po kateri je »pasji cvilež ob brci ekvivalenten avtomatičnemu požarnemu alarmu, ki mehanično odgovarja na toploto.« V zgodovini filozofije nas tako osveži kasnejši avtor ironije in norčevanja, Friedrich Nietzsche, ki pravi, »da je človečnost predsodek, za katerim vsaj me, živali, ne trpimo«. Nietzscheju lahko štejemo v plus, da je živel tri stoletja kasneje, in je v tem kontekstu »že vedel kam pes taco moli«, medtem ko v obdobju Descartesove utemeljitve strojne biti, praksa in delovanje še nista podprla njegovih lastnih zahtev. Četudi smo namreč priča poskusom opredeljevanja etičnih pravic živali, trdim, da je dejstvom na ljubo, šele današnja epoha omogočila praktične pogoje za realizacijo Descartesove strojne (ne)biti. Vemo, skozi industrijsko instrumentalizacijo kapitalističnega horizonta se patentirajo nove in nove tehnike, kako ustvariti industrijske obrate, ki bi zahtevali čim manjši vložek in čim večji dobiček, praksa pa žal šteje. Ubijanje živali tukaj ni izvzeto: potrošniki, ki sicer poudarjajo svojo ljubezen do živali, paradoksalno veselo kupujejo mesne izdelke po ugodni ceni. Mogoče je vzgojiti piščanca v petinštiridesetih dneh in ubijati živali po postopku popolne odtujitve predmeta, če uporabim Marxovo izrazoslovje. Popolno

odtujenost od živih bitij omogočajo proizvodi mesnih izdelkov, ki so v trgovinah označeni z velikim rdečim napisom AKCIJA. Te potrošniki najraje dodajo v nakupovalno košarico, brez predstave, da gre za nakup izdelka, ki podpira najslabše pogoje za življenje živali. Kakor je omenil Singer, se sodoben, urban človek največkrat srečuje z živalmi prav pri obedovanju. Ta odnos pa ni nič drugega kakor Descartova pozicija do stroja, ki kot nerazumen ne izkazuje nobene etične dileme več, le da je šele sedanja epoha omogočila praktične pogoje za njeno realizacijo. Niso sicer vsi tako »slepi«, nekateri to »razumejo«, boj za osvoboditev živali se lahko uresniči tudi kot oborožena utopija proti človeški vrsti, pojasnjuje Gita Zadnikar. Gre za zagovor vizije, po kateri je človeku kot ubijalcu, izkoriščevalcu in zatiralcu napovedana vojna – človek je v luči takšne interpretacije *a priori* negativna figura, sovražnik, destruktivna sila, ki mora biti odpravljena, v kolikor resnično želimo omogočiti živalim in naravi boljši jutri. Eno najbolj radikalnih ekspozicij takšne etične »zaskrbljenosti« naj bi objavil pripadnik anonimne organizacije The Liberators, podpisan kot Kričeči volk, v manifestu Napoved vojne: »To besedilo je posvečeno živalim, ki so jih ubili človeški pohlep, sebičnost in krvoželjnost. Osvoboditelji vračajo udarec v njihovem imenu in v imenu sedanjih in bodočih generacij živih bitij, ki bodo trpela in umrla za posledicami človeške okrutnosti. Zdaj branimo naše tovariše, ki so bili poklani, sežgani, zadavljani, zastrupljeni s plinom, ustreljeni, usmrčeni z električnim tokom, odrti, povoženi, zaslužjeni, udomačeni. Ljudje, pazite se.« Takšne radikalne skupine se označi kot teroriste, ki z uporabo nesprijemljivega nasilja skušajo doseči svoj fundamentalni cilj. Zagovorniki tovrstnih militantnih akcij nasprotno označujejo človeka kot terorista *par excellence*, ki bo pokazal svojo drugo lice šele v spremenjenem hierarhičnem razmerju – torej, ko bo sam postal žrtev nasilja. Pa smo ponovno pri absolutnih teroristih, pri tej poenostavljeni paradigmi, ki vselej izključuje obravnavo drugega in prikazuje družben problem kot problem subjektivnega ravnanja določenega »Črnega Petra«, pri čemer ustvarja še več konfliktov.

Morda bi bilo potrebno humanost razviti prav to te mere, da ne bo več nastopala v vlogi »laži«, ki hodi po svetu s tako kratkimi nogami: »Človečnost – Živali nimamo za moralna bitja, toda mar menite, da nas imajo živali za moralna bitja? Neka žival, ki je lahko govorila, je rekla: Človečnost je predsodek, za katerim vsaj mi, živali, ne trpimo.« Morda bi se morali prav tako resno nasmiejati ob naslednjem vicu, ki pritiče drugi strojni biti, naravi:

Prvi planet: OO, lepo da sva se srečala po tolikem času, preteklo je kar nekaj milijard let, odkar sva se nazadnje pogovarjala ...
Drugi planet: Jah, res je ...
Prvi planet: Kako si kaj?

Drugi planet: Slabo, Homo sapiensa sapiensa sem staknil!

Prvi planet: Ne skrbi, saj hitro mine ...

Toda, ali odgovor leži v vojni deklaraciji proti človeški vrsti? Skupno etično ost je nemogoče zarisati, v kolikor ne pokažemo na objektivno institucionalno nasilje, zaradi katerega se Črni Peter bori; toda boj za strpnost je tukaj zanimiv – vrednost enega se v tem primeru prevede v nevrednost drugega. Tovrstnih posameznih zaskrbljenosti je sodobna družba polna tudi pri »najvrednejših«: v najbolj radikalni viziji liberalnega multikulturalizma smo priča celo legitimizaciji vojaških napadov kot boja proti nestrpnosti in fundamentalizmu. Določen krog feministk je zagovarjal ameriško okupacijo Afganistana in Iraka kot obliko boja proti nestrpnosti do žensk v teh državah.

Kje torej leži kamen spotike? Kdo je torej žival? Kot pripoveduje Slavoj Žižek, so antropologi nekoč slišali za neko pleme na Novi Gvineji, ki naj bi plesalo grozljiv mrtvaški ples. Romantiziranje predstave grozljivega plesa narave pri teh nerazumljivih ljudstvih jih je privedlo do neposrednega srečanja s plemenom. Le-ti so jim resda zaplesali grozljivi ples smrti (nenavadno, da so jim ga zaplesali šele zjutraj), nakar so se antropologi precej časa zaposlovali z interpretacijo tega grozljivega fenomena ter antropološko dekonstrukcijo, ki naj bi ji sledila. Kasneje se je sicer pokazalo, da ples ni bil nič kaj »native« dogodek, saj se je pleme vso noč pripravljalo, da bi ugodilo skupini antropologov, in res, zjutraj so prvič v življenju zaplesali grozljivi ples in priredili *show* za svoje obiskovalce. Naivnost, neracionalnost in mitična sfera grozljivosti niso bile lastnosti identitete »drugega«, temveč so konstruirane za nas, so nasilna simplifikacija, ki zanika vse drugo – kar vemo o »drugih«, je stvar podedovanega miselnega okvirja, tradicije, ki smo ji, kot pravi Nietzsche, poslušni, vendar ne zato, ker nam veleva nekaj, kar nam koristi, temveč zato, ker veleva. Če sedaj sicer vemo, da imajo živali čustva (zgodovinska misel je to marsikdaj prezrla ali veselo zanikala), je sedaj odsotnost razuma iracionalnost, nezavest o končnosti itd., Žival. Ali pa gre le za projekcijo, da lahko zasilno in začasno razumemo Človeka? Naslednjo teoretsko zagato je takole pojasnil Bojan Baskar: »Vendar pa se izkaže, da tisti, ki preučujejo človeško družbo, priznavajo, da predvsem iščejo njeno definicijo, medtem ko se tisti, ki opazujejo živalsko družbo, obnašajo, kot da s to definicijo razpolagajo, čeprav so jo podedovali od tistih, ki priznavajo, da imajo probleme z njeno odsotnostjo.« Prišli smo do zagonetke, ki jo izraža naslednja Komatova misel: »Človek je merilo vsega, ni pa osnovnih meril za človeka.« Prav tukaj, v zgoščenosti nemožnosti in odsotnosti meril onstran podedovanega idealizma, pa se po Žižku skriva identiteta človeka, »Živali«, ki jo moramo najprej premisliti. ☹

»The fixity of the milieu supposes a perfection of the organism such that the external variations are at each instant compensated for and equilibrated... All of the vital mechanisms, however varied they may be, have always one goal, to maintain the uniformity of conditions of life in the internal environment .... The stability of the internal environment is the condition for the free and independent life«

Claude Bernar

Tako je francoski fiziolog Claude Bernard v drugi polovici 19. stoletja povzel svoj koncept *milieu intérieur* – notranjega okolja. S to idejo je nasprotoval staremu prepričanju vitalizma, da je za delovanjem žive narave potrebna neka posebna »vitalna« sila. Po modelu notranjega okolja se namreč poraja življenje, ne v *milieu extérieur*, temveč v likvidnem *milieu intérieur*. V tem tekočem mediju individualne molekule sicer ne počnejo nič drugega, kot bi počele v neživi naravi – sledijo fizikalnim zakonom. Likvidni medij in membrane, ki to okolje objemajo, le omogočajo, da molekule nastopijo skupaj, kot ansambel, kot življenje.

»Life is neither principle nor a resultant; it is the consequence of a conflict between the organism and the external world.«

Za Bernarda je življenje torej učinek oziroma posledica, ki se rojeva v konfliktu med organizmom in zunanjim svetom. Ne gre za življenjsko silo, ki bi tekla skozi inertno materijo, ampak za produkcijo življenja v kompleksni interakciji materialno povsem določenih sistemov. Gre za razliko notranjega in zunanjega, ki pa ni podvržena dialektični logiki boja nasprotnih si polov, ampak kvalitativni razlikmi med živim organizmom in njegovo zunanostjo, pri čemer je to razliko možno natančno locirati – to je namreč membrana, ki varuje notranje okolje organizma pred neposrednimi zunanjimi vplivi in s tem zagotavlja njegovo neodvisnost. Četudi se zunanji pogoji spreminjajo, ostaja notranje okolje nespremenjeno v svoji konstantnosti, saj membrana preprečuje ali posreduje oziroma prevaja učinke iz zunanosti.

Na primeru celice: membrana, ki inkapsulira celico, ni le selektivno prepustni sloj, ki bi ločil znotrajcelično okolje od zunajceličnega. Fosfolipidi, ki sestavljajo ta sloj, v primerjavi s proteinskimi encimi, ki katalizirajo kemične reakcije, ali pa s informacijsko bogato molekulo DNA, morda res delujejo kot nekeke inertne molekule, ki so postrojene v dvojni obroč le zavoljo svoje amfipatične karakteristike – ta namreč omogoča, da se v vodnem okolju začnejo združevati v skupine, ki tvorijo hidrofobno sredico in hidrofilni stik z vodnim medijem. Višja funkcija (selektivni prehod), ki jo opravljajo, ne temelji na notranji kompleksnosti posameznih molekul, temveč v njihovem delovanju kot celota. Organizirani v sloj lahko preko sprememb v koncentraciji posameznih elementov spreminjajo fluidnost in s tem delovanje membrane.

Prehod informacij preko celične membrane lahko poteka na dva načina. Prvi, signalna molekula, ki potuje po intracelularnem prostoru, sama ne vstopi v notranjost celice,

temveč prek stika s transmembranskimi strukturami preda sporočilo, ki je nato preko drugih molekul posredovano notranjim strukturam. Drugi, sama molekula prestopi membrano (s pasivno difuzijo ali s transportnimi mehanizmi, kot so prenašalni proteini, kanalčki, pinocitoza). Informacija v prvem primeru ob prehodu čez membrano opravi proces prevoda, iz zunanje jezika v jezik notranjosti. V drugem primeru pa se sam zapis informacije ne spremeni, temveč ob prehodu opravi proces de- in reinteriorizacije.

Ali lahko koncept notranjega okolja mislimo širše od fiziologije kot področja njegove aplikacije? Ali lahko govorimo o notranjem okolju tudi, ko gre za družbene odnose? Ali lahko v primerih ljubezenskega para, družine ali celo protestniške-

*🌸🌸🌸🌸🌸 Notranje okolje torej ni neko naknadno poenotenje heterogenih elementov; ne gre za uzurpacijo oblasti s strani suverena, ki bi bil vzpostavljen z nekakšno družbeno pogodbo med posameznimi organi, ampak za imanenco notranjosti, pri kateri je obstoj členov enak obstoju celote – govoriti o razmerju med elementi in celoto je tu nemogoče, ker takšnega razmerja sploh ni. *🌸🌸🌸🌸🌸

ga gibanja govorimo, kakor da vsi ti vzpostavljajo nekakšno notranje okolje? Ker je to zgolj začetni razmislek o tem konceptu, zaenkrat še ne bomo delali prevelikih posplošitev, saj bi koncept na ta način, če rečemo, da je vse notranje okolje, zelo hitro razvodenel. Zato si bomo zaenkrat le poskušali zamisliti osnovne poteze tega pojma, ki bodo nekoliko abstrahirane fiziologije, a ji bodo poskušale ostati zveste.

Zdi se nama, da bi morali, v kolikor bi želeli okarakterizirati notranje okolje, govoriti o polnosti oziroma gostoti. Pojma sta različna, a oba do neke mere opisujeta osnovno značilnost notranjega okolja. Glede na zgornjo obravnavo membrane se za ustreznnejšega kaže pojem polnosti, a gostota ostaja pertinentna. Sledi opis osnovnih značilnosti notranjega okolja z abstraktno govorico.

Prva značilnost. Noben element notranjega okolja ni nepovezan s katerim koli drugim elementom oziroma noben element ni s katerim koli drugim povezan le posredno, kot je to mogoče v mreži: vsak element notranjega okolja je neposredno povezan z vsakim drugim. Še več, ko rečeva »povezan«, ne misliva zgolj jasno določene trase ali linije, ki bi imela le eno dimenzijo (dolžino) in prenašala učinke od enega elementa do drugega, ampak polnost prostora med

njima, prek katerega učinkovanje ne poteka po določenih vzročno-posledičnih verigah, ampak ga je prej mogoče opisati z logiko valovanja ali sevanja. V primeru fiziologije telesa to polnost prostora zagotavlja telesna tekočina, v primeru socialnih notranjih okolij pa bi mogoče lahko govorili o spletu jezikovnih, gestualnih in pomenskih praks, ki bi tvoril medij medsebojnega učinkovanja med elementi.

Druga značilnost. V notranjem okolju ni nobenega centralnega elementa-organa, ki bi imel nadzorno ali kohezivno funkcijo: edino enotnost, celoto, homogenost zagotavlja notranje okolje samo, ki pa v razmerju do svojih elementov ne predstavlja druge ravni. Notranje okolje torej ni neko naknadno poenotenje heterogenih elementov; ne gre za uzurpacijo oblasti s strani suverena, ki bi bil vzpostavljen z nekakšno družbeno pogodbo med posameznimi organi, ampak za imanenco notranjosti, pri kateri je obstoj členov enak obstoju celote – govoriti o razmerju med elementi in celoto je tu nemogoče, ker takšnega razmerja sploh ni. To nikakor ne pomeni, da so si vsi organi povsem enaki in da vsi opravljajo enake funkcije.

Tretja značilnost. Notranje okolje ni neko izgotovljeno stanje, ampak dinamična površina. Notranje okolje tudi ni simetrično, kar nekoliko že implicira neenakost med njegovimi elementi. A ti neenaki elementi niso niti organizirani v hierarhijo ali kakšen drug simetričen sistem, ki bi naddoločil njihove funkcije ali procese. Ravno zaradi imanence neenakih elementov je ključna značilnost notranjega okolja ravno njemu lastna časovnost, ki jo definira dinamika med elementi. Kakor je bilo že omenjeno valovanje, lahko temu ob bok sedaj postavimo pojme, kot so rednost, periodičnost, ponavljanje (gre za določeno vrsto ponavljanja) in pa ritem. Notranje okolje je tako nujno definirano s konstantnostjo: deluje na način, da konstantnost vzdržuje, obenem pa je njegov obstoj le-tej zavezan (v kolikor notranji procesi in dogodki zapadejo le nesorazmerni intenzivnosti, mu grozi razpad).

Če se vrnemo k problemu polnosti in gostote, lahko rečemo, da je pojem polnosti nedvomno bolj primeren za opis notranjega okolja, a moramo biti pri tem pozorni, da te polnosti ne protipostavljamo neki zunanji praznosti, saj je zunanje okolje prav tako polno. To razliko bi bilo zato bolje opisati kot razliko v intenzivnosti – dinamika notranjega okolja je mnogo bolj intenzivna od dinamike zunanjega. Ravno slednje – namreč večja intenzivnost – je pogoj obstoja notranjega okolja, saj se ob previsoki zunanji intenzivnosti prične razkrajati.

Začeti iz sredine implicira tudi nemožnost »ustreznega« za-
ključka. Vaja se nadaljuje. ∞

FOTOGRAFIJA
UROŠ ACMAN

David Lynch je leta 1980 režiral film z naslovom Človek slon, ki sloni na resnični zgodbi Josepha Careyja Merricka, ki je živel na začetku prejšnjega stoletja in se je rodil z redko genetsko boleznijo, zaradi katere je bilo njegovo telo močno deformirano. Film je sicer svobodna interpretacija resnične zgodbe, ki se od te oddaljuje v tem, da je dodanih veliko elementov, ki Josephovo življenje delajo bolj zanimivo, kot je v resnici bilo. V filmu je Joseph prikazan kot tih in nerazumljen, ki pod svojo masko skriva briljanten um. Prikazan je kot zatiran intelektualec, ki se upre zatiralskemu okolju viktorijanskega Londona, kjer v svoji različnosti ni sprejet, in na koncu preko teatralnega razpleta dokaže svojo človeškost.

Resnično življenje Careyja Merricka ni bilo tako spektakularno, prav tako njegova »človeškost« ni bila nikoli dokazana. Pravzaprav je bilo njegovo življenje brez omembe vrednih zapletov in je po tem, ko je nekaj let potoval po Evropi kot član *freak showa* in doživel tragičen dogodek, zaradi katerega je pristal v Londonski bolnišnici (The London Hospital), v tej bolnišnici tudi ostal do konca svojega sedemindvajset let dolgega življenja. Človek slon (*Elephant Man*) je bilo Josephovo umetniško ime, ki ga je prejel zaradi svojega telesa, katerega koža je bila na nekaterih delih debela in gubasta, hkrati pa je bila njegova lobanja nekajkrat večja, kot je to običajno, zaradi česar je moral spati sede.

🐾🐾🐾🐾 Običajna logika je, da poskušamo pri živalih pokazati, da so nam enake, da torej čustvujejo, so inteligentne in komunicirajo. To pa vzpostavljamo kot razlog, zakaj moramo z njimi ravnati človeško. Vendar, ali je to, da jih vzpostavimo kot sebi enake, nujen predpogoj, da z njimi ravnamo spoštljivo. Torej, je le temeljna enakost razlog za spoštovanje?**🐾🐾🐾🐾**

V podobni vlogi v grški mitologiji nastopa lik minotavra (*Minosov, bik*), katerega pravo ime je Asterius (*vladar zvezd*). Zaradi spletk grških bogov je Pazifaa po občevanju z bikom rodila sina, ki je imel telo človeka in bikovo glavo. Asterius je kmalu po rojstvu pokazal svojo brutalno (živalsko) stran, zaradi česar je bil zaprt v kretski labirint, kjer ga je kasneje ubil Tezej, eden izmed antičnih grških junakov. O Asteriusovem življenju v grških mitih izvemo zelo malo, kljub temu, da je pripovedka mnogokrat reinterpretirana. Razen tega, da postane simbol za bestialnost, ne živi omembe vrednega življenja in je, kljub temu da je pol človek in pol žival, v resnici obravnavan izključno kot žival, katere človeškost ni nikoli dokazana ali obravnavana, prav tako pa nikoli ne postane glavni protagonist pripovedi. V grški mitologiji je podobnih primerov še precej, vključno s sfingo, katere simboliko poznajo tudi drugje po svetu, vendar o njenem izvoru ne izvemo veliko. Mističnost rojstev bitij, ki so pol ljudje in pol živali, ali rojstev živali, ki so jih rodile človeške matere, je prisotna še danes. Hitro iskanje po internetu bo dalo številne članke, slike ter celo videe, ki bralca in gledalca prepričujejo v obstoj takšnih bitij, denimo hobotnic, ki so jih rodile ženske.

🐾🐾🐾🐾 Običajna logika je, da poskušamo pri živalih pokazati, da so nam enake, da torej čustvujejo, so inteligentne in komunicirajo. To pa vzpostavljamo kot razlog, zakaj moramo z njimi ravnati človeško. Vendar, ali je to, da jih vzpostavimo kot sebi enake, nujen predpogoj, da z njimi ravnamo spoštljivo. Torej, je le temeljna enakost razlog za spoštovanje?**🐾🐾🐾🐾**

Simbolika, ki jo nosijo tovrstne pripovedi, je veliko kompleksnejša od enoznačnih interpretacij. Ne gre le za izraz mitologije in nadnaravnega, temveč – in še posebej v današnjem času – za izraz koncepta ločitve posameznikovega telesa in uma. Posameznikova človečnost ni manifestirana le s posameznikovim telesom, temveč je odvisna tudi od družbenega konteksta, v katerem se posameznik nahaja, in odnosa tistih, ki mandat človečnosti že imajo. Podobno se lahko zgodi v obratni smeri s tem, da domače živali postanejo »ljudje«, saj jim pogosto pripisujemo človeške lastnosti. Običajna logika je, da poskušamo pri živalih pokazati, da so nam enake, da torej čustvujejo, so inteligentne in komunicirajo. To pa vzpostavljamo kot razlog, zakaj moramo z njimi

ravnati *človeško*. Vendar, ali je to, da jih vzpostavimo kot sebi enake, nujen predpogoj, da z njimi ravnamo spoštljivo. Torej, je le temeljna enakost razlog za spoštovanje?

Ob primerjavi takšnih primerov s tistimi opisanimi na začetku vidimo, da samo utelešenje posameznika nikakor ni povezano z njegovo »človečnostjo«. Med tem ko se Michel Foucault, Norbert Elias, Pierre Bourdieu, Bryan Turner in Arthur Frank vsak na svoj način ukvarjajo s posameznikovim telesom ter opisujejo, kakšno funkcijo posameznikovo telo igra v družbi, je vprašanje človečnosti posameznika vprašanje, ki ni neposredno povezano s telesno manifestacijo. Pripisovanje atributa človečnosti je povezano z vrednostnimi sodbami, ki jim je podvržen posameznik (ali žival), kjer je sama človečnost pravzaprav pozitivno vrednotenje subjekta kot nekoga, ki je vreden naklonjenosti v kontrastu z ostalimi. Pogosto se dogaja, da so nekatere skupine ljudi obravnavane podobno kot živali in v očeh tistih, ki uživajo družbeno moč, predvsem v smislu razčlovečenja. Oblastniški odnos in ravnanje, ki spominja na tistega, ki ga ima človek z živaljo, je stalna praksa v nekaterih delih sveta, prav tako pa nas na to opominja zgodovina. Ponovna vrnitev na splet nam po le kratkem iskanju postreže s številnimi posnetki zlorab tisočerihi ljudi, ki so zaradi različnih okoliščin označeni za živali, kar tistim z družbeno močjo podeljuje mandat nad njihovim obstojem. Na javno dostopnih portalih lahko najdemo zelo odkrit pozitiven odnos do brutalnega pretepanja skupin ljudi, ki so označene za manjvredne, izsiljevanje »ilegalnih« naseljencev in, nam bližje, civilno-iniciativno razseljevanje romske družine, brisanje prebivalstva in nehumane življenjske pogoje delavcev migrantov.

Simbolika, ki jo predstavljajo bitja, ki niso ne ljudje in ne živali, temveč nekaj vmes, je le zgodovina strukturnega zatiranja na podlagi telesne morfologije. Kasneje pa živalska simbolika preseže meje telesnega in postane označevalec in celo opravičilo za vsakršno hierarhizacijo ljudi ter vrednostne sodbe, ki določene družbene skupine in posameznike postavljajo nad druge. Deklaracija človekovih pravic kot eno temeljnih načel postavlja enakost vseh ljudi, ki pa je le redko operacionalizirana in v svetovni ureditvi še nikjer ni bila univerzalno izvedena. To pomeni, da so v vsaki družbi člani, ki so živali, in člani, ki so ljudje, mejo med njimi pa določa tisti, ki ima v družbi moč. Moč pa ima tisti, ki v evgenični maniri dokaže, da je *sočlovek* le pol človek in pol žival. Človek pa je vedno vreden več kot žival. **🐾**

Začetek je povezan z osebno zgodbo. Kot desetletna deklica sem bila priča tragikomičnemu dogodku, ki osvetljuje tokratni razmislek. Nono je z lopato po dvorišču lovil psa, ki je tik pred tem veselo naskakoval našega kraškega ovčarja. Še ne čisto prepričana v to, kar sem videla, sem takrat prvič pomislila: Kaj, a psi so pa tudi pedri? Danes, 10 let kasneje, vem, da so bila istospolna vedenja med živalmi prisotna že dolgo, preden je prišel človek in skonstruiral njihov pomen.

Kanadski biolog Bruce Bagemihl je v znanstveni monografiji Biological Exuberance: Animal Homosexuality and Natural Diversity opozoril, da je v živalskem kraljestvu več seksualnih praks, ki niso povezane z reprodukcijo, kot so znanstveniki pripravljeni priznati. S tem navedkom je stopil na prste patriarhalni znanosti, ki vse do danes, pod vplivom darvinistične podmene, trdi, da se preko generacij prenašajo geni, ki so podvrženi ohranjanju vrste, »slabe« pa populacija s selekcijo izloči. Ob upoštevanju slednje se istospolne spolne prakse ne bi smele ohranjati, ker same po sebi ne prispevajo k enem izmed gonilnih koles evolucije – reprodukciji. Ampak empirija vedno poskrbi za presenečenje, in ob odkritjih, ki darvinistične teze zavračajo, se je treba vprašati naslednje: Če se istospolne prakse ohranjajo, k čemu potem prispevajo? Ameriška profesorica Donna J. Haraway je v knjigi Primate Visions: Gender, Race, and Nature in the World of Modern Science zapisala, da sta »primatologija in biologija značilna politična diskurza, njuni predmeti obravnave pa ikone za razmislek in manipulacijo v kontekstu judovsko-krščanske znanosti«. S tem je mislila na dojemanje živali kot heteroseksualnih in zanikanje prispevka ženskega spola v procesu selekcije. V praksi gre za borbo dveh samčkov za samičko, vendar je slednja ta, ki se na koncu odloči. Če je potrebno vzeti na znanje, da so istospolne prakse evolucijsko prisotne, je treba stvar na tem mestu še dodatno zaplesti: Ali pri živalih lahko govorimo o homoseksualnem vedenju?

Psiholog Paul L. Vasey homoseksualno vedenje primatov opredeljuje kot genitalni stik, manipulacijo genitalij, ali oboje med posamezniki istega spola. Pri človeku je homoseksualnost nujno povezana s seksualno orientacijo in seksualnimi preferencami, pri živalih pa se istospolne prakse pojavljajo tako pogosto kot te, ki so primarno povezane z reprodukcijo. Seksualna orientacija je pri ljudeh interpretirana kot trajna in stabilna naklonjenost določenemu spolu. Seksualne preference so mnogotere, odvisne od socialnega okolja in se hitro spreminjajo. Preferenca posameznika se izrazi, ko se ta v trenutku, ko ima na izbiri izvrševanje spolnega akta z obema, odloči za en spol. Slednji dispoziciji naslavljata na človeka, ker je ta subjekt, ki je sposoben (tako, da smo ga ostali člani družbe sposobni razumeti) poročati o svojih čustvih. Po drugi strani pa lahko pri nečloveških živalih poročamo le o njihovem obnašanju, vedenju. Zato se v smislu prakticiranja istospolnega vedenja ne uporablja termina homoseksualnost. Človek se v strahu pred odzivom okolja lahko namerno odpove izražanju svoje seksualne orientacije. Če podobno velja za nečloveške vrste, je to težko dokazati, ker so seksualne prakse največ (spet ‚po človeško‘) biseksualne. Pri vseh 450 vrstah, ki se poslužujejo istospolnega vedenja, prihaja do izvajanja obeh, isto- in različnospolnih, spolnih praks. Prakticiranje izključno istospolnih praks s tem, da je bila samcem dana izbira med osebkom istega in osebkom različnega spola, so ugotovili le pri pingvinih v ujetništvu. Samčki so se tudi po predstavitvi samičk v populacijo odločili za naskok na samčke. Vendar slednji dokaz ni dovolj za potrditev domneve, ker so bili pingvini umeščeni v okolje s pretežno moško populacijo. Samci debeloroge ovce bodo naskočili samico le, če bo ta povzela moško vedenje. Slednja primera sta v podporo paradigmi istospolne seksualne preference, ki je odvisna od okolja in se jo da manipulirati. Če bi hoteli govoriti o seksualni orientaciji, bi morali podobna opazovanja izvesti v daljšem časovnem obdobju. Trditvam, da med živalmi ne obstajajo seksualne preference, so se po mnenju primatologinje Maje Gašperšič, postavile po robu vsaj tri vrste – bonobi, orangutani in nosati delfini. Pri vseh je bilo mogoče opaziti različne oblike istospolnega vedenja, izbiro drugega objekta (medvrstna spolnost) in izbiro drugega cilja (oralni in analni seks). Rdeča nit teh praks je ugodje, kar poruši evolucijsko teorijo o reprodukciji oziroma pokaže evolucijsko veljavo ugodja. Samičke bonoba si med sabo drgnejo klitoris, kar nazorno implicira prakticiranje takih praks zaradi nagnjenosti k doživljanju ugodja. Še bolj zato, ker je primarni spolni organ klitoris in ne vagina.

Na laboratorijskem primeru *Drosophila*, vinske mušice,

so v drugi polovici 20. stoletja poskušali pojasniti evolucijski prispevek k oblikovanju istospolnih praks. Odkrili so številne gene, katerih mutacije bi lahko prispevale oziroma so v konkretnem primeru mušic prispevale k oblikovanju takih praks. Enega takih genov so poimenovali *genderblind*, katerega mutacija zamoti kemosenzorične sposobnosti samčka ter poda napačno interpretacijo kemijskih procesov, ki prispevajo k razlikovanju med spoloma. Te informacije se prenašajo prek spolnih feromonov, z izločanjem katerih je pri samičkah podana informacija o pripravljenosti na parjenje, pri samičkih pa informacija o vrsti in genotipu. Ta raziskava sicer ni dovolj, da bi z njo vseprek dokazovali gen za homoseksualnost (v primeru vinskih mušic gre prej za nezmožnost prepoznavanja spola zaradi nezmožnosti prepoznavanja moških in ženskih feromonov – mutacije), vendar podaja pomembne implikacije na genetsko pogojenost istospolno usmerjenega vedenja, preference in orientacijo.

V sedemdesetih je ameriški biolog Edward O. Wilson zapisal: »Če nas ključni vidik evolucijske biologije sili, da homoseksualnost pri kateri koli vrsti razumemo kot dobrodejno prilagoditev – ob domnevi, da je smisel življenja prenos genov – je vloga homoseksualnih posameznikov morda, da svojim najožjim sorodnikom pomagajo imeti čim več potomcev.« Vedenje albatrosov, havajskih morskih ptičev, dokazuje to teorijo. Samica in samica se združita v par, ki je reprodukcijsko šibkejši kot par samica-samec, vendar uspešnejši kot samica sama. Vpliva tudi na boljše lastnosti potomstva, ker vsaka od samic sodeluje v reprodukcijskem spolnem aktu. Prav tako odstrani vse samice, ki bi v nasprotnem primeru ostale brez para ali bile ljubice, zaradi katerih samec zapusti samico. Do »varanja« pride redko, ko samica, ki je pripadnica istospolnega para, k parjenju kliče samičke, ki so včasih partnerji drugih samičk. Na ta način samičke pridejo do jajca tudi po tem, ko so del istospolnega para. Poleg ugodja je tako istospolno vedenje lepilo, ki vzpostavi in ohranja vezi med člani, je kanal, po katerem se konflikti znotraj spolne skupine intenzificirajo ali zmanjšujejo – šibkejši samički mehiškega krapiča, preoblečeni v žensko vlogo, močnejše privabijo v naskok. Slednji se nato izpraznjeni umaknejo in samičke prepustijo šibkejšim. Istospolne prakse opravljajo funkcijo privajanja na seksualni stik in služijo kot pripravljalne spolne vaje za odraslo dobo.

Če se vrnem na začetek. Ne, psi niso pedri. Če so, tega ne bom nikoli vedela. Kar vem, je, da tudi nečloveške vrste seksajo zaradi ugodja. Da to počnejo, ne glede na spol. In da ta spolna vedenja opravljajo funkcijo zmanjševanja napetosti, dokazovanja moči, ohranjanja vezi in vzgajanja. Te prakse vplivajo na fenotip vrste in ohranjajo genetsko pogojenost istospolnih spolnih praks. ∞

Ne zanimajo me živali. Vsaj ne kot vsakdanja bitja, s katerimi si mi – ljudje! – delimo svet. Verjetno sem tudi nekoliko brez-brižen do etičnega statusa živali. Pa ne da bi jih rad mučil ali kaj podobnega, samo nimam večjih problemov s hamburgerji in podobnim. In tudi perverzno se mi zdi, da se pogosto bolj zavzema za pravice živali kot za pravice ljudi.

Seveda – bom odkrit že od, no, ali pa vsaj na začetku –, zastavek je povsem antropocentričen. Ampak zame to ni kakšna pretirana slabost, vsaj ne v tem primeru. Ta primer živali je sledeč: žival je epistemološka kategorija kritike človeka in filozofa. S tem obrnemo antropocentrizem: človeka in filozofa moramo postaviti v središče, da ju lahko konkretno skritiziramo in brcnemo ven. Takšen mali paradoks je nujen element tovrstne kritike: po Koperniku, Darwinu in Freudu nam ne preostane kaj drugega. Človek je nekaj, kar mora biti preseženo, pravi Nietzsche, toda ta ponižanja še niso bila zadosti. Potrebuje jih še več. Kaj šele filozof.

Machiavelli je bil pravi politik – tako v smislu teoretske prakse kot politične prakse. Živali kot take ga niso zanimale, pač pa le in zgolj *zoon politikon*. V bistvu sem že naredil napako: *Machiavelli nikjer ne omenja Aristotela in politične živali* – njegov teoretski molk se navezuje na vso politično teorijo stare Grčije. Kar pa dejansko pobere od tam, je neko mitološko bitje, in sicer kentaver. Saj poznamo kentavra: pol človek, pol žival – konj, mislim da. Kakorkoli, Machiavelli ni bil nek mistik ali blazen religioznej. Kentaver ga je zanimal iz nekega zelo specifičnega razloga ...

Ob preučevanju zgodovine je Machiavelli opazil, da vladarji, ki so bili uspešni, niso bili nujno nekakšni moralni čistuni. Kar nekaj primerov nam ponudi v dokaz, da so bili divji nasilneži, krvooločni morilci in nenasitljivi roparji v nekem (kratkem) obdobju dobri vladarji – vladavina je bila samostojna in na zunaj močna. Politika in morala ne sovpadata, bla bla bla. Ampak ta zljajnana dikcija ni Machiavellijeva poanta. Tudi ne gre za to, da bi Machiavelli ponujal drugačno moralo – na antičnih temeljih, kot trdi Isaiah Berlin. Prej gre za to, da Machiavelli vzpostavi novo metodologijo – privilegij prakse. Problem: neenotnost Italije, zaradi katere so navznotraj in navzven ranljivi. Cilj: nacionalna enotnost Italije, ki bo sestavljena v močnejši in trajnejši skupek. Metoda: postaviti novega vladarja, nato uveljavitev zakonov in utemeljitev sestavljene vladavine – nekakšno zavezništvo monarha in ljudstva proti plemstvu.

Vse ta teorija srečanja in trajanja temelji na Machiavellijevem dojemanju političnega boja: »Vedeti namreč morate, da sta dva načina boja: prvi z zakoni, drugi s silo. Prvi je lasten človeku, drugi živalim, toda ker prvi mnogokrat ne zadošča, se je treba zateči k drugemu. Zategadelj je za vladarja potrebno, da zna dobro rabiti žival in človeka« (*Vladar*). *Tukaj je ključen njegov poudarek o nezadostnosti boja z zakoni. Na to raven lahko mirno uvrstimo sfero moralnega, imaginarnega – celo ideologije. Tu se odvijajo boji človeka proti človeku, argument proti argumentu.*

Toda zakon kot univerzalen ni mogoč, vedno ima svojo potlačeno izjemo, iz katere skačejo simptomi. Moralisti niso v tem pogledu nič drugega kot »odtujeni« ideologi, ki en za drugim v svojem delovanju klavрно propadajo – nimajo *virtù*. Zato potrebujemo žival oziroma dve živali: leva in lisico. Lev: potrebno se je boriti zase, preplašiti volkove. Lisica: potrebno je paziti na sfero imaginarnega, vedeti je potrebno, kdaj in kako delovati – taktika prakse. Puritanski ljudje zakonov in moralistični filozofi so »vse preveč človeški«. Ravno tako kot rabimo človeka, rabimo leva in lisico. To ne pomeni, da cilj upravičuje sredstva – Machiavelli tega ne trdi nikjer. Sama sredstva so vedno že odvisna od cilja in – dialektični – obratno. Sedaj lahko vidimo, zakaj so bili nemoralni vladarji uspešni le za krajša obdobja – brez trdnih moralnih zakonov vladavina pač ne traja. Toda moramo biti tudi lev in lisica, da do vladavine sploh pride. Moralisti se morajo spustiti na zemljo, bi rekel Nietzsche.

In velik oboževalec zemlje in narave je naš naslednji živalski kritik: Jean Jacques Rousseau. Z njim so tako veliki problemi kot z Machiavellijem, zato naredimo podobno »operacijo«: tako kot nam je do nemakiavelističnega Machiavellija, nam je do nerousseaujevskega Rousseauja. To pomeni, da črtamo njegovo priljubljeno naravo oziroma njegovo razumevanje narave v svoji polnosti, da se izognemo foucaultovski problematiki obsodbe norosti, ki je rousseaujevsko sledila iz Rousseauja. Vzemimo v althusserjanski maniri naravo v njeni praznosti.

Človek je za Rousseauja seveda del narave, toda s civilizacijo je postal izumetničen. Poglejmo bolj podrobno. Kako priti od izumetničenega človeka razsvetljske družbe do naravnega človeka, se sprašuje Rousseau. Nato naredi zanimiv

metodološki podvig: vzame človeka in ga ne umesti preprosto v živalski sistem, pač pa ga zreducira na žival. Razlika je v tem, da človek ni žival, temveč »človeška žival« – človek brez civilizacijske navlake in s tem tudi abstraktnega, metafizičnega razuma. To je divji človek, divjak. Kako Rousseau opredeli status tega divjega človeka v naravnem stanju? »[N]i lahko podvzetje razplesti tisto, kar je izvorno in kar je umetno v zdajšnji človeški naravi, ter dobro spoznati stanje, ki ne obstaja več, ki morda sploh ni obstajalo in ki verjetno nikoli ne bo obstajalo, o katerem je vendar potrebno imeti pravilne pojme za dobro presojo o našem sedanjem stanju« (*Razprava o izvoru in temeljih neenakosti med ljudmi*, v nadaljevanju *Druga razprava*).

Rousseau tako vzpostavi epistemološki konstrukt človeške živali, ki ne obstaja več, ki morda sploh nikoli ni obstajala in ki tudi v prihodnosti verjetno ne bo. Toda za razumevanje sedanjega stanja je nujna, doda na koncu citata. Imamo torej neko ontološko povsem razvrednoteno, toda epistemološko nujno konstrukcijo divjega človeka. »Na ta način nismo prisiljeni iz človeka narediti filozofa, preden iz njega naredimo človeka« (Druga razprava). Prvo je človek, potem filozof. Prvo je divji človek, človek-žival, potem človek filozof.

Kaj točno je torej status divjega človeka – človeka-živali? To je epistemološka pozicija, ki jo zavzame Rousseau za kritiko takratnega razsvetljskega razumskega človeka – je kritika napredka duha. Z napredkom duha in civilizacije pride do propadanja duha in civilizacije. In ko Rousseau govori o neodvisnosti, svobodi, sreči, telesnosti ... divjega človeka, moramo to vedno razumeti s predhodno podane epistemološke pozicije: je kritika sedanjega človeka, kot ga vidi Rousseau, kot nekaj, kar civiliziran človek ni – in zato razpada. Divji človek je prazna točka, »umeščen« v praznino naravnega stanja (ali narave), in tukaj Rousseau vidi problem sprijenosti človeka. Sprijen – *dépravé* – v obeh pomenih: odklon od normalnega in z negativno konotacijo. Normalno ne obstaja – to vemo. Toda nujen odklon je v tej specifični obliki po Rousseauju slab. Vse vezi takratne družbe, vsa družbenost je temeljila na napačnih osnovah – sestavila se je po napačnem načelu. »[K]o postane družaben in suženj, postane slaboten, plašen, klečeplazen; in njegov pomehkuženi in poženščeni način življenja nazadnje oslabi tako njegovo moč kot njegov pogum« (*Druga razprava*).

»Vse preveč človeško.« Začeti moramo z drugimi načeli, z drugačnimi temelji. Ne s človekom filozofom, ampak z divjim človekom. Človekom, ki je žival – tukaj ne več le kot epistemološka praznina, pač pa kot načelo srečanja. »Divjak, ki ga je narava prepustila samo instinktu ali bolje, nadomestila instinkt, ki mu morda manjka, s sposobnostmi, ki instinkt sprva nadomestijo in ga nato dvignejo visoko nad naravo, bo torej začel s čisto živalskimi funkcijami« (*Druga razprava*). *Rousseau nam nudi drugačno voljo: voljo sposobnosti, moči in svobode.*

Z vsemi temi kategorijami pridemo do tretjega čudaka – Friedricha Nietzscheja. »Ljubim tistega, čigar duša razdaja, ki noče zahvale in ne vrača: zmeraj namreč podarja in se noče ohraniti,« tako pravi Zaratustra. Od Derridaja vemo, da je dar kot dar, torej če se pripozna kot dar, nemogoč. Toda Rousseaujev divjak in Nietzschejev nadčlovek sta tega sposobna. No, Nietzsche pozna več človekov: zadnji človek, višji človek in nadčlovek. Zadnji človek ni nič drugega kot Rousseaujev civiliziran razsvetljski človek. Razdvojitev divjaka: višji človek je človek na meji, na prehodu, nadčlovek pa kategorija prihodnosti. Lahko bi rekli praznina kot sredstvo sedanjosti in srečanje kot cilj prihodnosti.

Višji človek ni povsem človek, vse manj je človeški. »[Č]lovek je nekaj, kar mora biti preseženo« (*Tako je govoril Zaratustra*), »človek je bolna žival« (*H genealogiji morale: polemični spis*). *Kaj pa filozof in filozofija? »Nezavedna preobleka fizioloških potreb pod plaščem objektivnega, idealnega, zgolj duhovnega, sega strašljivo daleč – in že zadosti pogosto sem se spraševal, ali ni bila, na počez gledano, filozofija do zdaj le razlaganje in nesporazum telesa« (Vesela znanost). Filozofa navdihuje bolezen, nadaljuje Nietzsche. Dodajmo: filozof je paradigma človeka kot z abstraktnostjo obolele živali. Žival je epistemološki konstrukt orientacije: praznine pri višjem človeku in srečanja pri nadčloveku. Dejansko je višji človek vse manj človek, nadčlovek pa vse bolj žival. Torej drug temelj srečanja: manj asketskih idealov, več živali – ne človek filozof, temveč filozofska žival, la bête philosophique.*

In kaj družijo te naše tri čudake? Bolj kot antifilozofskost jih povezuje sprememba temeljev filozofije. Sposobnost, moč in volja (ne kot praktični um!) so nove kategorije – ali raje druge kategorije, ki jih vpeljuje živalska kritika, paradigma filozofske živali.

USPAVATI ALI NE USPAVATI JOHNA MCCLANA, TO JE ZDAJ VPRAŠANJE
NATALIJA MAJSOVA
ILUSTRACIJA ISTVAN DAVID

Večjim živalim večje kletke, večjim ribam večje akvarije itd. ali tako nekako, zdravorazumsko in čez palec ocenjeno, naj bi bilo. Franšiza *Umri pokončno* je, prav tako kot njena stalnica, pokončno umirajoči in večno živeči Bruce Willis, v Holly-woodu in širše še kar velika zadeva. Kdo ali kaj je tu žival ali riba ali kaj tretjega, za enkrat pustimo ob strani. Pomembno pa je, da se od velikih reči navadno pričakuje, da se temu primerno obnaša-jo. Od franšize, da bo vsaj približno upravičevala sloves prvega dela (*Umri pokončno*, 1988) – po mnenju nekaterih oboževalcev daleč najboljšega akcijskega filma vseh časov –, z njim pridobljen status akcijske avantgarde in proračun (92 mili-jonov USD). Od Brucea Willisa, večno živečega in pokončno umirajočega, pa, da bo tak še naprej do nepreklicnega konca. Gladiator za veliko areno, torej. Lev. Ne, panter. Ali še bolje: morski pes! Vedno pa obenem tudi ščurek. Ampak dovolj besedičenja, gremo v kino.

Opravičilo in opozorilo

Pričujoč sestavek se pogosto poslužuje sklicev na določene živalske vrste, ki jim pripisuje takšne in drugačne osebnostne lastnosti. Ob tem se jasno zaveda, da je tovrstno početje načelno enako (ne) smiselno kot pripisovanje individualnih lastnosti celotni vrsti *Homo sapiens sapiens*. Živalske ozna-ke torej v osnovi uporablja zgolj za performativen prikaz njihove pogosto nekritične rabe, kot kritiko slednje in, nenazadnje, iz navdušenja nad pogosto navdihujočimi učinki, ki jih ima na bralca lahko raba literarnih orodij, kot je metafora.

Zdaj pa zares: akcija!

Trinajsta vrsta, sedeža št. 12 in 13. Sredina. Prehod med vrstami je uvideven tako do zamudnikov (oziroma tistih, ki zavestno izpuščajo uvodnih 15 minut oglasov) kot do obiskovalcev z daljšimi no-gami. Med potjo do sedeža pod nogami prasketajo kokice, skoraj kot svarilo, da bi bilo sedež, preden se vanj namestimo, mogoče pametno na hitro po-brisati z roko. Urejeno. Naj se igra prične, prigo-varjajo gledalcu globoki, mehko oblazinjeni sedeži s priročnimi držali za pijačo. Cirkuska predstava? Ne, film!

🦗🦗🦗🦗 Vprašanje, ki se ob tem postavlja, je: s kom, vraga, so našega junaka križali? Prva, z Ezopom prav toliko kot s popularno kulturo zadnjih nekaj desetletij navdahnjena asocia-cija, ki pade na pamet, je: ščurek. Nevpadljiv, ergonomsko oblikovan, molčeč in vedno na preži, predvsem pa neskončno prilagodljiv. Ščurek, ki nas bo vse preživel; ki bo brez sočutja in sožalja uničeval vse, kar se mu bo postavilo po robu.🦗🦗🦗🦗

In res: belo platno, razprostrto od levega do desnega zidu amfiteatralne dvorane, obarvajo po-dobe, dvorano samo pa napolnijo zvoki, glasnejši od konstantnega čebljanja, žvečenja in smeha s se-dežev. Dolby Surround pa te scene. Nekaj reklam, nekaj napovednikov nekaj komedij/trilerjev/dram, ki si jih bo, tako pravijo, nujno treba ogledati, in že se lahko prične. Kaj že? Film, vendar!

Pokončno umiranje, za katerega Bruce Willis oziroma newyorški policist John McClane najde še en dober dan, se tokrat odvija med Moskvo in Černobilom. Tja se McClane, precej bolj plešast, a tudi bolj uglajeno oblečen, fizično zverziran, strelsko skoordiniran, skratka v primerjavi s prvimi štirimi deli franšize *Umri pokončno* v tem oziru skorajda neoporečen, poda malodane na počitnice. Iz zaga-te mora rešiti nepridiprava-sina, Johna ml., ki ga ima oče od nekdanj za zgubo. Občutek je, kot po-kaže nadaljevanje, bolj ali manj vzajemen. John

ml. je namreč že zdavnaj prebrodil podaljšano pu-berteto, ponotranjil otroške zamere do tedaj pre-težno odsotnega očeta in sedaj dela za ameriško obveščevalno agencijo CIA. Resda je, kot je prišlo na uho starejšemu McClanu, po nesreči pristal v ruskem zaporu, a je težavo spravlil pod nadzor še pred očetovo skrajno neposrečeno in za okoliško infrastrukturo precej bolečo intervencijo.

Nadaljevanje filma sicer pokaže, da McCla-ne-sin ni rešil pravzaprav ničesar: brez očetovega vmešavanja bi neogibno postal žrtev ruske mafij-ske zarote. Oligarh Komarov, ki ga John ml. reši z zatožne klopi, kamor ga je iz želje po nekem taj-nem dokumentu v njegovi lasti spravlil nekdanji prijatelj, še en oligarh po priimku Čagarin, se na-mreč izkaže za zločinski veleum, ki v navezi s svo-jo prebrisano hčerko načrtuje krajo večjih količin urana, potrebnega za izdelavo jedrskega orožja. Težko je verjeti, da bi mladi, še vedno razmeroma impulzivni McClane brez pomoči pokončno mrtvo hladnega, a v bistvu še kako živega očeta, sploh uspel razvozlati zapleten siže, kaj šele učinkovito upravljati z nastalimi krizami. Tudi gledalcu je sta-ri dobri Bruce oz. McClane starejši precej v pomoč pri sledenju rdeči niti filma, ki se pogosto izgublja v osupljivih dirkah po moskovskih ulicah, eksplo-zijah, s številnimi manjšimi in večjimi zlobneži ter v pogostih, večinoma izjemno nepriročnih te-lefonskih intervencijah McClanove hčere Lucy. Ta je očeta v Moskvo spustila z besedami: »Prosim, poskusi vsaj tokrat ničesar ne pokvariti,« zaskr-bljena pa ostane vse do konca filma, ko se družina McClane ponovno združi po povratku v travmi pobotanega moškega dua na pravo stran Atlantika.

Dobra ura in pol, kolikor traja družinska epo-peja transatlantskih razsežnosti, sicer v sovjet-skem duhu neobčutljiva za rusko-ukrajinsko mejo, mine hitro: rečeno z analogijo, približno tako hitro, kot se s sedežev po začetku zaključne špice začnejo dvigovati gledalci, hite na stranišče, v avtomobile, na naslednjo pijačo ali nekam čisto drugam. V bistvu je to razmeroma vseeno: lokacija ni ključnega pomena. Važno je le, da je predstave konec in da gre življenje naprej, tako kot bo šlo najbrž tudi pri McClanovih.

Re-akcija!

Če naj torej sodimo po kletkah takih razsežno-sti, je film izpeljan več kot korektno, kar potrjuje tudi dober blagajniški izkupiček (doslej so s pro-danimi vstopnicami zaslužili nekaj več kot 223 milijonov USD). Proračun upravičen, bi si lahko kljukico postavili producenti. Tudi oznako »ak-cija« bi najbrž pridodali, ozirajoč se na izobilje impozantnih posebnih učinkov in impresivnih eksplozij, avtomobilskih pregonov ter skokov z impresivnih višin. John McClane, nenazadnje, ostane močan, cinično-piker, a dober po srcu in, kar je najpomembneje, živ, njegov sin pa ravno dovolj obetaven. Lev in njegov mladič, torej. Se franšizi zgodi *Levji kralj* (v mislih imamo Disne-jevo kultno risanko iz leta 1994)?

Ne, se ji ne. Vsaj ne čisto. Pa ne zato, ker niti Moskva niti Černobil niti neurejena cesta vmes niso savana. V tem filmu niti Moskva ni Moskva, temveč jo – bodimo pravični, zelo uspešno, če bi bila človek, bi lahko dobila nagrado – igra cenejša Budimpešta. A če Budimpešti še lahko verjame-mo, da je Moskva; da bi med Moskvo v *Umri po-končno* in savano v *Levjem kralju* brez problema lahko vzpostavili nekaj zapeljivih paralel, na pri-mer izrazito, redukcionistično stereotipiziranje, ki sta jo s strani režiserjev deležni tako prva kot druga, se veliko bolj zatakne pri levih. Če je lev John McClane iz *Umri pokončno* 5, lev ni tisti lev iz *Levjega kralja*. Enako velja za njuna sinova: če je prvi iz vrste drugega, drugi najbrž ni iz vrste prvega. Seveda, levi so si nedvomno različni; pri-

merjava med filmoma je nedvomno nekoliko nepravilna: saj vendarle nista bila ustvarjena za to, da ju med seboj primerjamo, živalski simbolizem, naknadno apliciran na urbano akcijo iz leta 2013 pa bi marsikdo najbrž označil kot neumesten. A ravno na to tokrat tudi ciljamo. Če John McClane ni lev, katera, v duhu osnovnošolskih ur slovenščine, žival je; če je lev, kakšen lev je? Je sploh ista žival, kot je bil tisti John McClane, ki je nekoliko nerodno, obenem pa zelo pristno – za nekatere »človeško«, za druge, paradoksalno, povsem »naravno« – pokončno umiral v prvencu iz leta 1988, še pokončneje dve leti kasneje, nato še z masčevanjem leta 1995, pa še leta 2007, takrat v borbi za svobodno življenje? Če gre povsod za Johna McClana, bi najbrž lahko sklepali, da mu lahko prisodimo bolj ali manj ustrezno simbolno oznako, živalsko podobo, ki bi se ga prijala vsaj astrološkemu znamenju podobno.

Kakšen je plešasti John McClane?

Če McClanovo podobo izluščimo iz pete epizode njegovih umiranj, dobimo zanimivega patrona. Rahlo ostarelega tipa v izjemni fizični formi in s priučenim občutkom za slog; tipa, ki pozna svojo vrednost, zaupa v svojo izkušnost in nekoliko preveč suvereno verjame v to, da je uspešno prebrodil krizo srednjih let. Iz tega izhajajo njegove dobro zaigrana asexualnost, performativna molčečnost in komajda, obenem pa tudi ravno dovolj zaznavna vzvišenost v odnosu do mlajših. Ta se pogosto demonstrira kot nepripravljenost za učenje (posebej od mlajših) in prilagajanje. Vse skupaj na zanimiv način deluje kot temelj vrednote, ki jo McClane v tem filmu, kot se zdi, pooseblja: požrtvovalne, tihe ljubezni do svojih otrok, kakršnikoli že so in ne glede na to, koliko so stari. V praksi se te lastnosti največkrat udeležujejo v neverjetni trdoživosti, trdnosti in fizični pripravljenosti. McClane je postal robot, so prezirljivo sklenili številni filmski kritiki, ki se jim je zdelo več kot potrebno obregniti se ob njegovo novo, spolirano podobo.

Razočaranje je, če sledimo pričakovanjem navdušencev nad začetki McClanove epopeje iz konca osemdesetih, več kot razumljivo. »Novi« McClane ne preseneča več: pokončno umiranje se je spreverglo v neke vrste nesmrtno pokončnost; deluje kot utečeni stroj, vaje reševanja sveta pred teroristi, takimi ali drugačnimi; vaje reševanja svojih otrok, družinske idile in lastne riti. Od policista, ki se v teh vodah giblje že 25 let, bi bilo iluzorno pričakovati, da se vsega skupaj ne bo malce naveličal; da mu trdoživost ne bo vsaj malo stopila v glavo in se preobrazila v dozdevno vsevednost. Nič presenetljivega, če se ta na ravni dožemanja sveta, bodisi družinskih odnosov bodisi pričakanj od nekdanjega sovjetskega bloka, kaže kot prevzetnost in nagnjenost k bliskovitemu odzivanju, osnovanemu na izjemno hitri, pogosto na stereotipih osnovani presoji.

Lahko bi torej vztrajali, da je John McClane lev, se pravi močan, ponosen, pokončen, nekoliko vzvišen, a načelen in v osnovi pravičen, tako tipične lastnosti slednjega v zahodnih simbolnih koordinatah dojemamo od Ezopovih basni dalje. Pa je vendarle lev 21. stoletja: lev je lahko v kontekstu, kjer največ veljajo racionalnost, odgovornost, stremljenje k večni mladosti, politična korektnost in svetost otrok. Če bi se držali starogrškega živalskega simbolizma, bi za junaka-McClana sicer težko našli primerno analogijo, verjetno ravno zaradi »robotskosti«, ob katero so se v recenzijah *Umri pokončno 5: Dober dan za smrt* obregnili številni filmski kritiki. Zdi se sicer, da izhaja zgražanje nad slednjo predvsem iz junakove neverjetne, nečloveško-mehanične trdoživosti, ki je iz filma v film večja in vedno bolj pre-

vladuje nad tradicionalno »levjimi« lastnostmi.

Kaj je John McClane?

Vprašanje, ki se ob tem postavlja, je: s kom, vraga, so našega junaka križali? Prva, z Ezopom prav toliko kot s popularno kulturo zadnjih nekaj desetletij navdahnjena asociacija, ki pade na pamet, je: ščurek. Nevpadljiv, ergonomsko oblikovan (ja, tu namerno in ničkaj korektno ciljamo na McClanovo vse bolj minimalistično frizuro), molčeč in vedno na preži, predvsem pa neskončno prilagodljiv. Ščurek, ki nas bo vse preživel; ki bo brez sočutja in sožalja uničeval vse, kar se mu bo postavilo po robu. V našem primeru najprej navezo med mično, mlado Irino in njenim ljubljnim očkom Komarovom. Nato v svojem cinizmu mladostniško maksimalističnega patološkega narcisa Alike, ki, podobno Zajčku Dolgouščku, čeprav niti slučajno ne z enakim »guštom«, v trenutkih največje napetosti žveči korenje in razlaga, da »bi bil lahko odličen plesalec, pa me ni nihče podpiral«. Hladnokrvno pospremi naš ščurko-lev tudi razpad jedrskega skladišča, pri katerem se s svojim sinom (še vedno bolj levjim kot ščurkastim) požene skozi okno. Pristaneta v priročno nastavljenem bazenu, njun počasen skok s plameni v ozadju pa spremlja impozanten, nepremičen in temačen spomenik tovariša Lenina.

Čisti cirkus, si najbrž misli Lenin. Cirkus, prirejen za peto pokončno umiranje nekaj-čez-petdeset starega Johna McClana, ki se je vsega skupaj že malce naveličal, pa vendarle ne misli umreti. Zakaj bi bili torej presenečeni, če vse skupaj izgleda kot predstava? Saj predstava, konec koncev, *Umri pokončno 5* tudi je. Še več: po zasnovi je razmeroma logično nadaljevanje prejšnjih delov franšize. Seveda lahko razpravljamo o kakovosti scenarija Skipa Woodsa, o premišljenosti razvoja McClanovega lika, o umestnosti poudarjanja stereotipov, ki so za sovjetske dežele veljali v obdobju hladne vojne ... V tem primeru je malo verjetno, da bomo s predstavo zadovoljni; v tem primeru je dokaj verjetno, da bomo Johna McClana z veseljem označili za ščurka. Lahko pa vendarle vztrajamo tudi pri tem, da je lev: starejši, rahlo z dolgočasen lev, ki še ne ve natančno, katero pot ubrati sedaj, ko njegovi poskusi kraljevanja tropu marsikdaj izpadejo komično in neaktualno; ko mora ugled, ki si ga je zgradil konec osemdesetih, znati unovčiti v 21. stoletju, po možnosti ne da bi izpadel kot hipster.

Nas je, katero pot uberemo. Zdi pa se, da okoli enega dejstva film ne pušča dosti dvomov: *John McClane ne bo umrl. Treba ga bo uspavati*. Vprašanje je le: katerega? Smo se pripravljene odpovedati levu in spremljati dogodivščine super-ščurka? Se ščurka da uspavati? ☞

Živalski vrt Ljubljana sodeluje v širši evropski kampanji za preprečevanje izumiranja ogroženih živalskih vrst. Poleg izobraževalne, turistične, kulturne, rekreacijske in znanstvenoraziskovalne vloge ima, kot je mogoče prebrati na njihovi spletni strani, tudi naravovarstveno vlogo, saj ZOO Ljubljana »pomaga pri ohranjanju 13 vrst živali, ki so na seznamu ogroženih vrst evropskega vzrejnega programa«¹ in potencialno ogroženih domorodnih vrst. »Gre za ohranjanje posameznih vrst kot njihovega življenjskega okolja.«² Izobraževalna vloga, ki sledi takoj za naravovarstveno, naj bi bila še posebej pomembna. »Živali v živalskem vrtu so žive, obiskovalci jih lahko opazujejo iz neposredne bližine. Tega opazovanja pa ne more nadomestiti nobena knjiga ali še tako dober film o živalih. Le kar človek pozna, lahko vzljubi in to ljubezen prenese na vso naravo in jo tudi ohranja.«³

In čeprav bi lahko ugovarjali, da poznavanje narave še ne zagotavlja aktivacije posameznika za njeno ohranitev, bom poskušala pokazati, da gre v tem primeru za natančno realizacijo predpostavljene vzročno-posledične zveze, ki pa učinkuje vse prej kot pozitivno.

Najprej je treba opozoriti, da predstava o živalih in njihovem obnašanju, ki jo gledalec dobi ob obisku živalskega vrta, ni nič bolj realna od tiste, ki mu jo posreduje televizija. Ključno je seveda to, da gre za podobo, čeprav v živalskem vrtu lahko vidimo žive živali. In četudi vem, da je prav vsakemu obiskovalcu jasno, da žival gleda izza druge strani ograje in da je ne sreča v »divjini«, ni odveč poudariti, da to zavedanje ne spremeni dejstva, da iz tega, kar vidi v živalskem vrtu, sklepa na realnost. Prav prikaz resničnosti je namreč tisto, za kar si živalski vrtovi najbolj prizadevajo, kar legitimira njihovo izobraževalno vlogo, hkrati pa je tudi tisto, kar jih dela najbolj privlačne za obiskovalce. Vendar pa so živalski vrtovi natančno kontrolirana okolja. Živalim v ujetništvu je namreč treba zagotoviti optimalne pogoje za preživetje, ustvariti prostorske in temperaturne razmere, ki ustrezajo njihovi vrsti, poskrbeti je potrebno za pravo prehrano in motivacijo ter nadzorovati njihovo zdravje in vedenje. »Moč, ki se izvaja v živalskih vrtovih, je moč nad življenjem v vseh njegovih fizioloških, psiholoških in družbenih razsežnostih. To je biomoč, ki skuša ohranjati zdravje primerkov, ki imajo ekonomsko, znanstveno in spektakelsko vrednost.«⁴ Varovanje in skrb za primerke pa sta že kar takoj neposredno podrejena njihovi reprezentaciji oz. reprezentaciji »njih samih« kot tipičnih predstavnikov svoje vrste. Smernice o tem, kako najprimerneje predstaviti določno vrsto, izhajajo iz izsledkov znanstvenega raziskovanja in zato je živalske vrtove (poleg naravoslovnih muzejev) mogoče misliti kot gledališča za uprizarjanje znanstveno objektivne vednosti o naravi in živalih. Kompleksni mehanizmi nadzora, upravljanja in razkazovanja, ki so na delu v živalskem vrtu, služijo ohranjanju naravnosti/pristnosti ujete živali, pri čemer pa se naravnost izkaže kot predstava, ki jo je dejansko treba nenehno vzdrževati prek reprezentacije.

Zato pa stik z živaljo, ki ga promovira živalski vrt⁵, ni neposreden, ampak se zgodi v strogo reguliranem okolju in v spremljavi izobraževalnega diskurza (tablice s podatki o primerkih, vodiči, zloženke ...), ki usmerja doživljanje in spoznanje v »pravo« smer – k ljubezni⁶ kot pogoju ohranjanja narave. A saj tudi ljubezen ni posledica neposrednega stika, uvida v to, kaj ta, ki ga ljubimo, v »resnici« je, ampak je ravno nasprotno nepreklicno odvisna od predstave, ki si jo ustvarimo o drugem in jo zmotno prepoznamo kot resnično. »Celo v trenutku najbolj intenzivnega telesnega stika ljubimca nista

sama,« ampak »potrebujeta neko minimalno fantazmatsko zgodbo kot simbolno oporo«, ki preprečuje desublimacijo, to, da se ugodje »sprevrne v gnus ali čuden občutek distance«⁷. A če je občutek distance posledica zloma fantazmatskega okvira, zdrsa realnosti, ki jo konstituira »neka minimalna idealizacija, ki jo subjekt potrebuje, da bi bil zmožen prenašati grozo Realnega«, potem ne gre za distanco do drugega, ampak obratno do lastne predstave. Prav sistematično vzdrževanje predstave, prizadevanje živalskega vrta, ki na podlagi natančne definicije poskuša zagotoviti prepoznanje in bližino, zato nasprotno služi vzpostavitvi distance do opazovane živali in preprečuje, da bi se ta izmaknila naši predstavi ter se pojavila »v neznanski bližini – ta bližina je lahko tudi zelo travmatična –, ki odpira prostor neznanske odgovornosti«⁸.

Ali je sploh mogoče ljubiti živali (in naravo) tako, da se bo žival lahko pojavila kot »bitje, ki ga ne moremo zajeti v aprior(istič)ne klasifikacije«⁹?

Kajti ravno te dejanske omogočajo tisto izkoriščanje in uničevanje narave, proti kateremu se borijo naravovarstvene kampanje, ki pogosto temeljijo prav na »idealizaciji naravnega reda, s katerega ravnovesjem naj bi bila utemeljena upravičenost življenja konkretnih bitij«, idealizaciji, »ki postavlja imaginarno naravno ravnovesje kot model za biologistično naturalizacijo družbenih odnosov«¹⁰. Ideja naravnega ravnovesja predpostavlja naravo kot neko organsko harmonično celoto, ki pa jo je s svojim delovanjem skvaril (ter jo še kvari) človek, in je skupna vsem tistim naravovarstvenim prizadevanjem, katerih osrednja dejavnost je ohranjanje narave. Ohranitev pa je seveda mogoča spet le pod pogojem, da vemo, kaj narava je in kakšno je njeno »naravno« stanje (Žižek temu pravi naturalizirana narava, ki je ideološki temelj sodobne ekologije). Vzdrževanje naravne harmonije se tako na globalni kot lokalni ravni odvija med drugim tudi prek skrbi za biodiverzitetu, ki vključuje odkrivanje, beleženje in vzdrževanje številčnosti (domačih) vrst posameznega področja na eni strani ter iztrebljanje invazivnih tujih vrst na drugi strani. Status zaželenosti se odmeri glede na škodo, ki jo »vsiljive« vrste povzročajo človeku – pa naj gre za poljedeljsko, gospodarsko ali okoljsko – pa tudi v primeru, ko prekomerna razmnožitev tuje ogrozi populacijo domodne vrste. Ohranjanje narave kot uravnotežene celote je zato v prvi vrsti ohranjanje določene predstave o naravi, v odnosu do katere pa oblikujemo tudi svojo lastno (človeško, nacionalno, ...) identiteto. In ravno zato je tudi problematično, saj ni treba daleč v zgodovino, da bi uvideli grozljivost njenih političnih aplikacij – v nacističnem propagandnem filmu »s sladkobnim tonom izgovorjene besede napovedovalca o tem, kako bo treba iztrebiti Jude, ker s svojim obstojem rušijo naravno ravnovesje,

večne zakone narave, (...) spremlja idiličen posnetek bambija, ki se pase v gozdu«¹¹. Ali pa primer naravnega parka Serengeti, ki je rezultat poskusa realizacije predstave o neokrnjeni naravi kot harmonični celoti brez ljudi, ki je botroval izgonu Masajev, ki so stoletja živeli na sedaj zaščitenem področju. Bernhard Grzimek (nemški zoolog, direktor živalskega vrta in naravovarstveni aktivist) je leta 1959 posnel film »Serengeti Shall Not Die« (angl. prevod), ki je poleg knjige z istim naslovom omogočil vzpostavitev narodnega parka. Narodni park je bil s strani kolonialne administracije vzpostavljen kot metoda zaščite pred iztrebljanjem levov – posledico lovskega angažmaja zahodnjakov. Da bi zaščitili divje živali, pa so izselili tudi plemena, ki so z zmernim lovom, požigalnštvom in nestalno naselitvijo prispevala k regeneraciji ekosistema, kar je sprožilo transformacijo prostora/okolja. Zato je bilo treba neokrnjeno podobo Serengetija pričeti umetno vzdrževati.¹² Paradokсно je seveda to, da je prav realizacija predstave Serengetija (torej vzpostavitev parka), ki naj bi ga zaščitila pred »smrtjo«, v istem trenutku povzročila njegovo »umiranje« – v trenutku, ko so ga spremenili v podobo.

In če se sedaj vrnemo k živalskemu vrtu – ali ni zapiranje živali v umetno ustvarjena »naravna« okolja natančno tak poskus fiksacije živega v podobo, ki naj bi preprečila vsakršno transformacijo/izgubljanje? Zato pa je tudi edino spoznanje, ki ga živalski vrt lahko oblikuje, tisto, ki legitimira natančno tisto izkoriščanje in uničevanje, ki ga želi preprečiti. Zapiranje in razstavljanje živali ne posreduje le naravoslovne vednosti, ampak hkrati določi tudi njihov status v odnosu do človeka. Šele koncepcija živali kot lastnine namreč omogoča potrebo po njihovi zaščiti in ohranitvi. Prav zato se tako naravovarstveno prizadevanje lahko odlično vpne v kapitalistično logiko, saj imata ohranjanje in izkoriščanje živali (ter narave) skupno konceptualno izhodišče. Izkoriščanje, uničevanje in iztrebljanje se vendar ne morejo končati brez radikalne transformacije odnosa do narave in živali, ki pa ne zahteva nič manj kot prelom s kapitalizmom.

Ker pa je kritika sistema onemogočena v trenutku, ko potrošnja postane sredstvo participacije v boju proti lastnim posledicam, so že v startu nevtralizirana tudi naravovastvena prizadevanja živalskega vrta. V okvirih potrošniške logike pa ljubezni do živali ni mogoče misliti drugače kot prek prilaščanja in zapiranja. ∞

¹ Vir: <http://www.zoo.si/index.php?id=16>.

² Ibid.

³ Vir: <http://www.zoo.si/index.php?id=56&L=5%2Fcontact.php%2Fcontact.php>.

⁴ Olivier Razac, Ekran in živalski vrt, Ljubljana: Maska, 2007, str. 69.

⁵ »Obiskovalcem omogočamo pristen, tesen kontakt z udomačenimi prostoživečimi in domačimi živalmi ter vodeno, usmerjeno opazovanje in doživljanje živali v ogradah« (vir: <http://www.zoo.si/index.php?id=56&L=5%2Fcontact.php%2Fcontact.php>).

⁶ »Naši obiskovalci vzljubijo živali, natanko jih prepoznajo in to znanje lahko prenesejo na vse živali in celotno naravo« (ibid.).

⁷ Slavoj Žižek, Kuga fantazem, Ljubljana: Analecta, 1997, str. 83.

⁸ Miklavž Komelj, Nujnost poezije, Koper: Hyperion, 2010, str. 76.

⁹ Ibid.

¹⁰ Ibid., str. 111.

¹¹ Ibid., str. 112.

¹² Vir: Wikipedia (http://en.wikipedia.org/wiki/Serengeti_National_Park) in dokumentarni film »A Place Without People«, Andreas Apostolidis, 2009.

Zemlja. Modri planet. Mati narava. Rastline, živali in nazadnje človek. Nekako v tem zaporedju si je narava 'zamislila' potek evolucije na našem planetu in ga de facto izpeljala. Skozi zgodovino planeta je ustvarila in izbrisala z obličja zemlje številne rastlinske in živalske vrste. Vendar se zdi, da se v zadnjem času v njeno vlogo vse raje postavlja njeno največje in najkompleksnejše stvarjenje, katerega del je tudi vsak izmed nas, ki je sposoben prebrati ta članek. Človeštvo.

Čeravno je človek lahko njen največji destruktor, je na drugi strani lahko tudi njen rešitelj. In prav v to vlogo se mora v zadnjem času, bolj kot kadar koli prej, postaviti in jo ponotranjiti.

O vlogi človeka, naravovarstvu, biodiverziteti, nastajanju in izginjanju vrst ter o novelah zakona o zaščiti živali sem se pogovarjala z rednim profesorjem dr. Francem Janžekovičem z mariborske Fakultete za naravoslovje in matematiko (Oddelek za biologijo).

Zadnjih par stoletij (znanstveniki ocenjujejo tam nekje od začetka 17. stoletja naprej) je narava 'stopila' v obdobje šestega masovnega izumiranja. Termin masovno izumiranje se po besedah dr. Janžekoviča uporablja za obdobja, »ko vrste tisočkrat hitreje izumirajo, kot nastajajo nove« oziroma ko pride do izgube biodiverzitete v zelo kratkem času. V vseh milijonih let svojega obstoja je šel naš planet že skozi pet podobnih izumiranj, vendar pa naj bi bil ravno slednji, se pravi šesti primer izumiranja, eden izmed najhitrejših, za kar se gre zahvaliti predvsem 'pomoči' človeške roke. Prekomeren lov, iztrebljanje, uničevanje življenjskega okolja rastlin in živali za potrebe industrije in kmetovanja, polucija, vnašanje tujerodnih vrst ter globalno segrevanje so glavni krivci, da naj bi kar 50 odstotkov vseh vrst do leta 2100 izumrlo. Dr. Franc Janžekovič ravno izgubo biodiverzitete vidi kot glavni problem modernega časa.

V začetku 21. stoletja se je tako začela znotraj Evropske unije oblikovati mreža posebej varovanih območij, ki so ji nadeli ime Natura 2000. Njen namen je ohranjanje biotske raznovrstnosti z varovanjem naravnih habitatov ogroženih rastlinskih in živalskih vrst, pomembnih za Evropsko unijo. Mrežna območja Natura 2000 je tako ključni steber varstva narave v Evropski uniji.

V Sloveniji je Vlada Republike Slovenije 29. aprila 2004 z uredbo o posebnih varstvenih omočjih določila območja Natura 2000. Skupaj obsegajo 36 odstotkov površine Slovenije, večina od 286 pa se jih nahaja v že zavarovanih območjih – v narodnih, regijskih in krajskih parkih ter rezervatih ali pa predstavljajo del naravnih spomenikov.

*👉👉👉 Eden izmed očitnejših primerov tega koncepta so navadni šimpanzi in bonobo šimpanzi, pri katerih prihaja do glavne razlike v vedenjskih vzorcih, saj navadni šimpanzi 'zagovarjajo' agresijo kot način oblikovanja družbene hierarhije, medtem ko bonobo šimpanzi posegajo po nekoliko bolj pacifični varianti. In sicer konflikte ter napetosti v družbeni sestavi rešujejo s spolno aktivnostjo. *👉👉👉

Za območja Natura 2000 so na razpolago znatna finančna sredstva Evropske unije za sofinanciranje naravovarstvenih projektov (LIFE +), naravi prijaznih oblik kmetovanja in drugih dejavnosti trajnostnega razvoja. »Na lokalni ravni, kjer so odgovorni za upravljanje z zavarovanimi območji, prednosti sofinanciranja njihove širitve še niso dojele kot priložnosti, temveč prej kot ovire,« pove Janžekovič. In nadaljuje, da je Slovenija zaenkrat še v »dobri kondiciji« glede biodiverzitete kot tudi stanja zavarovanih območij. Raznolikost naj bi bila celo tako visoka, da nekateri znanstveniki Slovenijo označujejo kot eno od 'vročih točk' naše celine.

Na tem mestu je relevantno tudi poudariti, da je bilo leto 2010 mednarodno leto biodiverzitete in da smo trenutno na začetku desetletja biodiverzitete, ki je bilo določeno s strani Združenih narodov za obdobje od leta 2010 do 2020. Cilj oziroma namembnost obeh projektov je na globalni ravni ozavestiti družbo o pomembni vlogi biotske raznolikosti za naravo in nenazadnje za naša lastna življenja, saj na njej slonijo vse pomembnejše industrije, kot so agronomija, farmacija, kozmetična industrija, gradbena industrija, hortikultura itd. Kar posledično pomeni, da so brez nje ogrožene zaloge hrane, lesa, zdravil in energije.

Število vrst se razlikuje glede na kriterije, s katerimi jih ločujemo, še bolj pa na oceno vpliva to, ali med obstoječe vrste štejemo le tiste, ki so evidentirane ali pa upoštevamo tudi splošnejše ocene raziskovalcev. V Sloveniji je po uradnih evidenčnih podatkih okrog 22 tisoč rastlinskih in živalskih vrst, medtem ko število dejansko obstoječih vrst ocenjujejo med 50 in 120 tisoč. Vpisovanje vrst, v tem primeru predvsem živalskih, izhaja iz dveh konceptov. Po prvem konceptu se evidentirajo vrste živali, odkrite povsem na novo, predvsem vrste žuželk in enoceličarjev, pa tudi ptic in sesalcev. Drugi koncept pa prakticira delitve že obstoječih vrst na stare in nove. To se zgodi, ko raziskovalci odkrijejo dovolj medsebojnih razlik, da lahko določeno skupino živali povežejo v novo vrsto. Eden izmed očitnejših primerov tega koncepta so navadni šimpanzi in bonobo šimpanzi, pri katerih prihaja do glavne razlike v vedenjskih vzorcih, saj navadni šimpanzi 'zagovarjajo' agresijo kot način oblikovanja družbene hierarhije, medtem ko bonobo šimpanzi posegajo po nekoliko bolj pacifistični varianti. In sicer konflikte ter napetosti v družbeni sestavi rešujejo s spolno aktivnostjo.

In kaj vrsta sploh je? Na to vprašanje nam je pomagal odgovoriti dr. Janžekovič. Razloži, da je vrsta »skupina organizmov, ki se medsebojno parijo in imajo plodne potomce, so si podobni ter naseljujejo podobno okolje«. Se pravi, da so pri definiciji vrste pomembni trije vidiki, in sicer genetski, morfološki in ekološki.

Vsak dan tako vpišejo več deset novih vrst. Pri nas so v zadnjem času ponovno začeli opazati bobra. Do pred kratkim je v Sloveniji veljal za izumrlo vrsto, saj so o njem nazadnje poročali v 18. stoletju. Leta 1998 pa se je ponovno pojavil v porečju Krke in od takrat populacija bobrov naglo narašča. Povsem druga zgodba pa se piše evrazijskemu risu. Ris je največja mačka v Evropi in v naših gozdomih (poleg volka) igra ključno vlogo plenilca velikih rastlinojedcev. Na območju današnje Slovenije je živel vse od obdobja ledenih dob, vendar je leta 1908 zaradi posega človeka v naravo izumrl. Leta 1973 so ga ponovno naselili na Kočevsko. V tistem času je populacija hitro naraščala, nato pa je v zadnjih 10 do 15 letih začela drastično upadati. Danes živi le še 10 do 15 odraslih osebkov. Vzrok gre iskati predvsem v nelegalnem odstrelu in medsorodstvenem parjenju (celotna populacija izvira iz le šestih živali). Zato naj bi naslednjo pomlad k nam naselili štiri švicarske rise, ki bi omilili sorodstveno parjenje. Če projekt ne uspe oziroma bodo ponovno problem finance, je velika nevarnost, da bo ris prvi izumrli sesalec 21. stoletja pri nas.

Pa vendar je oblast Republike Slovenije v zadnjem času, natančneje 7. marca 2013, dokazala, da ji ni povsem vseeno za živali. Vse od lanskega leta je v državnem zboru v obravnavi predlog Zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o zaščiti živali. Predlog zakona so strokovnjaki pripravljali več kot leto dni, pri pripravi pa so sodelovala različna združenja in nevladne organizacije. Med njimi Veterinarska zbornica Slovenije, Slovenska muslimanska skupnost, Veganska iniciativa in druge. Ene izmed vidnejših dopolnitev in sprememb se dotikajo predvsem področij poskusov, reje in zakola živali.

Novela zakona določa bolj restriktivne ukrepe pri laboratorijskih poskusih na živalih. Po novem bo treba za vsako dejanje, ki se opravi na živalih oziroma na živalskem tkivu, pridobiti predhodno soglasje posebne etične komisije. Določba sovпада z novo sprejetim zakonom Evropske unije o prepovedi uvoza kozmetičnih sestavin in izdelkov, testiranih na živalih, ki naj bi stopil v veljavo 11. marca 2013.

Na predlog nevladnih organizacij, predvsem Veganske iniciative, so v zakon zapisali prepoved reje in lova živali zgolj zaradi pridobivanja kožuhov. Glede tega predloga je bil sicer marsikateri poslanec v dilemi glede uničenja te majhne obrti, vendar jih je Dejan Židan, predsednik odbora za kmetijstvo, gozdarstvo, prehrano in okolje ter sodelujoči pri pripravi zakona, pomiril z dejstvom, da bo predelava in prodaja

izdelkov iz kožuha ali usnja še vedno možna, le reja in lov bosta prepovedana.

Največ prahu pa je dvignila novela zakona o obrednem zakolu živali s predhodnim omamljanjem. 25. člen zakona je že do zdaj prepovedoval zakol živali brez omamljanja, s to razliko, da je lahko Veterinarska uprava RS izjemoma dovolila obredni zakol, ne da bi živali poprej omamili. Na Vursu takega dovoljenja niso nikoli izdali. Pa vendar sta se muslimanska in judovska skupnost v Sloveniji pritožili na predlog, u objasnitvijo, da gre za kratenje verske svobode in da sta pripravljene vložiti pritožbo na ustavno sodišče v ustavno presojo. Namreč, v teh dveh skupnostih že tisočletja poznajo tradicijo obrednega klanja. Obema je skupna zahteva, da mora biti žival ob zakolu pri zavesti, torej ne sme biti omamljena, saj tako ni mogoče zagotoviti ustrezne krvavitve, čeprav islamske skupnosti po svetu različno strogo vztrajajo pri prepovedi omamljanja in lahko za meso *halal* (po koranu izraz za dovoljeno) šteje tudi tisto, pridobljeno z omamljanjem. Na drugi strani pa po judovski veri zakol poteka striktno brez omamljanja. Po mnenju veterinarske uprave novela zakona vseeno ne omejuje verske svobode, saj Slovenija s prepovedjo zakola živali brez omamljanja ne ukinja trgovanja z mesom in mesnimi izdelki in bo tako v prihodnje še vedno moč kupiti meso košer (meso živali, zaklanih v obrednem zakolu judovske vere) iz drugih držav. Prav tako pa je v Sloveniji v večih mesnih obratih (tudi v Perutnini Ptuj) možno dobiti meso *halal*.

* ॐॐॐॐ Po novem bodo prepovedani tudi cirkusi in podobne prireditve, v katerih nastopajo prostoživeče živali. Se pravi, da se bomo v prihodnje v cirkusih zabavali brez tigrov, levov, slonov in podobnih živali, ki jim nastopanje in dressura prinašata nepotreben stres ter vlivata strah. In kot sem že omenila, so poslanci nedavno predlog zakona sprejeli in ga potrdili. * ॐॐॐॐ

Po novem bodo prepovedani tudi cirkusi in podobne prireditve, v katerih nastopajo prostoživeče živali. Se pravi, da se bomo v prihodnje v cirkusih zabavali brez tigrov, levov, slonov in podobnih živali, ki jim nastopanje in dressura prinaša nepotreben stres ter vlivata strah. In kot sem že omenila, so poslanci nedavno predlog zakona sprejeli in ga potrdili. ∞

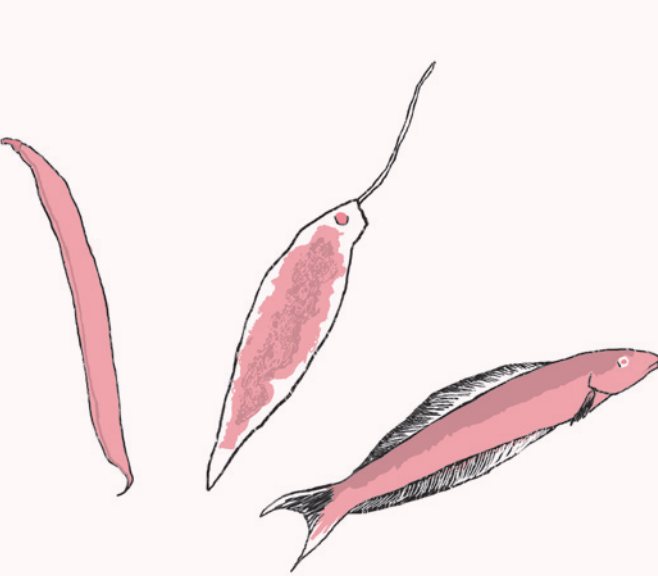
Ljudje, kastrirajte se!

Mačji parlament je na današnji seji sklenil, da bo treba vse ljudi med osemnajstim in petdesetim za ženske oziroma sedemdesetim letom za moške sterilizirati ali kastrirati. Kljub nasprotovanju opozicije, ki trdi, da gre za zapravljanje državnega denarja, bo zakon stopil v veljavo že jutri. Moški in ženske iz omenjenih starostnih skupin imajo 60 dni časa, da se prostovoljno zglasijo pri svojem izbranem zdravniku, ki jih bo napotil na operacijo.

Evglene niso ne živali ne rastline ne protisti

»Delitev na živali in rastline je fašistična, skupina protistov pa še bolj, saj vanjo uvrščajo vse, ki ne sodimo drugam, čeprav imamo popolnoma različne lastnosti,« je povedala predstavnica stranke Proti Carlu Linneju (PCL) Evglena Euglenaceae. V nedavnem popisu prebivalstva sladkovodnih voda je namreč kar 73,2 % vseh evglen na vprašanje, v katero skupino (živali, rastline ali protisti) spadajo, odgovorilo, da v nobeno od navedenih. »Evglene nismo rastline, saj dihamo in se premikamo, na svetlobi pa se prehranjujemo s pomočjo fotosinteze, zato ne moremo biti niti živali,« je še povedala predstavnica stranke PCL, v kateri se zavzemajo za nenasilno klasifikacijo, predvsem pa za enakopravnost vseh živih bitij.

Psi zahtevajo svobodno ljubezen

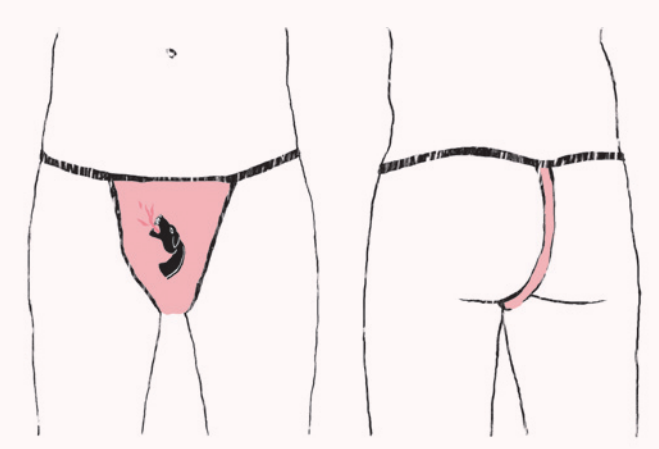
Iz Amsterdama poročajo o velikih demonstracijah, na katerih se je zbralo na tisoče psov, različnih pasem, ki se zavzemajo za svobodno ljubezen. Dogovorjene paritve zanje niso sprejemljive, saj so ponavadi sklenjene zgolj zaradi denarja in ne iz ljubezni. Skupina protestnikov je izvedla tudi performans Poščijem se na rodovnik in si prislužila bučen aplavz.

Goveje lobanje niso gnojilo

Govedo je sklenilo, da je zakopavanje lobanj preminulih sorojakov v biodinamičnem kmetovanju nepietetno. Iz Zveze društev za biodinamično kmetovanje so sporočili, da verujejo v moč zakopanih govejih lobanj, ki preprečujejo bolezni in harmonizirajo tla, zato z njimi ravnaajo skrajno spoštljivo. Govedo se s tem ne strinja, saj gre po njihovem mnenju za skrunitev umrlih. Ne le da dele njihovega telesa uporabljajo za praktične namene (domnevno boljšo rast), temveč je nesprejemljiv tudi sam postopek priprave lobanje, ki ji biodinamični kmetovalci z žlico odstranijo možgane, nato pa v možgansko votlino z leseno palico natlačijo lubje ter lobanjo povežejo z žico. O domnevno spornem ravnanju bo odločal varuh za živalske pravice.

Nacionalizem na tangicah

»Tangice z motivom črnega panterja ne morejo predstavljati slovenske države, kaj šele črnih panterjev, pa četudi so bile izdelane v Aziji, kjer živi največ članov naše zveze,« je v protestni noti, ki jo je včeraj poslal Sloveniji, med drugim

zapisal predsednik Mednarodne zveze črnih panterjev Hei Bao Bagheera. Nekatera slovenska društva namreč na svojih spletnih straneh prodajo izdelke z motivom črnega panterja, ki zanje predstavlja domoljubni simbol. »Ne zdi se nam pomembno, ali so Karantanci v svojem grbu imeli črnega panterja ali ne, vsekakor pa naša živalska vrsta noče postati simbol nacionalizma države, v kateri ne živi nobeden od naših članov. Skrbi nas za naš ugled,« je v izjavi za javnost še povedal Bagheera.

Tudi kazuarji so ogrožene živali

Kazuarji so na nedavnem zasedanju ugotovili, da bodo morali več denarja nameniti za svojo promocijo, saj veljajo za skorajda neznano vrsto, o kateri mediji poročajo le, ko pride do napada teh velikih ptic na človeka ali domače živali. Njihov novi predstavnik za stike z javnostjo K. C. Cassowary je povedal, da so z eno večjih avstralskih oglaševalskih agencij že sklenili pogodbo za kampanjo, ki bo kazuarje prikazala take, kot so: ogrožene živali, mirnega in sramežljivega značaja, ki svoje nevarne kremplje uporabijo le, kadar so izzvani. »Nilski konji na leto ubijejo več ljudi, kot jih kazuarji poškodujejo, a se v slikanicah za otroke in risankah pojavljajo kot prijazne živali. Ljudem bi radi dali vedeti, da so kazuarji čudovite živali, sorodniki nojev in emujev, ptice, ki bi tako kot koale in kenguruji lahko postale simbol avstralskega turizma.« Največ kazuarjev sicer živi na Novi Gvineji, še poroča Reuters.

Rep namesto falusa

Javnost je razburkala vest, da se je ena od pavjih feminističnih aktivistk odločila za plastično operacijo, pri kateri so ji povečali in razširili rep, da bi s tem opozorila na diskriminacijo, s katero se vsakodnevno soočajo pavje samice. Pavi moškega spola namreč prav zaradi repa veljajo za lepše, so večkrat fotografirani in bolj priljubljeni, medtem ko samice veljajo za nelepe in nezanimive, poleg tega pa zanje v mnogih jezikih sploh ni posebnega poimenovanja. Aktivistka se bo naslednji mesec z ruto čez oči in pod psevdonom Gospa Pavova slekla za naslovnico glossy revije Playpeafowl in tako javno pokazala svoj novi rep, naslednjo nedeljo pa bo skupaj s svojimi somišljenicami sodelovala tudi v kontroverznem muzikalu z naslovom Rep, manko imena in falus.

Ljubitelji narave nas hočejo iztrebiti

»Ogorčene smo,« je povedala ena od zebrastih školjk, ki so jo potapljači nasilno odstranili z dna blejskega jezera, kjer se je skupaj z družino naselila pred dvema letoma. »Skriti na dnu čolna smo pribežali iz reke Drave, kjer

smo ilegalno živeli krajši čas, a smo se morali tudi od tam umakniti.« V blejskem jezeru so živele mirno življenje, dokler jih prvak Nacionalne sladkovodne iniciative (NSi) v enem od televizijskih predvolilnih soočenj ni obtožil, da kradejo prostor in kisik avtohtonemu prebivalstvu jezera, kar je sprožilo pravo medijsko gonjo proti njim. »Gre za sovražni govor, uperjen proti priseljencem, kar je nesprejemljivo,« je povedala predstavnica organizacije za pomoč beguncem Harmonia Axyridis, ki je v Slovenijo priletela iz Azije in že 4 leta živi na Bledu. »Azil je zelo težko dobiti, še težje pa je vzpostaviti dobre odnose z ljudmi, ki te kot tujca težko sprejmejo. Ves čas sem morala poslušati, da harlekinske polonice smrdimo in da (citiрам z Wikipedije) ‚predstavljamo neposredno nevšečnost za ljudi‘. Jeseni namreč iščemo to-

plo mesto, kjer bi preživele zimo, zato se pogosto zatečemo tudi v človeška bivališča. Če nas od tam na silo preganjajo, v strahu iz sebe izpustimo izcedek, ki lahko umaže pohištvo ali oblačila – se vam to zdi res dovolj dober razlog za sovrašтво in izgon?»

»Podobno je sedaj z zebrastimi školjkami, ki naj bi imele prevelike družine in odžirale prostor drugim. Priseljenci smo vedno krivi za vse, nihče pa ne pomisli, da se harlekinske pikapolonice prehranjujejo s škodljivci ali da zebraste školjke niso le lepe in užitne, ampak tudi čistijo vodo.« Nasprotna stran se s tem ne strinja in opozarja, da omenjenih tujerodnih vrst ne preganjajo le v Sloveniji, ampak tudi drugod po svetu. »Lepo bi bilo, da en ljubitelj narave zbere imena vseh rastlin in živali, ki jih je nujno potrebno uničiti in iztrebiti. Tukaj mislim na vse tudi kose, vrane, želve, mravlje, koprive, japonski dresen, skratka vse kar posameznike moti. Z skupnimi močmi in celoletnimi akcijami nam bo uspelo,« je 17. 2. 2013 na portal revije Delo in dom z vsemi slovničnimi napakami vred zapisal uporabnik Tonček. Prav zaradi takšne miselnosti bo organizacija za pomoč beguncem organizirala protestni shod, na katerem se bodo zbrale skoraj vse tujerodne vrste, ki živijo v Sloveniji. »Zlate ribice so sporočile, da jih ne bo. Njihova odločitev me žalosti, saj bi nam prav priljubljene tujerodne vrste lahko pomagale pri boju za naše pravice,« je še povedala Harmonia Axyridis.

Gospa Krokodil, počivajte v miru

Sporočamo vam žalostno vest, da je v stotem letu starosti umrla gospa Krokodil. Truplo več kot 3 metre dolge in 100 kg težke samice so v enem od vietnamskih jezer našli zvezano z žico, kar je dokaz, da je šlo za nameren uboj. »Ne moremo verjeti, da je naši stari teti kdo hotel kaj hudega,« je povedal eden od njenih sorodnikov, ki živi v ujetništvu, tako kot tudi vsi ostali krokodili vrste *Crocodylus siamensis*. Umrla je bila namreč zadnja v naravi živeča predstavnica svoje vrste, njen nečak pa je povedal: »Naravovarstveniki nas pričujejo, naj se preselimo na svobodo, a ne vem,

če si po tem dogodku to sploh še želimo.«

Pršic, os, muh in uši ni nikoli preveč

V okolici slavnega jezera Loch Ness v Škotskem višavju, ki je znano po svoji rastlinski in živalski pestrosti, so biologi med pogozdovanjem v začetku marca odkrili osem novih, do sedaj še neznanih vrst. Na območju, kjer že tako prebiva več kot 100 različnih vrst mrčesa, so našli še nove vrste muh, pršic, os in listnatih uši. Med zadnjima dvema vrstama vlada prav poseben odnos: miniaturne zajedavske ose namreč odlagajo svoja jajčeca v še žive listnate uši. Njihovo telo predstavlja zaščito novorojeni ličinki in ji daje hrano, dokler iz nje ne zraste osa, ki ubije uš in skozi luknjo v njenem telesu poleti na plano. Odrasla osa živi približno dva do tri tedne, v tem času pa v uši odloži okrog 300 jajčec. ∞

natančno, vestno in pristno, saj so lahko motivi dreves in rož dojeti kot motivi za dekoracijo texture, objektov in zgradb. Prostor svetega strukturira islam v njegovi umirjenosti in plemenitosti, ki ostaja v harmoniji z naravo (prometejska uporaba okrasov v mošejah ne obstaja). Ta ekološka harmonija tradicionalne islamske arhitekture ni le izraz ekološke osveščenosti in ekonomske misli, temveč je posledica islamske duhovnosti. Enotnost islamske arhitekture pomeni tudi enotnost individualnega in družbenega življenja, ki se hkrati zavzema za spoštovanje šeriata.

Zaključek kot neprekinjena *odprtost*

Platonovo lepo kot odsev *Ideje*, Plotinovo lepo kot *vrhovna Lepota*, Longinovo *zvzišeno* kot odličnost in izbranost besed v jeziku in literaturi, Burkovo *sublimno* kot slastni trepet, Kantovo *zvzišeno* kot odpoved delovanja razuma in domišljije zavoljo neskončnega motrenja pristnosti občutka, Schillerjeva *estetska vzgoja* v službi morale in Ottovo *numinozno* so instrumenti, ki razlagajo učinek lepega in estetike. Različno, a vseeno vzporedno, islamska estetska misel vzpostavlja svojo lastno logiko pojmovanja lepega, ki je primarno potrditev eksegeze Korana. Islamska estetika se z neskončnimi vzorci arabeske in koranskimi verzi prikazuje v območju vzpostavitve kozmologije kot Kreacije *par excellence*, ki je ne moremo zaobjeti s podobami, temveč le na alegoričen način. To pa ne predvideva odpovedi razuma zavoljo moči domišljije (Kant), temveč obratno, Koran nenehno zahteva razumsko motrenje tudi pri estetskem doemanju pojavnosti in sveta. ∞

1. P. Murray, T.S. Dorsch, *Classical Literary Criticism*, str. 44.
2. P. Murray, T.S. Dorsch, *Classical Literary Criticism*, str. 44.
3. Ibid., str. 45.
4. P. Murray, T.S. Dorsch, *Classical Literary Criticism*, str. 120.
5. Ibid., str. 122.
6. Cassirer, *Filozofija razsvetljenstva*, str. 310–311.
7. Burke Edmund, *A Philosophical Enquiry*, str. 53.
8. Ibid., str. 33.
9. Cassirer, *Filozofija razsvetljenstva*, str. 277, 283.
10. Seyyid Hossein Nasr, *Islamic Art and Spirituality*, str. 5.
11. Saeed Abdullah, *Islamic Thought*, str. 85.
12. Duhovnost in intelektualnost sta v islamu povezani prvini, dejstvo ene realnosti. Seyyid Hossein Nasr, *Islamic Art and Spirituality*, str. 8.
13. *Preporod*, marec 2010, št. 5/919, str. 39.
14. Naj v tej točki na kratko predstavimo definicijo *alegorije*. Tisto, kar se nanaša na absolutno, nadčutno, sublimno ipd., je a priori alegorija, kajti sam pojem alegorija izhaja iz grškega pojma *allos*, kar pomeni drug. Alegorija torej pomeni izražanje na drug način, saj ni možno, da bi si tisto *najvišje* predstavljali na jasen, enoznačen način. Alegorija izreka neizrekljivo, kaže na neskončno, a sicer v končnem: »Vsa lepota je alegorija. Ravno zato, ker je najvišje, ga lahko izrekamo le alegorično,« pravi Ludovico v Schleglovem »Pogovoru o poeziji« (Schlegel, 1998: 162). Alegorija je očitno prikaz, ki ne le kaže na lepoto, temveč je sam lep, saj združuje neizrekljivo z izrekljivim, ali kakor je zapisal Manfred Frank, »alegorija je – kratko rečeno – tendenca k Absolutnemu v končnem samem«. (Vid Snoj, spremna beseda k: Manfred Frank, *Priказujoči Bog*, str. 87).
15. Kenan Šurković, *Ideja islamske umjetnosti*, str. 115.
16. Saeed Abdullah, *Islamic Thought*, str. 86.
17. Ibid., str 18.
18. Ibid., str. 21.
19. Seyyid Hossein Nasr, *Islamic Art and Spirituality*, str. 30.
20. Kenan Šurković, *Ideja islamske umjetnosti*, str. 123.
21. Seyyid Hossein Nasr, *Islamic Art and Spirituality*, str. 45.
22. Mohamed pravi: »Duhovna revščina je moje bogastvo.« (*al faqru faqrihi*).
23. Seyyid Hossein Nasr, *Islamic Art and Spirituality*, str. 47.

Tokrat očitno konjsko. Ker beseda ni konj, velja za začetek nekaj malega povedati o škandalih. Škandali so pretiravanja, moralno, etično ali pravno sporni dogodki. So dogodki nečistega izvora, nekaj grešnega, umazanega, kar ne moti samo moralno-pravne strukture družbe, ampak je hkrati nek prelom s formalnimi in neformalnimi normativi skupnosti. Škandal je tudi estetsko nesprejemljiv, v njem uživajo sprijenci, medtem ko tisti s 'pravim' čutom z ogorčenjem apelirajo na moralo. Škandal skratka moti naš skupen moralni čut.

Čutna eksplikacija škandala je nadvse podobna interpretaciji krize. Tudi kriza je škandal. V vse države je prišla od zunaj, je rezultat amoralnega početja posameznikov in ne neke obče družbene dinamike. Je nujna, naravna, morda celo dana od boga ali poslana od hudiča. Kriza je škandal in škandal je kriza. Vmes pa konjsko meso, predmet škandala in vzrok krize.

Kritičen posameznik se ob vsem skupaj najprej vpraša: Kaj je zdaj sploh problem? V mesnih izdelkih se je pojavilo konjsko meso. Pa kaj? Ker smo ljudje prefinjenega estetskega čuta, je škandal najprej moralen. Konjev se pač ne je, sploh v severnih deželah. Žival je plemenita in ne sodi na krožnik. Občutljivost za to se je v Veliki Britaniji in ostalih severnih deželah bojda še povečala z razmahom jahalnih športov v 20. stoletju. Gre za stvar kulture torej, in ker smo južnjaki po definiciji nekulturni, ne preseneča, da v južnejših deželah konjsko meso velja za gurmansko poslastico. Mimogrede, muslimani in hindujci zavračajo uživanje konjskega mesa, medtem ko v krščanstvu to trenutno ni problematično. Drugače je bilo v 8. stoletju, ko je papež Gregor III. izrecno prepovedal uživanje konjskega mesa, saj naj bi to počeli pogani. Pogansko ali ne, v uživanju konjskega mesa zdaj prednjačijo prebivalci Italije, od katerih si v povprečju vsak privošči skoraj kilo in pol konjskega mesa letno. Živimo pač v različnih kulturnih okoljih.

Ker torej kulturno ne pridemo skupaj, nam še vedno ostane zdravje. Nekdo je očitno ustvarjal profit na račun našega zdravja. Kaj res? Mešanje konjskega mesa v govedino z ekonomskega vidika nikakor ni smiselno. Kot da bi raketno gorivo na skrivaj mešali v kurilno olje ali pa s Heinekenom polnili pločevinke piva Mercator. Jasno, na konjih, ki so na ta način končali v izdelkih, je nekaj sumljivega. To so bili odsluženi dirkalni konji, s katerimi si nihče ni znal več pomagati. Nekako tako kot nihče ne ve, kam z odsluženiimi športniki, pa se potem znajdejo med strokovnimi komentatorji ali pa odprejo svojo šolo. Romunski kmet je za ostarelega konja, ki ga je prodal v klavnico, prejel okoli 22 evrov na glavo. Z zdravstvenega vidika so torej problem vsa tista zdravila, s katerimi so te konje spreminjali v zmagovalce. Fenilbutazon so v resnici našli pri zgolj peščici konj in četudi gre lahko za zdravstveni problem, se zdi, da se prava težava še vedno izmika.

V tretje gre rado in v tretjem primeru gre za problem označevanja. To je tudi uraden in realen problem za EU. Škandal je zdaj v tem, da je blago označeno in deklarirano kot goveje meso, v resnici pa gre za konjskega. Škandalozno je torej to, da ne vemo, kaj kupujemo. In tukaj gre za problem zaupanja in kjer ni zaupanja, tam je škandal in kjer je škandal, tam je tudi kriza. Zaupanje hočejo trgi in zaupanje hočejo potrošniki. Zdaj bralec verjetno pričakuje pompozno eksklamacijo, kako tako ali tako nikoli ne vemo, kaj kupujemo, kako gre za ideologijo, zaroto, mistiko in kdo ve kaj še. Rajši kot to bom predstavil preprost, a nazoren primer. Primer, ki je plastičen in cenen, primer lutke Barbie.

Oblikovanje za lutko seveda prihaja iz ZDA. Izdelana je iz plastike, ki jo v poprej omenjeno pravo obliko spravijo na Tajvanu. Plastiko na Tajvanu pridelajo iz nafte, ki pride z Bližnjega vzhoda. Lasje naše lutke pridejo iz dežele vzhajajočega sonca, medtem ko njene pomanjkljive in malo manj pomanjkljive oblekice sešijejo v tako imenovani Ljudski republiki Kitajski. V večini se na Kitajskem lutke tudi sestavi v končni produkt. Ko jo enkrat naložijo na ladjo, ima omenjena lutka izvozno vrednost dveh ameriških dolarjev (35 centov od tega gre kitajskemu delavcu). Ko prispe v ZDA, ima lutka maloprodajno ceno 10 dolarjev.

Na tem plastičnem primeru torej vidimo, kako je blago, ki se znajde na policah, neka zagonetna tvorba, polna raznoraznih določitev. Označevanje je tukaj nesmiselno početje ali pa v najboljšem primeru prehitavanje. Tisto, kar zanima potrošnike, je (to potrjujejo tudi ankete) v prvi vrsti cena. Cena pa je jasno reprezentacija vrednosti. Blago to vrednost nosi, je hkrati tisto, kar nam je vsem skupno, vsi ga gledamo v izložbi, hkrati pa je tisto, kar vsak gleda na specifičen način. Kot takšno je blago tisto mesto, ki služi za začetno analizo uporabne in menjalne vrednosti.

Fetišistični karakter blaga se nanaša na njegovi osnovni določitvi, to sta uporabna in menjalna vrednost. Zanima nas fetišizem menjalne vrednosti, pa sploh ne vemo, kaj to pomeni. Beseda fetiš izhaja iz latinščine – *facere, facticius*. Pomeni, da je stvar, na katero se beseda nanaša, narejena. Beseda sama je portugalska, v prav posebnem kontekstu pa so jo uporabljali portugalski misijonarji v severni Afriki. Ko so naleteli na domačine, so opazili, da ti častijo predmete, ki so jih sami izdelali. Z besedo fetiš so označevali prav ta fenomen, ko se v proizvodih razvije nekaj, kar jim da oblast nad proizvajalci. Marx to duhovito izrabi in fetiš pripiše produktom kapitalističnega proizvodnega načina, ki jih imenuje blago.

Tako blago je tudi konjsko meso, katerega specifična določitev je, da se ekstra profit v primeru predelane hrane ni ustvaril zgolj preko proizvodnega procesa, ampak preko mahinacije s surovinami. Poanta je v tem, da je potrošnik, ki misli, da ve, kaj je blago, tak kot vernik, ki misli, da pozna svojega boga. In kaj je zdaj s papežem?

Papež je predstavnik tistega, kar smo sami naredili, zdaj pa častimo. On je odšel, ostala pa je njegova funkcija. To je v resnici pomembno, pa to vedno pozabljamo. Ko govorimo o blagu, moramo govoriti o njegovi funkciji in analizirati njegovo formo. Ko govorimo o vladi ali njenem predsedniku, prav tako. Le z odpravo funkcije lahko resnično odpravimo tudi težavo, ki jo ta funkcija prinaša. Do takrat pa ostajamo, bedaki in konji, zadeti in zavedeni, na horsu in na psu hkrati. ∞

Knjigo Heather Gautney sem dobil v roke prav v obdobju vstaj pri nas. V njej analizira t. i. alternativno globalizacijsko gibanje, ki je predvsem konec 90-ih predstavljalo velik potencial za globalne spremembe. O teh dogodkih ne piše v akademski maniri profesorice sociologije, ampak kot aktivistika, ki je sodelovala tako pri začetkih Svetovnega socialnega foruma kot pri gibanju Occupy. V prostem času predava o družbenih gibanjih na Fordham University v New Yorku, izdala je več knjig, med drugim Protest and Organization in the Alternative Globalization Era. Kremšnita.

Poslal sem vam nekaj člankov o vstajah v Sloveniji. Vaš komentar? Kako v ZDA vidite aktualne proteste in vstaje po Evropi? So ti protesti del t. i. alternativnega globalizacijskega gibanja ali so omejeni na posamezne države in njihove partikularne cilje?

Mislim, da so bila gibanja s konca 90-ih in začetka 21. stoletja (pred iraško vojno) bolj globalne narave – bolj so bila povezana med sabo in transnacionalna. Zadnji krog protestov – v arabskem svetu, Evropi itd. – izgleda bolj osredotočen na nacionalne in lokalne cilje. Tukaj v ZDA je gibanje Occupy Wall Street poskušalo ustvariti internacionalno koalicijo za boj proti korporativnemu pohlepu, a je ostalo lokalizirano. Prav nasprotno so konec 90-ih aktivisti s celega sveta uprizorili velike protestne akcije proti WTO, IMF, NAFTA, FTAA, G8 in seveda organizirali Svetovni socialni forum. Korejski kmetovalci so v Cancunu protestirali proti svobodni trgovini; južnoameriške kmete smo lahko videli na protestih proti WTO v Seattlu; anarhisti iz ZDA so sodelovali na protestih proti G8 v Genovi; Jose Bove je požgal polja korporacije Monsanto v Braziliji; italijanski avtonomisti so zgradili infrastrukturo v Chiapasu.

Takšne globalne konvergence pri današnjih protestih ni, deloma zato, ker so same zahteve opredeljene lokalno. Politični pogoji v Tuniziji, Egiptu in Siriji so pomembno različni, kljub geografski bližini teh držav, podobno je v Evropi s protivarčevalnimi protesti, razlike med Španijo, Grčijo in Veliko Britanijo so velike. Verjamem, da je neoliberalizem glavni vzrok za vse, ampak prav to je najbolj fascinantno pri tem sistemu, da je tako kameleonski. Tudi Occupy Wall Street je bilo zelo decentralizirano gibanje, s središči v Oaklandu, Kaliforniji in v New Yorku, pa tudi v drugih mestih, kot sta Chicago in Philadelphia. Seveda so bili aktivisti teh mest povezani med seboj, ampak upor je bil vseeno lokalen. Oakland je zelo drugačen od New Yorka, soočata se z drugačnimi problemi in zaradi teh razlik je bolje govoriti o gibanju gibanj.

V času alternativnega globalizacijskega gibanja smo mislili, da globalna narava protestov zrcali globalnost neoliberalizma. Tokrat nismo veliko slišali o neoliberalizmu – vsaj tukaj v ZDA ne – ljudje mu pravijo »zombi neoliberalizem«, kar implicira, da je na pol mrtev. Ne strinjam se s tem. Menim, da so bila gibanja s konca 90-ih in na začetku 21. stoletja bolj osredotočena na globalno povezanost in da so sedaj bolj lokalne narave. Sedaj je v ospredju skupen boj proti domačim političnim silam in sprememba neposrednih okoliščin vsakdanjega življenja, seveda z zavestjo, da so problemi sistemski. Ni presenečenje, da so prakso okupacije (zavzemanje prostora, institucij ...) prakticirali v tako različnih krajih – Tahrir, Wall Street, Syntagma ... Seveda povezanost med gibanji obstaja, a dejstvo je, da izpostavljanje vsakdanjih, lokalnih problemov omogoča mobiliziranje večjega števila ljudi in nek občutek skupnosti.

Ali ni alternativno globalizacijsko gibanje (v nad. AGG) sin-tagma, ki pokriva in posledično reducira raznolikost takšnih fenomenov kot so: gibanje Occupy, arabska pomlad, protivarčevalni protesti, zapatisti. Če prav razumem, slednje vidite kot ene od začetnikov AGG. Zakaj? Kako je sploh mogoče govoriti o kontinuiteti nečesa takšnega, kot je AGG?

Mislim, da kontinuiteta izhaja iz razumevanja gibanja kot odgovora neoliberalni globalizaciji, resničnemu totalitarnemu sistemu našega časa. V svoji knjigi začenjam s protesti proti IMF v Egiptu konec 70-ih let, torej veliko pred zapatisti. To je še posebej zanimivo, saj je val aktualnih protestov dobil zagon prav v Egiptu. Vse oči so bile uprte v njih, bili so globalni navdih. Kontinuiteta je torej v univerzalni želji po svobodi, ki presega različnost kontekstov in razlik v delovanju gibanj. Združuje jih skupna kritika delovanja neoliberalne globalizacije, ki se kaže kot pozitivna sila, a vedno rezultira v razlaščanju ljudi.

V Sloveniji in širom Evrope se ekonomsko motivirani protesti prepletajo z zahtevami po političnih spremembah. Kako je AGG sploh možno, če se njegovi akterji ne strinjajo glede radikalnosti sprememb oziroma če ne soglašajo o sistemskih spremembah? Kako takšno gibanje vzdrži anatagonizme med reformisti, marksisti in anarhisti?

Ne morem govoriti v imenu aktivistov v drugih državah, a v našem primeru (v ZDA) je bil ideološki anatagonizem med različnimi deli gibanj eden glavnih razlogov za njegovo zamrtje. Borimo se proti vsemogočni državi in sami proti sebi. Anarhisti in marksisti

vedno najdejo načine, da zavzamejo sektaške pozicije, pa čeprav se strinjajo o marsičem, marksisti so na primer zelo naklonjeni avtonomistični tradiciji. V primeru Occupy Wall Street je splošna skupščina, ki je bila srce in jedro gibanja, sčasoma postala farsa, prostor preprirov in nesoglasij. Deloma to pripisujem različnim predstavam in vizijam o družbenih spremembah pri sodelujočih, pa tudi različnemu razumevanju organizacijskih mehanizmov, ki so potrebni za te spremembe. V moji knjigi pišem o politični organizaciji kot mehanizmu za izražanje želja in potreb »ulice«. Te razlike morda niso pomembne, kadar protestiramo ali okupiramo javne prostore, ko pa se je potrebno dogovoriti o nadaljnjih korakih, pridejo na plano vse usodne delitve. Na žalost so naša srečanja izgubila začetno pozitivno energijo, ko je gibanje doživelo nekaj porazov (na primer izguba parka Zuccoti), takrat so ljudje izrazili svoja razočaranja in frustracije, še posebej mladi, ki so bili aktivisti-začetniki. Slišala sem, da se je nekaj podobnega dogajalo v Španiji. Po moje je ključno, da se gibanje zaveže razmišljanju in kovanju strategij boja, ne pa preprirom okrog logistike in denarja. Ni dovolj zgolj izvajati akcije in vabiti znane intelektualce, naj predavajo. Treba je resnično pogledati, s kakšnimi sistemi imamo opravka in kako lahko zgradimo močne koalicije, tudi z ljudmi, ki so politično neizkušeni in manj radikalni.

Gibanje Occupy je zelo jasno nasprotovalo medijem in

politikom. Mislim, da politične stranke in nekatere organizacije ne smejo biti v središču našega gibanja, toda sindikati in nekateri politiki so lahko pomembni zavezniki. Po mojem mnenju je tukaj preveč dogmatizma, preveč prehitrega obsojanja ljudi z dobrimi nameni. Takšen primer je Michael Moore, ki se je udeleževal skupščin, a je bil napaden, da ni dovolj radikalen. Takšno razmišljanje ubija gibanje. Če hočejo gibanja kaj doseči morajo razmišljati relacijsko, ne pa izključujoče. Poleg očitnih državnih naporov, da uniči gibanje, vidim glavne razloge za njegovo slabitev v pomanjankanju zaupanja in nesposobnosti preseči razredne in ideološke delitve. Potrebno je povedati, da ko začnejo radikalna gibanja, kot je Occupy, dobivati širšo podporo in zanimanje javnosti, gre navadno vse po zlu. Mediji ustvarijo zvezdnike, problemi in zahteve pa se umaknejo v ozadje. Na splošno mora levica premisliti, kako obvladati to težavo.

Mislim, da je pomembno ugotoviti, da marginalne skupine, kot so imigranti, delavci in cipe, niso bili med aktivnimi udeleženci gibanja. Je gibanje Occupy projekt srednjega razreda in v bistvu njegov boj za nekoč privilegirano mesto v ekonomski strukturi kapitalizma?

Sindikati in delavci so bili zraven od začetka, bili so glavna sila

na ulicah in bili so zelo radodarni pri zagotavljanju infrastrukture in doniranju sredstev. Sindikati »tranzitnih« delavcev so tožili newyorško policijo, potem ko je ta aretirala protestnike na Brooklynskem mostu in jih z avtobusi odpeljala v zapor. A njihova udeležba je počasi zbledela. Deloma zato, ker preprosto niso imeli časa za okupacijo niti časa in potrpljenja za dnevna zasedanja splošne skupščine. Odvrnili so jih tudi že omenjeni prepiri in antagonizmi. V gibanju je sodelovalo veliko brezdomcev in med njimi in pripadniki srednjega razreda je prihajalo do napetosti. Seveda so obstajali hrabri poskusi absolutne inkluzivnosti. A vse skupaj ni bilo niti približno harmonično. Mislim, da ni bilo gibanje srednjega razreda, ampak je bil poskus zgraditi gibanje tistih 99 odstotkov, ki niso neverjetno bogati in privilegirani. V Združenih državah ima 1 odstotek ljudi v lasti 40 odstotkov nacionalnega bogatstva, morda še več. Ti imajo veliko politično moč, zato v času krize breme prelagajo na revne in srednji razred, medtem ko oni naprej bogatijo. Cilj gibanja je bila redistribucija bogastva. Ostale probleme, delavske pravice in reze v šolstvu so prevzele zainteresirane skupine, torej sindikati in učitelji, ter študenti. Podobno je bilo z okoljevarstvenimi temami. Gibanje je tako pokrivalo različne segmente družbe, a kljub temu ostalo povezano. Drži pa, da revni in delavci niso bili protagonisti tega gibanja in zato je najbrž tako hitro zamrlo. Morda je ena od izjem Occupy Sandy, ki je po

pustošenju orkana Sandy zelo pomagalo revnim in brezdomcem.

Ste profesorica sociologije. Katero metodologijo in koncepte uporabljate za analizo novih in neprecedenčnih fenomenov, kot je Occupy Wall Street? Zanima me, kako lahko teoretsko elaboriramo družbene spremembe in dogodke, ki jih ni moč zajeti s konceptualnim aparatom »uveljavljenih« teoretskih tradicij družboslovja? Je marksizem edina opcija? Obstaja bogata analitična zgodovina znotraj anarhizma, feminizma in postkolonialnih gibanj, ki nam lahko služi pri razumevanju današnjih gibanj. Marksistična analiza je koristna za razumevanje razmerij moči in seveda delovanja kapitalističnega sistema, a pomembno je razumeti tudi vlogo rase, spola in seksualnosti v mikro in makro političnem upor, torej neko antiavtoritarnost novih gibanj. Podobno kot pri vsem, kar počnem, poskušam tudi politične fenomene razumeti tako, da aktivno sodelujem, poslušam, kaj ljudje govorijo, kakšne pomene pripisujejo dogodkom in tudi katere »višje sile« jih omejujejo. Marksizem nedvomno nudi okvir za razumevanje družbenih sprememb, ne samo Marx, tudi David Harvey, Hard in Negri, Stanley Aronowitz sledijo Marxovi tradiciji, a s pomembnimi nadgraditvami. Ti in mnogi drugi pomembni teoretiki združujejo feminizem, postkolonialne študije, psihoanalizo itd. z marksizmom na

inovativne načine, ki omogočajo boljše razumevanje našega časa.

Da je bilo gibanje Occupy antikapitalistično, je jasno. Kaj pa je njegov pozitiven prispevek? Je uspelo vzpostaviti nek eksterioren prostor z alternativno politično in družbeno infrastrukturo? Kaj je danes z gibanjem in kakšne sledi je pustilo na ameriški družbi?

Mislim, da je imelo celotno gibanje pozitivno namero vrniti ljudem institucije in prostore, ki jih je uzurpiral neoliberalizem. Ta proces sem poimenovala »prilaščanje z okupacijo«, ki je odmev Harveyjevega koncepta »akumulacija z razlaščanjem«, o katerem piše v svoji knjigi New Imperialism. Ideja je bila vrniti institucije, prostore in pravice ljudem in ne zgolj protestirati (kar je tudi pomembno). Takšna gibanja se osredotočajo na direktno delovanje z namenom spreminjati obstoječe družbeno-politične institucije. Nisem mnenja, da je takšno direktno delovanje primerno v vseh primerih, a je bilo glavna strategija našega gibanja. Kljub temu da ima takšno delovanje svojo moč, mislim, da je prišlo do fetišizacije direktnega delovanja na račun drugih strategij, ki bi bile lahko zelo uspešne.

Protesti v Sloveniji in drugod po Evropi so odprli problem spremembe političnega sistema. Parlamentarna demokracija ne omogoča široke politične participacije in ni mehanizem za doseg sistemskih sprememb. Je sprememba političnega sistema neizogibna? Je imelo gibanje Occupy ambicijo radikalno spremeniti politični sistem ZDA?

Ja, naše gibanje se je borilo za radikalno, parciipatorno demokracijo. Zasedanja splošnih skupščin in metoda neposrednega delovanja sta bili bistveni komponenti tega projekta. Splošna skupščina je bila model delovanja in vsako lokalno gibanje Occupy je imelo svojo skupščino. A na tem modelu bo potrebo še veliko delati, saj se je po določenem času izkazal kot pomanjkljiv. V času alternativnega globalizacijskega gibanja se je participatorni model bolje obnesel, čeprav verjetno zaradi manjšega števila sodelujočih, od katerih je bilo veliko sezonskih aktivistov. Koalicija, ki se je izgradila na podlagi nasprotovanja vojni v Iraku, je tudi uspela vključiti veliko število ljudi v horizontalni način odločanja. Ampak ja, verjamem, da sta družbena in politična sprememba dve strani istega kovanca. Edini način, da bodo ljudje razumeli svoje potrebe in bili zadovoljni, je soodločanje o vsem, kar se jih tiče. A če bodo imeli vsi besedo, je potrebno razmisliti o našem izobraževalnem sistemu in njegovi vlogi pri pripravi na aktivno državljanstvo. V svetu so že uveljavljeni nekateri modeli državljanske participacije, kot je participatorni proračun v Braziliji in tovarne pod nadzorom delavcev v Argentini.

Nisem navdušena nad političnimi strankami, ampak verjamem, da potrebujemo politično organizacijo, ki bo omogočala razpravo med ljudmi o spremembah in načinih, kako jih realizirati. Tukaj so pomembno prispevali anarhisti, ki so poudarjali, da so sprejemljivi tisti načini »organizacije«, ki ohranjajo posameznikovo avtonomijo. Splošne skupščine so poskušale slediti tem principom, a so postale preveč proceduralne in birokratske. Potrebno je razmisliti, kako se temu v prihodnje izogniti in predvsem kako ustvariti demokratične strukture, ki so trajnejše in bolj vpete v lokalno kulturno okolje. Italijanski socialni centri so lep primer avtonomnega političnega in družbenega življenja. Na ravni reform, tudi če obstoječi politični sistem doživi kakšne spremembe, je pomembno izvoliti bolj legitimne ljudi. Trenutno smo priča farsi demokracije, tudi tiste izvirne, kot so si jo zamislili ustanovitveni očetje. Ampak to je očitno.

Je prihodnost naša?

Ja! Ampak bo potrebno še nekaj časa in veliko več sodelovanja med ločenimi skupinami. V ZDA je v tem trenutku občutek, da smo izgubili, deloma zaradi slabljenja gibanja Occupy, a tudi zaradi tega, ker je veliko stvari, za katere se je gibanje borilo (odgovornost korporacij, javno investiranje v šolstvo, zdravstvo itd.), v nevarnosti zaradi odločitev zvezne vlade. Prav zdaj se pripravljajo ukrepi za zmanjšanje deficita, ki bodo neizogibno padli na pleča revnih in srednjega razreda. Poleg tega je prisoten vsesplošen občutek, da smo nemočni, pred letom dni je bilo na ulicah na sto tisoče ljudi, ki jim ni uspelo niti malo spremeniti razmerij moči.

Nekaj majhnih zmag je gibanje doseglo, a so predvsem pravne – sistem študentskih posojil je izboljšan (tu je še veliko dela, a preprečena je bila totalna privatizacija sistema). Nekaj korakov je bilo storjenih v smer razširitve zdravstvenega zavarovanja na večino prebivalcev ZDA. Na področju davčne politike se obetajo višji davki za bogate in obdavčenje finančnih transakcij, a davčne bitke ne bodo izbojevali navadni ljudje!

Počasi torej gremo v pravo smer, gibanje Occupy ima izjemno podporo med ameriško javnostjo, ampak čas je, da začnemo z velikimi spremembami in najboljši način, da to storimo, je povratek na ulice in to v velikem številu. Začeti moramo tudi spreminjati naše institucije – izobraževalne, zdravstvene itd. Pri tem lahko sodelujejo vsi ljudje, ne zgolj »marksisti« in »anarhisti«, tudi tisti konzervativnejši, ki niso zadovoljni s trenutnim stanjem. ☹

TRGAJO DOMAČ PLEVEL, KULTIVIRAJO ZA-DRUGE

INTERVJUVA NIKA MAHNIČ

ILUSTRACIJA ANA BARAGA

12. avgust 2010

12. avgust 2010

Nina Hudej in Simona Jerala sta zadružnici, ki sta se odzvali vabilu na pogovor o novonastali feministični Zadrugi. Spremljava našemu intervjuju so bili raznoliki Simonini odzivi, ki so variirali od hihitanja do krohota. Tovrstni izlivi zadovoljstva so v intervjuju zaradi ekonomičnosti in formata pričujočega medija izpuščeni. Nina je zastopala glasbeni, Simona pa novinarsko-VJ-sko-solatnopridelovalni del Zadrug. Ta dekleta torej besno in pogumno kričijo, vrtijo in pišejo – še nikoli niso bile tako glasne in jasne. Vzpodbudilo jih je protestniško vrenje in odločile so se: nič več brez nas!

Od kod ideja ali povod za nastanek feministične Zadruge?

Nina: Do ideje je prišlo že leta 2009, ko smo ustanovile DJ ekipo Female's'cream. Že takrat smo razmišljale, da bi poskušale organizirati družbenokritične, sporočilne in vsebinsko neizpraznjene dogodke. Na tej ideji se je zgradila tudi Revoltaža.

Že pred nastankom Zadrug smo o različnih družbenih tematikah oz. problematikah pisale preko drugih kanalov (fb, Twitter, različne spletne strani), prvenstveno pa smo se še vedno posvečale glasbi. Z ustanovitvijo Zadrug in z ojačano ekipo ustanavljamo enotno platformo, kjer bomo lahko zapisovale svoje misli, saj mislimo, da je prišel čas, da družbenokritični del našega delovanja razširimo. Zaradi tega smo se odločile, da našo preobrazbo poudarimo tudi v imenu ter postanemo »Zadruge«. Zadruge zato, ker smo sestavljene iz različnih zadrug (za svobodo misli, idej, izbire in življenjskih slogov, za socialno pravičnost, za solidarnost itd.) – za druge.

Simona: ... za gojenje domače solate! (Smeh.) Malo hočemo biti tudi šaljive. Resne, ampak z ironijo.

N: Spet smo se igrale z besedo, kot že pri Female's'creamu. Scream, torej krik, in cream, torej smetana, kvaliteta.

Poleg delovanja spletne platforme se nagibate tudi k organiziranju družbenokritičnih dogodkov. Eden od teh je Revoltaža, avdio-vizualni dogodek, ki je produkt delovanja predhodnice Zadrug, torej DJ ekipe Female's'cream. V eri splošnega revolta se ta dogodek še bolje umešča v vsesplošno družbeno klimo. Kdaj je torej prišlo do prve Revoltaže?

N: Jeseni leta 2010, v Menzi pri koritu. Revoltažo zmeraj posvetimo ženski, ki nas je s svojim družbenokritičnim oz. aktivističnim delovanjem fascinirala, zato jo izpostavimo, problematiko razširimo in jo tudi lokalno analiziramo. Prva ženska je bila Rosa Luxemburg, druga Ljuba Prenner, tretja Audre Lorde, osmega marca pa bo četrta (Doria Šafik). Vmes je bilo malo premora, premisliti smo morale, kaj hočemo z ekipo sploh narediti in v katero smer gremo. Razumeti Female's'cream kot glasbeni kolektiv, ki se orientira samo na glasbo in igra v vsaki beznici, ali pa privabiti nove ljudi, ki bodo ojačali tudi vsebinski vidik? Potrebovale smo predvsem nove ljudi. Mislim, da bo zdaj vse lažje delovalo, ker imamo ljudi, ki se v življenju ukvarjajo z različnimi družbenimi temami. Simono, recimo ...

S: (Hahahahaha.)

N: ... ki se v prostem času zelo rada smeje.

S: Pa Barbaro Rajgelj.

N: Pa Dejo Crnović in Ano Makuc ter kritične gostujoče novinarke.

S: Pa še VJ ekipo imamo!

Kdaj je ekipa štirih DJ-k začela na svoje delo gledati z aktivistične pozicije? Je bila najprej glasba in nato aktivizem ali svojo pozicijo glasbenih ustvarjalk že od začetka svojega delovanja povežete z aktivizmom?

N: Že od začetka razmišljamo aktivistično. Zraven so prišle tudi punce, pri katerih na začetku ni bilo tako in so skozi naše ustvarjanje začele razmišljati tudi v tej smeri. Res pa je, da stvar potrebuje nekaj časa, da se razvije, in ljudje o tem začnejo razmišljati, da se pridružijo pravi ljudje, ki lahko to poženejo naprej. Začele smo v gay-friendly lokalu Open, kjer smo organizirale DJ šolo. Prijavile so se večinoma punce in iz tega je izšla ideja za žensko ekipo.

Kaj širitev zasedbe na VJ-ke in novinarke dodaja osnovnemu konceptu Revoltaž, ki so produkt DJ ekipe Female's'cream?

N: Prej smo VJ-ke vabile v goste. Zdelo se mi je nujno, da dodamo našim dogodkom neko noto vizualij.

S: Drugače je, če si v ekipi in razmišljaš na njihov način – tako se lahko tudi bolj uskladimo.

N: Novinarke pa so ... bolj artikilirane. Recimo, Deja je novinar-ka, njene tekste smo brale že prej in zdela se nam je zanimiva.

Kako in zakaj pa video? Za nekatere je video preživeta praksa, za nekatere nekritična in skomercializirana, po drugi strani pa ima film v slovenskem prostoru močno zgodovino in kritično noto (Marina Gržinić, Borghesia, FV in Neven Korda). Zastopanost žensk v video umetnosti je, zgodovinsko gledano, šibka. So torej feministične Zadruge nov poskus povezave glasbe in videa s kritiko družbe?

S: Ženske video umetnice so in ni jih malo, toda nihče jih ne promovira. Jaz kot VJ-ka si želim, da bi jih bilo več. To je tudi en dodatek Zadrugam.

N: Prek videa, vizualno, lažje prikažeš neko sporočilo. V elektronski glasbi je to težje.

S: Toda rekla si, da video zamira. To res ni res! Video je nekaj, kar se vedno razvija. Prvi video v Sloveniji je nastal nekje v sedemdesetih z Vipotnikom, VJ-anje pa pri nas še ni zelo razvito. Video je postal fragmentaren, tako kot je tudi svet. Če primerjamo knjigo in videe, video prednjači, saj nihče več nima časa brati. Vsi gledajo filme, nihče pa ne bere knjig.

N: A se ti ne zdi nujno povedati, da je VJ-ing kot tak zelo nekritičen? Ko greš v klub, je vizualija nekaj, kar se tam vrti, je nek abstrakten flash brez sporočila. Pri nas je pomembno, da so vizualije narejene s konceptom, ki se veže na tematiko dogodka.

S: Jaz sem v klubih ob vizualijah vedno pogrešala neko realnost, pa tudi avtorstvo. Prenesti in predvajati abstraktne zadevice z interneta ni težko. Odločila sem se, da hočem predvajati avtorski material in vanj vključiti realni svet, ki je na nek način že kritika obstoječega.

Osmega marca se boste v okviru Revoltaž poklonile Dorii Šafik, borki za pravice žensk v Egiptu. Čemu ste primer nasilja nad ženskami poiskale v tujini? Ali gre tu za povezovalni element v smislu globalnega boja proti neenakostim, ki se ne omejuje le na razmere na domačem dvorišču?

N: Do ideje za prikaz in povezavo z egiptovskimi ženskami je prišlo po tribuni Društva slovenskih pisateljev v Cankarjevem domu. Razmišljala sem o tem, da revolucija ženskam vedno obrne hrbet. V Sloveniji se dogaja revolucija, dogajajo se vstaje, obenem pa se ponovno ponavlja trend, da so ženske izpuščene iz govorniških pozicij, o vseh zadevah spet govorijo moški. Po eni strani se mi je zdelo to povezano s problematiko egiptovskih žensk, po drugi strani pa gre seveda za popolnoma druge družbene razmere. Toda svetovni trend kaže, da se vsaka revolucija ženskam zna izjaloviti. Na začetku izpade, da so ženske v revolucijo zelo vključene, toda na koncu se zgodi ravno obratno. Če gledamo, kaj se trenutno dogaja (v Sloveniji), se ta trend mogoče obrača – vsaj kar se tiče tega, da kaže, da bomo dobili prvo predsednico vlade, kar je seveda pozitivno.

Se vam zdi, da je prišel čas za preseganje partikularnosti feminističnih gibanj in opozarjanje na neko širšo sliko?

S: Ja, definitivno. Jaz sodelujem pri Rdečih zorah in tam ta problem opažamo že dolgo. Iniciative v Sloveniji, ki so feministične/ženske/LGBT, niso v ravno harmoničnih odnosih. Zato me prirejamo srečanje, na katerem se bomo skušale malo bolj povezati.

N: Definitivno so partikularni interesi passé in me bomo to zagovarjale. Naša ekipa je vedno odprta in na voljo za razne diskusije, obenem pa vključujemo nove ljudi, kar se nam zdi zelo pomembno.

Obstoječe dogme mnoge ustvarjalke ženejo v zavetje prostorov, kjer jim svoboda še ni bila odvzeta. V glavnem gre za prostore, katerih osnovna bit je permanenten upor, primer tega so metelkowska zatočišča. Kot poudarja Tea Hvala, ena izmed organizatork festivala Rdeče zore, s katerim ste se povezale, si feministična gibanja prostor na 'komercialni sceni' težko izborijo. Med prostori, v katerih boste nastopile, zasledimo tudi množično obiskan in komercialni Cirkus. Ali si to sodelovanje štejete za uspeh?

N: Hm, klub Cirkus ... To je na nek način moja zgodba, ker sem povezana z ekipo oziroma založbo Lovable Fairy Tale. Ta prireja dogodke v klubu Cirkus. Povabili so me zraven, zato grem tudi tja. Vrtet. Glede tega imam zelo nerazčiščene pojme, ampak v bistvu gre za podporo ekipi. To delam, ker idejo podpiram in si želim, da uspemo. Mislim, da je na nek način treba biti odprt za vse stvari – glede na to, da Lovable Fairy Tale z elektronskimi večeri v klubu Cirkus uvaja nek čisto nov koncept, drugačen od tega, kar se je do zdaj tam dogajalo. Tudi če je to le en sam mali korak v drug svet, lahko to podprem. Ostali večeri, ki jih prirejajo v Cirkusu, pa so za moje pojme na ravni komercialne beznice in to me kvečjemu odvraca.

Kot pravite na spletni strani: »Govorci gibanj in iniciativ so moški, gosti televizijskih oddaj so moški, udeleženci javnih tribun so moški, pisci manifestov so moški, avtorji alternativ, objavljanih v nacionalnih tiskanih medijih, so moški.« Je vaš namen torej nastop in prikaz v nacionalnih, lahko rečemo tudi komercialnih, medijih?

N: To je zelo težko vprašanje – kje je sploh meja med komercialnim in alternativnim? Alternativno lahko hitro postane komercialno. Mislim, da je treba imeti neka načela in vrednote. In seveda, če nas kdo povabi, zakaj pa ne.

S: Če bi nas povabil Radio Ognjišče, bi šla. Prav zato, da

poslušalcem povem, da obstajajo lezbijke, feministke ...

N: No, pa najprej moramo napisati manifeste. (Smeh.)

Kakšna je vaša drža? Gre za držo intelektualk in umetnic, ki kritično opozarjajo na nepravičnosti, ali nameravate vstopiti v uradno sfero politike?

N: Mislim, da bi s to trenutno držo kvazi intelektualk/kvazi ume-tnic težko vstopile v aktualno politično sfero in tam tudi težko funkcionirale. Ampak če pogledamo trenutno politično situacijo, se mora nujno oblikovati – mogoče ne prav z nami – neka politična alternativa. Naš prostor potrebuje osvežitev.

S: Jaz sem podpisnica manifesta iniciative Nič več brez nas žensk. Skratka, me smo politične, to se ve, nismo pa prepričane o vstopu v uradno politiko.

N: Vprašanje je, v kakšno stranko bi se vključile. Nič več brez nas žensk so mi všeč že zato, ker so ženske, ki do zdaj v uradni sferi politike še niso nastopale.

Nina, kje se po tvojem mnenju skriva kritičen moment elektronske glasbe?

N: V elektronski glasbi lahko kritiko izražamo na isti način kot v katerikoli drugi zvrsti. Preko besedil (npr. eden od komadov, ki sem jih vrtela, vsebuje besedilo iz govora Martina Luthra Kinga), z naslovi komadov, z vizualno podobo albumov, EP-jev, videov ... itd. Kritičen moment je tudi siceršnji »statement« producentov ter DJ-ev, ki ga lahko izražajo na isti način kot vsi ostali glasbeniki (preko intervjujev, pri izbiri dogodkov, na katerih bodo sodelovali ... itd). Lahko pa kritičnega momenta tudi ni, to pa je odvisno od samih ustvarjalcev.

Treba je tudi poudariti, da je disco oz. kasneje elektronska glasba sama po sebi spremenila način plesa. Najprej so ljudje plesali v parih, zdaj pa plešejo individualno. Po mojem to pomeni velik premik v družbi, saj posameznik ne razmišlja več samo dualno.

Zadruga kot oblika kolektivnega delovanja že v svojem jedru nosi povezovalnost. Pojavi se lahko podoben problem, kot ga mnogi očitajo vstajniškemu gibanju – prevelika heterogenost in disperznost kot posledica neupoštevanja notranjih konvergenc in divergenc. Gibanje to lahko stane ustreznih premikov in večje slišanosti. Revoltaže bodo osmega marca potekale v okviru Rdečih zor, ali ste razmišljale o povezavi še z drugimi sorodnimi gibanji?

N: Pri vstajniškem gibanju gre res za veliko heterogenost, toda osnovne vrednote so kljub vsemu skupne. Pet skupnih točk bi lahko pripisali celotnemu vstajniškemu gibanju, kot pa tudi naši Zadrugi. Gre za sodelovanje: ali si torej sposoben mikro razlike sprejeti in se o njih pogovarjati ali pa pač ne. Tudi me bi težko delovale in sodelovale, če se ne bi strinjale okoli nekih osnovnih idej, torej glavnih zadrug, ki smo jih vzpostavile. Ne pričakujemo pa, da bi lahko mislile identično, saj to med nami niti ni zaželeno. **S:** Poleg tega nimamo cenzure: jaz napišem članek, Nina naredi glasbo, Eva naredi spot, Deja napiše članek. Samoumevno je, da to vse cenimo.

N: Na strani sta lahko tudi članka, v katerih se mnenji razlikujeta. Te mikro razlike je treba razumeti.

S: Nimamo pa urednika. Nikogar ni, ki bi delal selekcijo.

N: Res, v tej točki še ne. Selekcije pa seveda ni, saj je Zadruga odprta. To bomo skušale ohraniti. Dvomim, da bomo iz te odprtosti prešle v neko zaprto sceno. Namensko bomo povabile ljudi, za katere vemo, kako razmišljajo. Predvidevam, da Ljudmile Novak ne bomo vprašale za tekst, saj nas ne zanima, kaj nam ima za povedati.

S: Všeč nam je ime Zadruge – ime v sebi nosi kolektivni duh in je spomin na neke čase – saj vemo, katere.

Koga torej naslavljate s konceptom feministične Zadruge? Ali so v vaših vrstah dobrodošli tudi moški, na primer tisti, ki se opredeljujejo za feministe?

N: Jaz bi to vprašanje pustila še odprto. V tem trenutku vabimo v svoje vrste ženske, ker se nam zdi, da jih je na vseh področjih premalo. Tako se nam ne zdi nič hudega, da obstaja iniciativa, v kateri moških ni. Toda na nek način ne bi bile rade zaprte do moških, ki tudi razmišljajo feministično.

S: To je tudi stvar odziva.

Imate kakšen določen in kratkoročen cilj ali je vaš cilj kontinuirano delovanje?

N: Cilj je predvsem kontinuirano delovanje: da se vzpostavimo kot spletna stran, ki objavlja razmišljanja žensk o družbeni problematiki, notranji in zunanji politiki, kulturi in glasbi.

S: Vsaka iniciativa pa pomeni tudi vzpodbudo.

N: Poudariti je treba, da je do ljudi treba pristopiti. Ves čas se nam zdi, da bodo ljudje pristopili do nas, toda ljudi je treba iskati, kar je tudi naš namen. ☹

fotografija Felis Catus

CREATIVE COMMONS

Tribuna izhaja pod licenco Creative Commons, ki nas avtorsko zaščiti, hkrati pa omogoča, da določimo pogoje, pod katerimi dovolimo uporabo naših del. Uporabo del tako dovoljujemo ob priznanju avtorstva po principu Ime Priimek / Tribuna za nekomercialno rabo in v nespremenjeni obliki. Iz Creative Commons licence so izključene črkovna družina Tribunal in gostujoče črkovne vrste.
www.creativecommons.org

IZDAJATELJ

